

# OSTJAKKEJA OPPIMASSA

## MATKAKIRJEITÄ

KIRJOITTANUT

K. F. KARJALAINEN

I—III.

(YLIPAINOS SUOMALAIS-UGRILAISEN SEURAN AIKAKAUSKIRJASTA XVII.)





# OSTJAKKEJA OPPIMASSA

## MATKAKIRJEITÄ

KIRJOITTANUT

**K. F. KARJALAINEN**

I—III.



HELSINGISSÄ,  
SUOMAL. KIRJALLIS. SEURAN KIRJAP. OSAKEYHTIÖ.  
1899.





## I. Demjankan ostjakit.

### 1.

Ei ollut sallittu suomalais-ugrilaisen perheen lapsille yhdessä asua; kohtalo vihurin tavoin siroitteli heitä sinne tänne, itään ja länteen, pohjoiseen ja etelään, ajoi osan Suomenniemen ympärille, heitti toisen heidemälliseen Unkariin, mutta sijoitteli useimmat itä-Venäjälle, minkä viljaisille seuduille, minkä karuun pohjoiseen; saipa pari veljestä lopulliset asuinsijansa länsi-Siperian soisissa metsissä sen riistarikkaiden jokien varsilla. Saapui venäläinen rotu itselleen uusia asuinsijoja etsien ja sai vähitellen isäntäoikeuden suomalais-ugrilaisiinkin kansoihin nähden, joista toiset kokonaan sulautuivat voittajiinsa, toiset säilyttivät ja ovat näihin asti säilyttäneet jotain omaa, jotain kansallista.

Etäisimpänä asuva suomalais-ugrilainen kansa, ostjakit, on monelle suomalaiselle aivan outo, aivan ventovieras. Eikähän toisin voi olla-kaan. Asuvathan he tuolla kaukana, Siperian pohjoisosassa, Obin ja Irtyshin varsilla, seuduissa jotka lähempänäkin asuville ovat tuntematon maa. Ehkä kuitenkin jotakuta lukijaa huvittaa kuulla heidän asumastaan maasta, heidän oloistaan ja elostaan. Pyydän häntä seuraamaan minua retkelle, jonka tein pitkin Demjanka-nimistä Irtyshin syrjäjokea syvälle ostjakkimetsiin. Jo edeltäpäin täytyy minun pyytää anteeksi, että muistelmani ovat liiaksi mieskohtaisia, mutta ehkä niistä joku löytää ajankuluketta — en tahdo sanoa huvia — pitkinä talvi-iltoina.

Olin jo jonkun ajan „veivannut“ kielimestarina palkoissani olevaa ostjakkia, kun tutustuakseni ostjakkein oloihin ja elämään kaukana syrjäkylissä päätin lähteä heitä tervehtimään. Hankin kajukin, katetun venheen, jota ilman täällä harvaan asutuissa seuduissa on mahdoton pitem-

piä matkoja tehdä, leivotin leipiä, ostin munia, perunoita, lihasäilykkeitä y. m. ruokatavaraa, jollaista matkallani oli vaikea saada, pistinpä lopuksi kolme elävää kukkoakin laatikkoon siltä varalta, että ehkä matkalla tuoresta rupeaisi himoittamaan ja metsä ei antaisi siivekkäitä asukkaitaan pataan pantavaksi. Voidakseni matkalla saada jotain kuumaakin kulkuuni sijoitin petrolikeittiöni kajukin nurkkaan, kyökkikalustoni toiseen, ja niin olin valmis matkalle lähtemään.

Taivas ei kuitenkaan tahtonut minuun suostua. Jo viikkokauden oli valanut vettä kuin korvosta ja matkalle-lähtöä täytyi lykätä päivästä päivään. Itse puolestani en sadetta olisi kammonut, sillä kajukin lautakatto olisi kyllä tavaroita ja minua kastumasta suojellut, mutta en tahtonut saattaa tukalaan oloon kyytimiehiä, joille syksyinen sade ei olisi ollut niinkään huokeata kestää, heillä kun ei ole aavistustakaan öljyvaatteiden käyttämisestä. Tuttavani alkoivat jo vain naureskella, selittäen taivaan vihan syyksi syntisyyteeni, sen etten käy heidän kirkossaan enkä risti silmiäni. Vakuutin heille kuitenkin, että sade oli onnen merkki, ja väitin ettei matkalle lähdettyäni tippaakaan sataisi. Ja melkein sanojeni mukaan kävikin. Kun elokuun viimeisenä päivänä sade alkoi hienota, panetin tavarat „laivaan“, ja rannasta päästyämme alkoi taivaskin valjeta, sade taukosi ja pian saimme päivänpaisteisen, herttaisen syksyilman. Koko kolmen viikon ajalla täytyi meidän vain yhden vuorokauden tihkusadetta kärsiä ja silloin sain kokea, että syyssateiden aikana noissa seuduissa on melkein mahdoton matkustaa, jos ei tahdo saattajien ja omaa terveystään vaaranalaiseksi antaa.

Aluksi oli kuljettava parisataa virstaa pitkin Demjankaa, joka juoksee tuolta kaukaa, monta sataa, ehkä tuhannenkin virstaa läpi asumattoman erämetsän, seuduista, joissa ainoastaan metsästävä ostjakkijonkun kerran käy ajamassa hirveä tai sopulia. Monilukuiset sivujoet purkavat siihen vetensä, niin että alijuoksussaan Demjanka jo on jotenkin leveä, voimakas ja vuolas joki, varsinkin kevätulvien aikana. Se on, kuten Irtyshkin ja muut tšekäläiset joet, hyvin mutkainen, rannat ovat hienoa hiekkaa, joilla vain siellä täällä voi nähdä kämmenen kokoisia liuskakivilaattoja, ja virtaisa joki alituisesti rantoja syövyttää. Juoksun vuolauden ja rantojen hiekkaperäisyyden kautta saavat sekä Demjanka että muut Siperian joet tuon omituisen muotonsa: virranalainen ranta, jyrkkä ja korkea, usein parikymmentä syltä, ja vastakkaiselle rannalle, jota

virta ei leikkaa, muodostunut kaunis, valkea, tasainen rantahiekka, loivasti kohoava. Rannalla kasvava lehtimetsä, jossa on piilipuita, pajuja, leppiä, pihlajia, tuomia ja valkokuorisia koivuja lisää omituisien, pehmeiden, hempeän kauniiden jokirantojen viehättäväisyyttä. Maisemat ja näköalat ovat aivan toisenlaiset, kuin meillä kotona, ja täällä voi puhuakin vain jokivarsien kauneudesta, sillä sisämaa on suurimmaksi osaksi soiden ja rämeiden peitossa. Antaakseni noista seuduista jonkinlaisen kuvan lukijalle, lainaan tähän Castrénin kuvauksen matkasta Irtysh-virralla.

„Usein vaivuin“, hän sanoo, „äänettömänä katselemaan tuon kiinalaisen joen lumoavaa kauneutta. Kuten neitonen tanssissa, rientää se tuhansissa sulavissa käännteissä, arkana, kainona, kohtaamaan rakastetuansa, Obia, joka sivulta rientää vastaan. Irtysh on kieltämättä pohjan kauniimpia jokia. Sillä eivät katsojaa jännitä pauhaavat kosket, jyrkät kalliot tai ryhmyiset vuoret, kuten monella Suomen ja Lapin joella, eikä sen juoksu ole niin hidas kuin useimpien pohjoisen Venäjän jokien, joilla vaihtelevaisuuden puute ehtii puuduttaa ja nukuttaa mielen. Kaikki Irtyshillä on omiansa vaikuttamaan sopusointuisesti, viihdyttävästi. Sen juoksu on vuolas, mutta tasainen; se on loppumattoman rikas putaista, saarista, niemistä ja lahdist; sen rannat ovat vaihtelevia, milloin korkeita ja jyrkkiä äyräitä, milloin rikaskasvullisia, alavia niittyaita. Mikään ei ole silmälle miellyttävämpää kuin nuo joen keskellä siellä täällä kasvavat, kukoistavat puuryhmät, joiden rungot näyttävät vain aaltoon kiinnitetyiltä. Pienellä ostjakkivenheellä kiitäessä joen nopeita aaltoja näyttävät nuo metsiköt uivilta puistoilta. Eivätkä ne ole asukkaitakaan vailla. Taivaan ja ilman linnut helähyttelevät niissä kaihoisia säveleitään — sanon kaihoisia, sillä surumielisyyden piirre on kiinalaisen neidon kauniilla otsalla. Se suree kuin Kalevalan koivu suojaavan hoidon puutetta. Luonto alkuperäisessä tilassaan herättää aina katsojassa surumielisiä mietteitä, kauneimmassa keväisessä kukoistuksessaankin se muistuttaa surupukuista morsianta.“

Näin kuvaa tšekäläisiä jokiseutuja mies, jonka silmä, jos kenen, oli omiansa luonnon kauneutta käsittämään, ja luulen että hän Demjankan maisemista olisi voinut ainakin puoleksi noin kauniin kuvauksen antaa. Irtyshin seudut ovat viehättävämmät, naisellisemmat, puhtaammat, jota-vastoin Demjankan rannat kaatuneine puineen ja vedestä pistävine juurikoineen näyttävät villimmiltä, raaemmilta, aina muistuttaen koskemattoman erämetsän läheisyyttä. Mutta sittenkin ne ovat niin kauniit, ettei proosallinenkaan ihminen voi niitä katsella hiukan haaveksivaksi ja kaihoiseksi tulematta. Kun aurinko laskiessaan kultaa rantametsän, lumivalkoisen hiekkarannan ja joen hienosti väreilevän pinnan, silloin todella vaipuu sanatonna katselemaan, nauttimaan, silloin unhoittaa, että on tul-

lut tänne saamaan selkoa ostjakkien kielestä, elämästä ja pimeistä pakkailisista tavoista. Näin syksyllä ovat maisemat kuitenkin suuresti menettäneet kauneuttansa ja tulleet yhdennäköisemmiksi; joen keskellä kasvavista puista, jotka hienotunteiseen Castréniin näkyvät tehneen miellyttävimmän vaikutuksen, ei ole jälkeäkään, ne ovat muuttuneet sieviksi puistikoiksi lakeille, avaroille niittymaille.

Joen mutkaisuus ja vuolaus on syynä siihen, että sen uoma lyhyen ajan kuluessa voi siirtyä kauas entisiltä asemiltaan. Alituisen joki kiertelee niemekkeitä kymmeniä virstoja, kun niemekkeen kanta on vain muutamia satoja syliä leveä. Syövyttämistään syövyttää virta kannasta, ja jonakin päivänä puhkaisee sen kokonaan. Niemen ympäri kulkeva uoma mataloituu, paikoittain kokonaan kuivaa, ja siten entisestä joesta jää jäljelle joku staritsa, matala joki, jota kevätvedellä voi suurillakin venheillä kulkea, tai Demjankalla sor nimellä kutsutuita järviä, jotka pienten purojen kautta ovat yhteydessä toistensa ja joen kanssa. Uusi veden kulkuväylä alkaa taas vuorostaan syöpyä, vesi muodostaa uusia niemekkeitä, ja tämän kuluttavan ja luovan toimintansa kautta voi joki miesiässä siirtyä satoja syliä, jopa virstoittainkin entisiltä asemiltaan. Samoin kuin Demjanka, siirtyy Irtyshkin, eroitus on vain siinä että Irtysh hyvin harvoin puhkaisee itselleen aivan uusia kulkuväyliä; se syövyttää vain oikeata rantaansa siirtyen hiljalleen, mutta varmasti, ja muodostaen vasemmalle rannalleen lakeita, silmäkantavia niittymaita.

Demjankalla matkustaminen ei ole erityisen vaikeaa, sillä siellä voi käyttää kajukkia ja tuollaisissa „uivissa taloissa“ voi elämänsä saada jotenkin mukavaksi. Sileät hiekkarannat tarjoavat liikkumista rakastavalle sellaisia käytäviä, ettei edes Aleksanterinkadun, eikä Esplanadinakaan asfaltteja kuluttavien niitä tarvitsisi halveksia. Mutta puolimatlassa, noin 200 virstaa kuljettuumme oli meidän Demjankasta luovuttava ja lähdettävä kulkemaan pitkin pienempiä jokia Keumia ja Nemetjiä. Mukava kajukki oli vaihdettava epämuikaviin, pieniin, yhdestä haapapuusta koverrettuihin venheisiin, joita melomalla kuljetetaan — tärähtäiset eivät näet rakasta soutamista, „koska selkä siitä kipeytyy“. Suomalainen, joka koskaan ei ole nähnyt ja koetellut mokomia „sielunhukuttajia“, joiksi venäläiset sattuvasti noita venheitä nimittävät, ei voi edes kuvitella, millaiselta niissä pitempiä matkoja matkustaminen tuntuu. Otin omalle varalleni kylän suurimman venheen, tavaroille toisen, ja



Matkustus Demjankalla (s. 6).





siihen kaksi melojaa sekä kielimestarini peränpitäjäksi. Kun en tahtonut luopua valokuvauskoneestani sijoitin sen venheen keskelle, vaikka ei liikoja tiloja ollutkaan, ja silloin olikin venheemme niin lastissa, että vain pari tuumaa laitoja, tuskin sitäkään, oli vedenpinnan yläpuolella. Vaikka asetuimme istumaan niin pohjalle kuin suinkin ja koetimme istua kuin tikut „kieli keskellä suuta“, oli mahdotonta estää kapeaa, pyöreäpohjaista venhettä tuon-tuostakin „ryyppäämästä“. On onni, että nuo joet ovat pieniä, joten tuuli ei voinut meille ikävyvyksiä laittaa, mutta tahtoipa alussa vähän säpsähyttää, milloin väkevän virran tähden jostakin niemen kärjestä oli yli joen poikettava; jos virta olisi paiskannut meidät jollekin vedenalaiselle puulle, olisi meille tullut auttamatta „vesi vellova varaksi“. Mutta ei ainoastaan virtapaikoissa kaatuminen tuollaisia venheitä uhkaa; joki on täytenään vesihakoja, ja jos vauhdissa oleva vene sellaiselle törmää, saa olla hyvin tyytyväinen, jos paljaalla „ryyppäämisellä“ pääsee eikä tarvitse lähteä Ahdin ovia aukomaan. Onneksi useimmissa vaarapaikoissa joki on siksi matala, että tottuneet soutajat meloillaan voivat venheen tasapainossa pysyttää. Varmuuden vuoksi laitoin kuitenkin vielä sauvoimen itselleni; ostjakit vähän aluksi hymyilivät moisille tarpeettomille varokeinoille, mutta pian he saivat nähdä että se tarvittaessa auttoi enemmän kuin heidän kolme melaansa yhteensä. Monta monituista kertaa alkumatkalla siunustelin moisia kulkuneuvoja, pelkäsin näet kalliiden ja välttämättömien matkatavaroideni turmeltuvan, mutta kuta etemmä pääsimme, sitä selvemmin sain nähdä, että suuremmilla venheillä tuota tietä on mahdoton kulkea. Venheitä on vedettävä milloin kaatuneiden puiden ylitse, milloin pakattava kumollaan olevien alatse, olipa matkallamme kahdessatoista paikassa venheet taivallettavat kannasten ja niemekkeiden yli, kun niemiä nenään oli kasaantunut sellainen puuruuhka, että oli mahdotonta päästä ylitse tai alitse. Kyllä tuollainen matkanteko saattajien voimia kysyy, kun vielä lisäksi kolakoiden syysöiden viettäminen paljaan taivaan alla nuotion ääressä ei ole omiansa suurestikaan heitä virkistämään. Ainoana „ilona murheessa“ oli heillä illoin viinaryyppy, johon heidän terveytensä parantamiseksi aina sekoitin hyvän annoksen „innosemteffiä“. Valittelivathan he vähän ryyppyjeni karvautta ja väkevyyttä, mutta hyvää se kuului tekevän.

Matkani kävi kyläkydyillä, s. o. jokaisen kylän asukkaat olivat velvolliset maksusta saattamaan seuraavaan, matkan varrella olevaan ky-

lään. Tuo mieskohtainen kyyditysvellollisuus on raskaana taakkana varsinkin niin harvaan asutuissa ja vähäväkisissä seuduissa, kuin Demjan-kan vesialue on; lisäksi on kaikkia omia virkamiehiä saatettava mak-  
sutta ja harvoin siellä muita liikkuukaan. Eikä juuri tuosta maksusta rikastu, sillä se on 1 1/2 kopeekkaa virstalta neljälle saattajalle yhteensä, siis noin 1 penni henkeä kohti. Eihän sitä ilkeä kuitenkaan kulkea „lain mukaan“, mutta vaikka heille maksaakin täkäläisen päiväpalkan, 40—50 kopeekkaa, ei sittenkään tule korvatuksi vahinko, jonka saatta-  
maan lähtö esim. kiireenä heinäaikana tuottaa; monesti täytyy jättää suovakuivat heinät Jumalan huomaan makaamaan, kun ei ole sellaista kotiinjäappää, joka voisi niistä huolehtia. Eivätkä nuo saattomatkat ole  
muutamien tuntien asia; niin esim. Lymkoija-nimisen kylän asukkaiden oli meitä saatettava n. 150 virstaa ja matkalla he viipyivät viikon, erään yksitaloisen kylän „tieosat“ ovat 25 ja 60 virstaa j. n. e. Tosin asuk-  
kaat tämän kyytivelvollisuuden mieskohtaisen suorittamisen kautta ovat melkein kokonaan vapautetut kihlakunnan yhteisistä kyyditys- ja maja-  
talomaksuista, mutta tuo vapautus on niin vähäinen, ettei se lähimain-kaan vastaa heidän kärsimäänsä räsitystä. Ja kyläkyydillä kulkijalle täl-  
laisesta järjestelmästä myös on haittaa monenlaista, puhumattakaan mieli-  
harmista, jonka kyytivelvollisten happamet naamat ja pitkääkin pitem-  
mät valitusvirret tästä taakasta herättävät. Saapuessasi kylään voi sat-  
tua, ettei kotosalla ole kuin lapsia ja joku vanha eukko heidän vartia-  
naan; silloin saat kauniisti istua ja odottaa vaikkapa päivittäin, elleivät  
kyläläiset ole siksi likellä, että voit lähettää noutamaan heitä, ja ellet  
tahdo käyttää oikeuttasi ottaa entisiä saattajia vielä seuraavaan kylään.  
Omalta matkaltani voin kertoa tällaisia esimerkkejä parikin. Mainitsen  
tässä yhden, vähän toisenlaisen pulan, johon jouduin ja joka osoittaa,  
että matkalla saa olla kaikkena, vaikka lapsenpiikanakin. Tulin erää-  
seen yksitaloiseen kylään ja tapasin kotona vain isännän, puolikasvuisen  
tyttären sekä kaksi nuorempaa lasta, 8:n ja 2:n vuotisia. Isännän ja  
tyttären oli saattamaan lähdeittävä ja kahden edellisestä kylästä tulleen.  
Mahdotonta oli kuitenkin jättää pojannaskaleja kahden kotiin pariksi päi-  
väksi. Olisin mielelläni jättänyt tyttären kotiin lapsia ja lemmiä hoita-  
maan ja ottanut kolme edellisistä saattajista, mutta siihen ei minulla ol-  
lut oikeutta; kolmen kesken raskasta kajukkiani vetämään ja soutamaan  
eivät saattajani suostuneet. Pitkin iltaa siinä tuumittiin, tuumimasta





Ostjakkilainen tanssi (s. 9, 46).



päästyäkin — siihen „työhön“ ovatkin täkäläiset aika mestareja — mutta sen valmiimpaa siitä ei tullut. Aamulla, kun läksimme, täytyi ottaa koko perhe mukaan — lehmät toki jätettiin kotiin oleville onnilleen.

Kajukkini peräosastosta tehtiin väliaikainen lastenkamari, mutta pienin pojanvekara ei ollutkaan asuntoonsa tyytyväinen, vaan tahtoi ulkoilmaa ihaillemaan. Kun tilanpuutteen tähden vaatimusta ei voitu täyttää, parkaisi hän pahan sävelen ja tuota konserttia sain kuunnella koko päivän, pienillä pauseilla kaikeksi onneksi. Eivät siinä auttaneet sokerit eivätkä prenikat, eivät maitotutit eivätkä vehnäleivät, joita suuaukon tukkeeksi koetettiin, eivät hyvät sanat eivätkä torumiset. Vaikka joskus maailmassa lienen minäkin samalla tavoin ihmisiä kiusannut, en kuitenkaan voinut olla toivomatta tuota parkusuuta kajukistani sinne, missä pippuri kasvaa, ja syvä helpoituksen huokaus pääsi, kun kielimestarini tervehdyslaukaus ilmoitti, että olimme kylään saapumaisillamme. Mutta huolimatta noista pienistä epämurkuvuuksista on tuollaisella matkalla — hyödystä puhumattakaan — hauskuutensakin; ei siellä ikävä jouda mieleen hiipimään. Kun joku taitaja saattaja on kyllikseen kertoillut ostjakkilaisista sankareista, heidän asunnoistaan, rautapaidoistaan, taisteluitaan ja urotöistään, tai laulanut haikeasäveleisiä laulujaan matkoistaan ja teoistaan, aloittavat sukkelakieliset naiset jonkun venäläisen iloisen „pajatuksen“, jonka nuottiin silloin tällöin miehetkin karkeilla äänillään yhtyvät. Voitpa panna toimeen pienen konsertinkin, jossa soittokappaleet suoritetaan täällä hyvin yleisesti käytetyllä banduuralla, kitarantapaisella nelikieliselä soittokoneella, tai harmonikalla. Yöpaikoissa se vasta ilo voi ylimmilleen nousta, kun laulun ja soiton lisäksi vielä tanssia tarjotaan. Siellä saat ihmetellä sekä vanhojen että nuorten miesten jalkojen notkeutta venäläisessä „prisjadjassa“, ihailia tyttöjen enemmän tai vähemmän sulavia liikkeitä venäläisessä „pljaskassa“, nähdä millaisilla tansseilla ostjakit karhunpeijaisia viettävät; voitpa, jos onni on sinulle suotuista, saada jossakin kylässä katsella, miten „kurjen“, ostjakkilaisen „kanteleen“, vienojen sävelten tahdissa linnuksi pukeutunut ostjakki tekee hullunkurisia temppujaan tai hunnutetut miehet kintaat käsissä suorittavat „jumalan huviksi“ ostjakkilaisen uhritanssin, siinä kuvaten jonkinlaista taistelua pahoja olentoja vastaan. Tämän „henkisen“ kestityksen ohessa pidetään kyllä huolta aineellisestakin. Jos sinun tiedetään jonhonkin taloon poikkeavan, on siinä pöydät pesty, lattiat lakaistu, samo-

vaari kirkkaaksi hangattu, hirven tai lehmän lihaa, valkeaa leipää, marjapiiraita ja puolukoita syötäväksesi varattu. Jos sinulla aikaa on odottaa, voit teeleväksi saada lämpimiä pannukakkujakin. Ruokien valmistuksessa ei kyllä ole läheskään kaikkia, ei edes tärkeimpiä siisteyden vaatimuksia noudatettu: „lisänä rikka rokassa, hämähäkki taikinassa“ se näyttää olevan useimpien siperialaisten emäntien, kaupunkilaistenkin, tunnuslauseena. Välistä tahtoo ostjakkilainen kestiystävällisyys mennä liiallisuuteenkin; kielloistani huolimatta eräs isäntä tappoi lehmän voidakseen kestitä minua lihalla; muudan emäntä, jonka blinikakkuja satuin kehaisemaan, tahtoi väen väkeen pakata mukaani pussillisen jauhoja, että olisin voinut jossakin kylässä sellaisia paistattaa, hänen paistamiaan tietysti täytyi ottaa mukaan; kuivattua kalaa, kala- ja marjapiiraita sekä leipiä sain lahjaksi enemmän kuin kielimestarimme kanssa jaksoimme syödä ja puolukoita niin paljon, että kaikki mahdolliset ja mahdottomat astiat kajukissani olivat niitä täynnä. Viimeinen ja omituisin lahja, jonka matkallani sain, oli hirvenkoivet kavioineen, joista antaja vakuutti tulevan erinomaista, kylmänä syötävää hyytelöä; en kuitenkaan ole vielä uskaltanut koettaa hänen sanojensa todenperäisyyttä. — Kuten näette, muistutin matkallani enemmän kappojen keruulla kulkevaa rovestia, kuin ostjakkilaista kielentutkijaa, mutta kun kielentutkijallakin vatsa tavallisesti on oikealla paikallansa, tekevät tuollaiset materialisetkin ystävyydenosoitukset mieluisan vaikutuksen, erittäinkin Siperian vähäruokaisissa erä metsissä.

---

2.

Jo edellä olen useampia kertoja huomauttanut, että Demjankan ostjakkialue on vähäkansaista, harvaanasuttua; kaikkiansa on siellä 12 pientä kylää, niistä kaksi venäläistä. Maan isäntinä ovat ostjakit, heidän on metsät, suot, heidän joet ja järvet; ja ainoastaan heidän suostumuksellaan voi venäläinen sinne asumaan asettua tai tilapäisesti matkustaa metsästystä tai kalastusta harjoittamaan tai syksyisin kokoomaan kankailla viljalta kasvavia puolukoita. Alueesen katsoen on ostjakkiasutus suhdattoman pieni, ja mikä vielä pahempi, tuokin vähäinen ostjakkijoukko päivä päivältä vähenee, vuosi vuodelta sulaa pienemmäksi<sup>1</sup>. Venäjällä asuvat suomalais-ugrilaiset kansat myöskin vähitellen kadottavat kansal-

lisuutensa, kielensä, sulautuen venäläisiin, mutta se ei tapahdu jälkiä jättämättä; aina noiden alueiden venäläisessä rahvaassa säilyy piirteitä, jotka eivät ole luonteenomaisia puhtaille venäläisille. Toisin on täällä. Venäläistyminen kyllä täälläkin ei ole tuntematon ilmiö, mutta se ei ole pääsyy ostjakkien vähenemiseen. Ostjakkikansa kuolee suurimmaksi osaksi sukupuuttoon, se katoa, voipa melkein sanoa jälkiä jättämättä tulevaan, täällä asuvaan venäläisrahvaaseen. Sen tilalle ei nouse ostjakkilaisesta juuresta syntynyt venäläinen rahvas, vaan ovat tulevaisuudessa Demjankalla isännöivät venäläiset kaikki siirtolaisina sinne tulleita. Ja että ostjakit eivät koskaan ole kuulleet käskyä „lisääntykää ja täyttäkää maa“, sen näkee ensi silmäyksellä kun ostjakkikylään astuu. Tyhjiä, ränstyneitä tupia seisoo siellä täällä, ainoina muistoina entisistä asukkaista, ja sama tyhjiys kohtaa asutuissakin taloissa. Siellä ei tulijaa kohtaa iloinen lapsiparvi, joka voisi hänessä herättää toiveita kansan tulevaisuudesta; tarvitsematta edes kuulla vanhusten valituksia hän saa pian sen vakaumuksen, että tämä ostjakkipolvi Demjankalla on viimeisiä, ehkä viimeinen. Ostjakkien kohtaloa katsellessa muistuu mieleen taru tshudilaisesta kansasta, joka menetettyään maansa väkevämmille piti parempana paeta tavaroinsa, tietoinensa, taitoinensa maan alle, kuin antautua voittajien armoille tai sulautua siihen.

Monet oppineet ovat koettaneet selittää tätä sekä muualla tavattavia samallaisia ilmiöitä ja keksiä syitä, mutta täyttä selvyyttä siihen ei ole saatu, ja eri maissa eri vaikuttimet lienevät etusijaan asetettavat. Toiset pitävät pääsyyinä alhaisella sivistyskannalla olevan kansan kuolemiseen sivistyneempäin valloittajain tuomia tauteja, terveydelle vaarallisia tapoja, kuten tupakanpoltoa, viinanjuontia j. n. e.; toiset väittävät syyksi sitä, että voittajat anastavat parhaat maanpaikat ja jättävät voitetuille huonommat palat, joissa näitä nälkä useinkin ahdistelee; sitäpaitsi nälänhätä tuon tuostakin arveluttavalla tavalla harventaa sellaista kansaa, joka on tottunut elämään „kädestä suuhun“. Muutamat panevat pääpainon lasten huonoon hoitoon ja sen vaikuttamaan suureen kuolevaisuuteen. Ost-

---

<sup>1</sup> Venäläisen S. Patkanovin mukaan oli Demjankalla 12 kylässä v. 1816 224 henkeä, v. 1858 152, ja 10 kylässä v. 1887 102 henkeä. Nykyään on ostjakkilaisten kylien luku myöskin 10 ja asukkaita niissä 86 henkeä, niistä 5 venäläistä emäntää.

jakkein vähenemisestä lausuu heidän hyvä tuntijansa Patkanov: „Pääsyitä Siperian alkuasukkaiden kuolemiseen on epäilemättä heidän vaimojensa vähäinen hedelmällisyys. Kun kuitenkin tuskin luultavaa on, että nämä kansat tässä suhteessa viimeisinä vuosisatoina olisivat paljon muuttuneet — että ostjakit ennen olivat lukuisammat kuin nykyään, on varmaa — on otaksuttava, että joko kuolevaisuus heidän keskuudessaan on lisääntynyt tai avioliittojen luku vähentynyt, tai että nämä molemmat seikat yhdessä vaikuttavat.“ Kuitenkin hänkin myöntää, että kaikki edellä mainitut seikat voivat yhtäaikaa vaikuttaa. Omasta puolestani täytyy tunnustaa, etten ole pätevä tällaisessa kysymyksessä lausumaan sitä enkä tätä, varsinkin kun tunnen ainoastaan Demjankalla asuvia ostjakkeja vähän; mutta mitä siellä näin ja kuulin, se estää minua täysin Patkanoviin yhtymästä. Että ostjakeissa olisi paljon „vanhoja poikia“, ja että kallis maksu vaimosta sekä papille vihkimisestä vähentäisi naimisliittojen lukua, ei Demjankalla pidä paikkaansa; yhtään „vanhaa poikaa“ en siellä tavannut — enkä sivumennen sanoen „vanhaa piikaakaan“ — ja köyhäkin ostjakki voi salaa viedä kotiin kultasensa, maksamatta penniäkään; vihkiminen taas on ostjakin mielestä velvollisuus, jonka voi suorittaa tai olla suorittamatta. Vihkimättömiä aviopareja tapaa joka kylässä, ja sellaisista avioliitoista syntyneitä lapsia pidetään yhtä oikeutetuina isän oikeuksien perijinä kuin laillisistakin avioliitoista syntyneitä. Väite ostjakkinaisten hedelmättömyydestä — samallinen käsitys on täkäläisillä venäläisilläkin, jotka myös sanovat ostjakkeja vähän hedelmällisiksi — ei myöskään ole luullakseni aivan oikeutettu; kun asiaa tiedustelin, ilmoittivat useimmat vaimot, että heillä oli ollut monta lasta, joillakuilla toistakymmentäkin, mutta että suurin osa tai kaikkikin lapset olivat pieninä kuolleet. Samanlaisia tietoja antaa Patkanovkin esimerkeissään. Syy lasten puutteeseen Demjankalla on siis suuri kuolevaisuus, eikä syntyneiden vähälukuisuus, ei ainakaan vaikuttavassa määrässä. Suureen kuolevaisuuteen samalla seudulla näkee Patkanov syyn epäterveellisissä oloissa, joissa lapset kasvavat, sekä siinä, että vanhemmat heistä pitävät huonoa huolta. „Ruokana lapsilla samoin kuin täysikasvuissillakin on pääasiallisesti kala, hirvenliha ja -rasva ja jäätyneet marjat, jollaista ruokaa tuskin lapsen vatsa sietää ja josta seurauksena on alituinen vatsakipu, katarri y. m. sellaiset vaivat. Huonetta, jossa koko perhe asuu, lämmitetään usein niin kovin, että kuumuus ja raskas ilma

estävät hengittämästä; — — uunin aikainen sulkeminen sekä teekiehtien tottumaton käsittely tekevät, että häkä on alituinen vieras ostjakkein pirtteissä. Aamupuoleen yötä tunkeutuu pakkanen huoneeseen kaikista raoista, niin että saa maata hyvin peitettynä päästäkseen vilustumasta. Pienet lapset vilustuvat täten hyvin helposti. — — Juomakestien aikana, joita talvella useinkin pidetään, saavat lapset päivittäin olla hoidotta, tuskin heitä syötetäänkään; juopuneet äidit pudottavat usein lapsiansa, joten näiltä voi jäsenet taittua, tai tukehduvat heidät maatessaan.“ Näin puhuu Patkanov, mainiten vielä lisäksi erään tapauksen, että juopunut äiti heitti lapsensa penkkiä vasten niin kovin, että lapsesta tuli vaivainen ja se kuoli jonkun ajan perästä. „Joka nämä seikat tietää“, sanoo Patkanov „hän tuskin ihmettelee, että Demjankalla lapset ovat harvinaisuus ja että n. 80 % niistä kuolee heti synnyttyään“; tässä siis hänkään ei pidä pääsyynä lapsettomuuteen äitien hedelmättömyyttä, vaan suurta kuolevaisuutta. Niin kauheita kuin nuo esimerkit ovatkin — ja monta pientä uhria tuollainen hoito ja kohtelu vieneekin — ovat ne kuitenkin yksityisiä tapauksia, joiden nojalla yleistä, suurta kuolevaisuutta ei voi selittää. Tuskin voitaneen väittää, että tšäkaläisten venäläisten asunnot ja ilma niissä olisi suuresti parempi kuin ostjakkeinkaan tuvilla, tuskinpa sitäkään, että lasten hoito ja kohtelu venäläisillä olisi paljoa parempi, ja kuitenkin näillä on riittämään asti lapsia elossa. Mitä ruokaan tulee, on Demjankan rantakylissä — paria etäisempää en tunne — ympäri vuoden selvä leipä, muutamissa vehnäistäkin, syötävänä sekä maito juotavana ja „jäätyneitä“ marjoja tuskin aikahmistenkään tarvitsee pureksia, kun pirtissä sentään, hra Patkanovin mukaan, talvella voi olla 75—80 ° C. lämmintä. Sitävastoin rakennusten terveydelle vahingollisuus on varma, sillä vetoa niissä ei voi välttää. — Syyn ostjakkipienokaisten lyhytikäisyyteen luulisin olevan syntyneiden heikkoudessa, joka taas riippuu sekä äitien että isien ruumiillisesta ja henkisestä tai ehkä paremmin sanoen siveellisestä heikkoudesta. Ostjakit kyllä ovat, tšäkaläisten venäläisten virkamiesten todistuksen mukaan, sukkelampia, rivakampia, taitavampia ja kekseliämpiä kuin heidän venäläiset naapurinsa, mutta tarmoa heiltä puuttuu ja kestävyyttä; alituisen uutteraan raatamiseen he eivät kykene ja siihen he ovat haluttomia. He lähtevät matkalle, käyttäkseni jotenkin ontuvaa vertausta, täydellä höyryllä, mutta saapuvat perille kattilat kylminä. Omista kokemuksistani sallittakoon minun tässä kertoa seuraava esimerkki.



Eräässä kylässä oli venheeseemme pantava uudet varalaidat. Koetin työtä saada nopeaan valmiiksi voidakseni eteenpäin päästä, ja rivakasti se aluksi sujuikin. Pian kuitenkin „mestari“ katosi ja vain nuoret pojat jäivät työtä jatkamaan. En kuitenkaan tahtonut antaa laiskansuonen valloilleen päästä, vaan läksin etsimään. Astuin huomaamatta pirttiin, ja mestari rassaili pyssyänsä. Taaskin hän läksi rannalle työtä jatkamaan, mutta hetken perästä uudelleen hävisi — soittamaan pirttiin kurkeansa. Kolmannella kerralla makaamasta ajettuani hänet rannalle saimme laudat valmiiksi, mutta nauloja ei ollut käsillä. Hakemaan näitä mestari läksi, mutta kun häntä taaskaan ei kuulunut eikä näkynyt, sain neljännen kerran lähteä etsimään ja löysin hänet aitasta syömästä kuivaa kalaa, tietysti nauloitta. Tällaista se ostjakin työnteko on. Castrénkin sanoo heistä: „on yleensä vaikeaa sanoa, mitä nämä ihmiset tekisivät innolla ja todenperästä, jos emme ota huomioon syömistä, juomista ja makaaamista“, lisäten kuitenkin: „on sentään huomattava, että jos ostjakkijohonkin työhön ryhtyy, suorittaa hän sen erinomaisella voimalla, tarmolla ja kestävyydellä. Mutta ainoastaan hätä voi saada hänet liikkeelle ja toimimaan“. Kuten näkyy, on Castrénilla vähän toinen kokemus ostjakkien kestävyydestä „hädän lakia lukiessa“, kuin minulla, mutta hänenkin lausuntonsa todistaa kansan siveellisestä heikkoudesta. Terve sielu voi olla vain terveessä ruumiissa, sanotaan, ja ruumiillisesti ostjakit ovat raihnaisia, himojensa orjia; viina seurauksineen ja taudit ovat heissä löytäneet otollisen maaperän.

Syitä ostjakkien kuolemiseen etsittäessä tahtoisin pitää oikeana niiden mielipidettä, jotka tällaisten ilmiöiden päävaikuttimena pitävät liian kehittyneen kulttuurin istuttamista kehittymättömään, muokkaamattomaan maaperään, ja tästä äkillisestä, jyrkästä elintapojen ja -ehtojen muutoksesta seurannutta kansan yleistä heikontumista ja rappeutumista<sup>1</sup>. Uusi sivistys toi mukanaan uusia vaatimuksia elintarpeisiin ja nautintoihin

<sup>1</sup> Tätä todistaa osaltaan sekin Patkanovin ilmoitus, että syrjäisissä seuduissa, missä venäläistä asutusta ei ole kuin vähässä määrässä tavattavana ja mistä pääsy venäläisille seuduille on vaikeampaa, kuoleminen on vähemmän huomattavissa. Noissa seuduissa sivistys vaikuttaa hitaammin, asukkaat ovat saaneet rauhemmassa omistaa sen hedelmiä ja siihen tottua, mutta kaikkialla ostjakkiseuduissa on sen vaikutus ollut kuitenkin niin äkillinen, niin valtaava, että senkautta ostjakkikansan kehittyminen, kohoaminen ja lisääntyminen on tullut ehkäistykseksi.

nähdén, eikä ostjakki jaksanut käsittää, että niiden tyydyttämiseksi oli uusia tulolähteitäkin etsittävä; entisetkin lähteet väsähtyivät vähemmän tarmokkaan hyväksikäyttämisen ja muidenkin syiden tähden. Tästä seurasi kansan aineellinen ahdinkotila, puute, kurjuus; nälkä, taudit, viinan ja muiden nautintoaineiden intohimoinen, määrätön käyttäminen kalvoivat kansan voimat. Suomalainen, joka muistaa sotilaslääkäriemme lausuntoja v. 1867 syntyneistä, tarkastukseen saapuneista „katovuoden lapsista“, voi ymmärtää mitä hetkellinenkin kurjuus vaikuttaa kansan terveyteen ja sen voimallisuuteen, ja ostjakein puute ei ole kestänyt vain muutamia vuosia, vaan satoja: nykyään hallitus kyllä parhaansa mukaan heitä kokee auttaa, mutta apu on myöhäinen, se on kuin eetteriruiskeutus kuolevalle, jonka maallista elämänaikaa lääkäri haluaa muutamilla minuuteilla pitentää. Uusi sivistys toi ostjakeille uuden järjestyksen, uuden uskonnon; vanhat jumalat, vanha uskolla omistettu uskonto oli vaihdettava toiseen, josta ostjakit eivät koskaan ole ymmärtäneet muuta kuin ulkonaisen kuoren. Täten menettivät he senkin ainoan kallion, jolle he menestymisensä ja hyvinvointinsa olisivat voineet perustaa. Ainakin vähän totta on vastauksessa, jonka eräältä ostjakilta sain: „ostjakit hylkäsivät vanhat jumalansa, lakkasivat heitä kunnioittamasta, heille uhraamasta, mutta eivät ymmärtäneet suostuttaa itseensä venäläisten jumalia, ja sentähden ostjakkikansa kuolee.“ Ostjakein täytyy kuolla, sillä he venäläisen kulttuurin vaikutuksesta ovat tulleet kykenemättömiksi tuota kulttuuria omistamaan; heillä ei enää ole tarmoa, ei voimia, heillä ei ole luottamusta itseensä; tietoisuus voimattomuudestaan ja lopusta on tehnyt heidät huolettomiksi, välinpitämättömiksi ja tahdottomiksi, ja „ken itseään ei tahdo auttaa, sitä ei Jumalakaan auta“.

---

3.

Aina muistuu mieleeni tuttavani, unkarilaisen etnografin tyytymätön muoto, kun hän kertoi matkastansa Demjankalla ja vakuutti että „siellä ei ole mitään“, nimittäin ostjakkilaista säilynyt. Ja totta onkin, ettei kansatieteilijäin esinekokoelmat siellä suuresti kartu, jos hän etsii puhtaasti ostjakkilaisia esineitä, ostjakein omintakeisesti, tarpeen ja sikkailäisten vaatimusten mukaan muodostelemia, kansan omintakeisesti kehittä-

tyneen makuaistin mukaan koristeltuja. Voihan hän siellä löytää jonkun ripeän joutsen aitassa ajelehtamassa muistona entisistä metsästysaseista, voi talvella nähdä, miten ostjakki peurannahkalla alustettuine suksineen koirien vetämänä rientää kohden kontion kotia tai pitkin peuran jälkiä, taikka miten tämä koirien vetämissä reissä kuljettaa kotiinsa saalistansa, vielä voi tutkijan huviksi joku ostjakkinainen kaivaa esille arkustansa ja pukea päällensä äitinsä tai isoäitinsä raskaan, ylt'yleensä helmillä ja tinahelyillä koristellun verkakauhtanan, helmiset kaulanauhat, kalisevat kas-sanpäättimet tai punalangoilla kirjaillun paidan, voipa jossakin kylässä nähdä ja kuulla miten ostjakki virittää ja helkyttelee kanteloansa, 9-kielistä „kurkeansa“, mutta sittenkin täytyy myöntää, että ostjakkein niin sanoakseni näkyvä, aineellinen elämä on melkein kokonaan saanut vie-raan, venäläisen muodon. Mutta jonka päähuomio ei ole kiintynyt esi-neisiin, hänellä vielä Demjankallakin löytyy jotain ostjakkilaista, jotain kansallista. Henkinen elämä, vaikka sekin suuresti muuttunut venäläisen vaikutuksen alaisena, on vielä kuitenkin pohjaltaan omaperäinen, ostjakkilainen. Heti ensimmäiseen ostjakkikylään saavuttuasi saat ikäänkuin ilmasta sen vakuutuksen, että olet jättänyt selkäsi taakse aina punnitsevat ja laskevat, alituisesti huokaavat ja vaivojaan valittavat venäläiset ja tulleet toisenlaisen rahvaan pariin, rahvaan, jolla on kevyempi, huolettomampi, iloisempi ja täytyy sanoa kevytmielisempi käsitys maailmasta, pintapuolisempi käsitys elämän vaatimuksista — tällä en tahdo sanoa, että tšekäläinen venäläinen rahvas olisi kohonnut tietoisuuteen elämän tarkoituksesta ja elämäntehtävästään. Vielä elää isäinsä henkeä demjankalaisessa ostjakissa, vielä kaikuu siellä matalissa tuvista ostjakin kieli, vaikka venäjänkin on itselleen niissä jalansijan anastanut. Mutta pitkää elämänikää ostjakkilaiselle kielelle eikä mielelle enää ole suotu; ostjakin laulut ovat hänen joutsenlaulujansa, jotka pian lakkaavat kuulumasta. Muutaman tai muutamien miespolvien perästä ei noissa autoissa metsissä todella ole mitään, joka nykyisistä asukkaista muistuttaisi, ellei joku ijakäs uhripuu kaihomielin kertoile tarkkaavalle kuulijalle kansasta, jonka lännestä tulevat voimakkaat uuden sivistyksen puuskaukset lakaisivat maan päältä.

„Paimentolaisiksi“ tai ehkä paremmin „siirteleiviksi“ (kotshujushtshie) nimittävät vielä venäläiset viralliset asiakirjat täkäläisiä ostjakkeja, vaikka lieneekin jo aikoja kulunut siitä kun heillä oli tapana, kuten vieläkin pohjoisempana asuvilla sukulaisillaan, muutella asuinpaikkojaan vuodenaikojen mukaan. Ostjakit Irtyshillä ja Demjankalla ovat asettuneet asumaan, kuten venäläisetkin, kyläkunnittain jokivarsille, harvemmin jonkun sydänmailla olevan kalaisen järven rannalle. Kylän ulkonainen muoto ei eroa täkäläisistä venäläisistä kylistä missään suhteessa; hirsistä tehdyt rakennukset ovat venäläismallisia, ehkä vähän pienempiä kuin venäläisillä. Huoneita on tavallisesti vain yksi, varakkaammilla on kuitenkin asuntotuvan lisäksi vähän paremmin varustettu siistimpi vierastupa. Jos tahdot tupaan pyrkiä, ja olet kunnialla päässyt nousemaan keikkuvia portaita oven edessä olevaan porstuaan, niin muista pirttiin astuessasi syvään kumartaa, sillä oviaukko on matala pienikasvuiselle ostjakillekin, saati sitten kolmikyynäräiselle suomalaiselle; vielä on sinun monessa talossa varottava otsaasi oven kamanan tasalla katonrajassa olevan makuulavan kannatushirsistä. Jos noista väijyvistä vaaroista olet päässyt kolauksella tai parilla, saat olla tyytyväinen ja ottaa oppia vastaisen varalle. Kun olet saanut suoritetuksi tervehdystemput, ristinyt silmäsi, jos sen tahdot liikojen kyselyjen välttämiseksi tehdä, ja kätellen tervehtinyt tuvassa olijoita, voit ruveta katselemaan miten ostjakki tupansa sisustaa. Toisessa ovinurkassa on suuri, valkoiseksi valaistu uuni, tasaisine, lämpimää makuusijaa tarjoovine päällystöineen, peräseinää kohden olevine suineen, ja ahtaine pankkoineen, jonka päässä ei ole, kuten suomalaisessa pirtinuunissa, liettä hiilille; hiilet riudutetaan, mikäli niitä teekeittiötä varten ei rautapadassa sammuteta, yhteen uunin kolkkaan tehdyssä syvennyksessä. Uunin edusta, soppi, on tavallisesti ovelta varustetulla, uunin ulkosyrjästä peräseinään menevällä lautalankkauksella eroitettu muusta pirtistä jonkunlaiseksi talousosastoksi. Toisessa ovinurkassa on miehen pituinen, parin kyynärän levyinen makuulava vaatteineen tai ryysyineen ja toinen samanlainen lava sopessa; vierastuvassa on joissakin taloissa ovinurkassa oleva makuulava ympäröity katosta lattiaan ulottuvilla helakanvärisillä uutimilla. Ympäri seinä on kiintonaisia penkkejä ja niiden risteykseen on pieni pöytä sijansa saanut. Kun vielä mainitsemme, että lankkauksen pirtinpuoleiselle sivulle on sijoitettu suuri, kuvikkaalla karvavaipalla peitetty arkku, jossa emäntä aarteitaan säilyttää,

sekä lasiovinen, pieni talouskaappi, jossa pari, kolme ehyempää tai rikko-  
naisempaa kahvi-, anteeksi! teekuppia sekä teekannu komeilevat, ei liene  
mainitsematta jäänyt muuta kuin peränurkkaan ripustetut jumalankuvat,  
pieni rahi, talouspuolella oleva lauta patoineen ja kuppeineen sekä tavalli-  
sesti peräpenkillä komeileva samovaara. Tällainen on tavallinen ostjakki-  
laisen pirtin sisustus; yhdessä talossa oli kuitenkin venäläisen uunin  
sijalla tiilistä tehty, hiukan nojallaan seisova, 1—1 1/2 metrin paksuisen  
torven puoliskon kaltainen lämmityslaitos ja sen vierellä keittämistä  
varten matala, lieppo pata muurattuna uunilla varustetun tiilikeon kuk-  
kulaan, aivan kuin suomalaisissa „alaköökeissä“ ja pesutuvissa. Tällaisen  
sanottiin „ostjakkilaisen“ uunin olevan, mutta ehkä sen, ainakin keitto-  
laitoksen, alku on tatarilainen; käydessäni näet katsomassa tatarilaista  
taloa, tapasin sielläkin asuinhuoneessa jotenkin samoin muuratun keitto-  
laitoksen, mutta huoneen lämmittämiseksi oli tehty suuri, nelisnurkkainen  
uuni. Ehkä tapaamani ostjakkilainen, vapaasti lattialla seisova lämmitys-  
laitos on vain kehittyneempi muoto tšekäläisissä metsäpirteissä käytetystä  
liedestä, joka tehdään siten, että nurkkaan ladotaan ensin kolmikulmai-  
nen 1/2—3/4 mtr. korkea tiilialusta ja tämän nojaan pitkin pirtin seinämiä  
tjiliseivät, ettei alustalla palava tuli pääsisi seiniä korventamaan ja tuho-  
jaan tekemään. Tuollaisesta liedestä on se etu, että siinä palava pysty-  
valkea samalla sekä lämmittää että valaisee. — Mutta eihän aikomukseni  
ollut ruveta esittämään lukijoille tällaisia asioita, minunhan piti vain  
kertoa, mitä ostjakin asunnossa on, eikä mistä se on mahdollisesti saatu.  
Moninaiset eivät ole ne mukavuudet, joita ostjakkipirtti sisustuksineen  
tulijalle tarjoaa. Pienet, useinkin hyvin paikatulla, vanhuudesta ja liasta  
sateenkaaren värisillä lasiruuduilla varustetut ikkunat himmentävät kirk-  
kaan päivän valon, monessa pirtissä on puolihämärä, kun ikkunoissa  
lasien sijasta on hirven rapamahan nahasta tehdyt „ruudut“ pienine reiki-  
neen, joista ulkomaailmaa voi nähdä. Tuo hämäryys sekä seinien, lat-  
tioiden, penkkien ja pöytien tumma, epäiltävä väri eivät ainakaan hou-  
kuttele vierasta tuvassa viivähtämään. Mutta jos sinun taloon on yövyt-  
tävä, korjaa silloin tavarasi tuvasta porstuaan, ellet niistä tahdo valmistaa  
kortteeripaikkaa kaikkialle nenäänsä pistäville russakoille; hyvä olisi, jos  
voisit itsestäsikin kaikki syötävät ja tuntevat osat pirtin ulkopuolelle  
jättää, sillä ei ole suinkaan leikin asia joutua lukemattomien „puna-  
takkien“ marssitantereeksi tai pitkäkoipisten kisakentäksi. Ostjakki vain







Ostjakin talous-aitta. Hirvenlihoja kuivamassa (s. 19).

on elämänsä tyytyväinen, pääasia hänellä on, että tuvassa on lämmintä tarpeeksi; olipa se sitten musta tai valkoinen, puhdas tai likainen, se on sivuasialla, johon hän ei ole tottunut suurta huolta panemaan. Täytyy kuitenkin sanoa, että matkallani näin sellaisiakin ostjakkitaloja, joissa lattia oli lumivalkoiseksi hangattu, seinät, penkit, pöydät puhtaiksi pestyt, järjestys kaikkialla vallitsemassa. Lieneekö tuo puhtaus ollut poikkeus tavallisesta, johtunut emäntien halusta näyttäytyä „kaukaiselle, Tsaarin ostjakkein oloja tarkastamaan lähettämälle virkamiehelle“ siisteyttä rakastavilta, en voi sanoa. Mahdollista on, ettei likaisuus ostjakkein asunnoissa kaikkialla olekkaan ehdottomana sääntönä; siitä en kuitenkaan vielä osaa mitään varmaa sanoa.

Talon muista rakennuksista ei ole paljon sanottavaa, sillä ostjakkii ei tarvitse suuria ulkokuonerivejä. Vähän matkan päässä asuintuvasta on hänellä 1 1/2 metrin korkuisille jaloille rakennettu tavara-aittansa, jonka purnuissa hän säilyttää jauhonsa, orsilla lihansa ja kuivatut kalansa; siellä on hänellä puolukka-astiat, siellä setrinkäpyvarasto, samaan aittaan hän ripustaa seinille harvalukuiset verkkonsa, mertansa; siellä saat nähdä kääpäläraudat, joilla sopuleja pyydetään, y. m. pyyntöneuvoja. Näiden taloustarpeiden joukosta voit jossakin talossa vielä löytää talonhaltiankin, kotijumalan, istumassa tuohipussissa tai pienessä arkkusessa; häntä sinulle näytetään kuitenkin vain siinä tapauksessa, että olet osannut herättää ostjakissa luottamusta ja vakaumuksen, ettei häntä tuo näyttäminen saata tyrmään istumaan. Aitan ulkopuolella oven edustalla olevalla sillalla saat nähdä ostjakin suksia ja koirakelkkoja, aitan alla ärhentelevät vieraalle hoikka-uumiiset, pitkäjalkaiset ja pystykorvaiset piskit, nuo ostjakin „kaikki kaikessa“. Tanhua ja jonkunlainen navetta eivät suuresti huomiota herätä eikä niitä kaikissa taloissa olekkaan. Mutta tämä elämä olisi todella „surun ja murheen laakso“, jos ei saisi joka viikko hautoa jäseniään kylän pehmentävässä höyryssä, näin ajattelee suomalainen, näin ostjakkikin. Miten välttämättömänä siperialainenkin kylä pitää, sen sain nähdä eräässä kylässä. Pirtti oli palanut, perhe asui huonossa maahan kaivetussa hökkelissä, jossa talven vietto meikäläisen mielestä oli mahdoton. Tilava, hyvinrakennettu kylä oli tulipalosta säilynyt. Kun isäntä valitti, ettei hän jaksanut hetikään uutta tupaa rakentaa, huomautin että kylästä tulisi oivallinen pirtti. „Missäs minä sitten kylpisin?“ — „Ka tee nykyisestä asunnostasi sauna“. Tämä ehdotus ei kuitenkaan

miellyttänyt, sillä ukon mielestä maapirtti oli liian pieni, ahdas ja matala saunaksi, mutta tarpeeksi suuri ja tilava 7—8-henkisen perheen asunnoksi! Lisättävä on, että tämä mies oli venäläinen; ostjakilla ei kyllään nähden ole noin suuria vaatimuksia.

Jos ostjakki, mies tai nainen vastaasi sattuu, voit hänen mahdollisesti tuntea ostjakiksi leveistä latuskaisista kasvoista, joille ulkonevat poskipääät antavat kulmikkaan muodon, latuskaisesta nenästä, jonka varsi pyrkii painumaan pään sisään vetäen alapäätä hiukan taivasta kohden, useinkin kapeista, tiirottavista silmistä sekä hartiakkaasta, tavallisesti hiukan kumarasta ja tanakasta vartalosta; puvusta on mahdoton eroittaa häntä venäläisestä. Harvoissa kylissä on enää naisilla kätköissäänkään vanhaan vaateparteen kuuluvia esineitä. Mutta jos sellaisia on, näyttää emäntä hyvin mielellään, millaisessa asussa ostjakkimainen juhlatilassa komeili. Silloin oli hänellä yllään omakutoisesta palttinasta tehty helmikauluksinen, nypläniekka paita, jonka hihat ja rinta olivat koristellut monenmoisilla punalankakirjailuilla, helmin ja tinapyöryköin ommelluilla nauhoilla reunustettu verkakauhtana, kirjavat sukat jalassa sekä taidokkaasti helmitetyt kengät. Lisätäkseen vielä pukunsa kauneutta sovitteli hän rinnoillensa useitakin helmisiä, 5—6 cm leveitä rintakaulureita tinaisine koristeineen ja helyineen, kiinnitti palmikkoihinsa helmiletkuja, joiden päässä riippui vaskisia pyöriä ja rahoja, sitoi otsallensa helmillä kirjaillun leveän otsanauhan ja peitti päänsä kuvikkaaseen huiviin, jonka hetaleihin runsaasti oli pieniä kulkusentapaisia solmieltu. Arvelette varmaan, että korua oli liian paljon. Siltä se minustakin näytti ja kuului, sillä tuollaisessa puvussa ei voi, kuten meidän runomme neittä ja naista neuvovat, „sievoisesti sipsutella, keveästi käyskennellä“; noin vaetetun ostjakittaren kulkieassa kuuluu hilinä ja helinä pitkän matkan päähän. Mutta tämäkin puku — kuinka paljon siinäkään aito-ostjakkilaista oli, en kykene sanomaan — on jo joutunut muistojen joukkoon ja ostjakitar pukeutuu, kuten täkäläinen venäläinenkin nainen, europalaisiin ruumiinmukaisiin vaatteisiin; venäläisen naisen kansallispuku avokaulaisine rätsinöineen ja sievine sarafanoineen ei, sivumennen sanoen, näy voineen kiivetä kylmän Uralin poikki raakailmaiseen Siperiaan. Kun kerran naisen puku on kokonaan venäläistynyt, on itsestään selvää, että ostjakkilaisesta miesten puvusta ei ole jälkeäkään. Alkuperäisellä kannalla olevien kansojen

miespuoliset jäsenet näkyvät kaikkialla olevan suurempia „muotihulluja“ kuin heidän naisensa, ja sivistys tässäkin, kuten monessa muussakin asiassa, antaa, paha kyllä, vahvemmalle sukupuolelle johtavan aseman.

---

4.

„Elkää huoliko huomisesta päivästä, huomisella päivä on suru itsellensä“. Tuo opetus johtuu väkisenkin mieleen, kun näkee täkäläisen talonpojan ja erittäinkin ostjakin elämää. Jos tuossa lauseessa sanat „huominen päivä“ vaihdetaan sanoihin „tuleva vuosi“, voi sitä aivan sanalleen ostjakkeihin sovitaa. Jos ostjakki talven kuluessa saamastaan saaliista jaksaa säilyttää sen verran, että hän kesän antien avulla voi hätimiten päästä vuoden eteenpäin, on hän hyvin tyytyväinen; seuraavasta vuodesta saa Jumala ja Tsaari pitää huolen. Ei hänelle edes johdu mieleenkään, ettei kruunukaan ilmaiseksi auta ja että voi sattua sellaisiakin aikoja, jolloin ei „metsä mielly, kostu korpi, taivu ainainen Tapio, anna Ahtolan asukas“, tai jolloin hän tai perheensä on kykenemätön jotain syötäväkseen haalimaan. Ja nykyisinä aikoina näkyy usein niin käyvänkin; silloin ei auta muu kuin kiristää nälkävyötä ja lähteä venäläistä kauppiasta rukoilemaan, ehkä hän entisen velan lisäksi vielä antaa muutaman puudan jauhoja, jonkun naulan suoloja, tupakkaa, ehkäpä jonkun lantin viinaksikin vastaisten parempien päivien päähän.

---

Demjankalla asuvat ostjakit ovat venäläisiltä naapureiltaan omistaneet vakinaiset asunnot, omistaneet puvun ja elintavat, mutta venäläisten elinkeinot eivät heitä ole miellyttäneet, varsinkaan ei maanviljelys. „Ne ovat meille liian vaikeita, emme ole tottuneet niihin“, saat vastaukseksi, kun tuota seikkaa ihmettelet. Samassa kylässä voi venäläisellä asukkaalla olla peltoja, joihin hän kylvää ruista ja ohraa, olla perunatarhansa, mutta vaikka ostjakki alituisen näkee, mikä hyöty hänelle hädän hetkenä voisi olla kattilallisesta perunoita, ei hän kuitenkaan istuta niitä edes laajan pihamaansa nurkkaan, saati sitten rupeaa hommaamaan varsinaista perunapelttoa. Suurempaa huolta ja vaivaa vaativasta viljankasvattamisesta ei näin ollen voi olla puhettakaan. Karjanhoito on parem-

min heitä miellyttänyt; useassa talossa on lehmä, jossakussa kaksikin, olipa yhdessä kokonaista kolme, kaksi härkää ja yksi lehmä, joka suhde karjankasvattajain mielestä taitaa olla nurinpäinen. Syynä lehmien pitoon lienee se, että ostjakkien, voidakseen suorittaa kyytivelvollisuutensa ja tehdä tarpeelliset ostos- ja kapakkamatkansa, on pidettävä hevosia, joita kylissä on oloihin katsoen hyvin paljon, kaksi, kolme, jopa neljäkin talossaan; näille on pakosta heinää tehtävä ja samassahan voi sitä kolhia muutamalle sarvipäällekin, joka antaa maitoa, jos ei muuksi niin teen höysteeksi, ja tekee siten kalliin sokurin tarpeettomaksi. Omituisimman karjanhoitotavan tapasin kauimpana sydänmaalla olevassa kylässä. Lehmii siellä oli kyllä vain kolme, mutta niin kauniita, lihavia ja pyöreitä kuin pavut, etten moisia ennen ole nähnyt, en edes Suomen karjanäyttelyissäkään. Pian sain kuitenkin nähdä, „ettei ole koiraa karvoihin katsomista“. Lehmistä lypsi vain yksi ainoa, sekin pienen teekannullisen, ehkä  $\frac{1}{2}$  litraa kerrallaan. Ja sitäköös maitoa päti juoda! Väriltään se oli punertavaa, maultaan kuin tinaamattomassa kupariastiassa seisonut vesi. Aivan vasten tahtoani oli ensimmäinen suun täysi samassa lattialla. Selityksen lehmien lypsämättömyyteen ja maidon kummallisuuteen sain pian. Lehmät näet olivat vanhoja, 10—15 vuotta, ja tuskin kertaakaan kantaneet. Eukot kyllä vakuuttivat, saadakseen lehmät lypsämään ja maidon paremmaksi, rukoilleensa, vieläpä tuohuksiakin virittäneensä jumalankuvien eteen, mutta mitään apua ei näiltä ollut tullut. Olisin sydämestäni suonut, että eräs hyvä kotoinen ystäväni, agronomi, olisi ollut mukana; hän varmaan olisi eukoillekin syyn selittänyt.

Mutta yksi kotieläin on, jonka kasvattamiseen ja hoitamiseen ostjakin ei tarvitse oppia käydä, ja se on koira. Tämä eläin on hänelle kaikki kaikessa, „se on meille kalliimpi kuin venäläiselle lehmänsä, ilman sitä saisimme nälkään kuolla“, vakuuttaa ostjakkii. Tuon eläimen tärkeyden näkee niiden hinnastakin. Tavallinen metsäkoira maksaa 20—30 ruplaa, onpa eräällä tšekäläisellä sellainen koira, josta hänelle olisi maksettu 75 ruplaa (= 200 mk.), mutta hän ei sanonut sitä edes 150 ruplasta (= 400 mk.) myövänsä. Mitä ovat meidän metsästäjijemme setterit, pointerit y. m. -erit näiden rinnalla! Mutta tuollaisen koiran onkin löydettävä hirvi tai sopuli vaikka maanraosta ja saatettava se isäntänsä saaliiksi, sen on uskallettava iskeytyä kontion koipeen, jos metsänkuningas suuttuneena maistamastaan rihlapyssyn luodista on ruvennut



kirjavoittamaan ostjakin ruumista tai hänen päänahkaansa nylkemään. Sen on vedettävä pienissä kelkkasissa saalis kotiin, sen on kuljetettava suksillaan seisovaa ostjakkia eränetso-retkillä, ja lopuksi on sen osattava tyytyväisenä, nurkumatta nähdä nälkää, kun isännälläkään ei ole suuhun pantavaa. Sellainen koira on ostjakille aarre, jonka hintaa syrjäinen ei osaa arvostella. Mutta kun kaikkia vaatimuksia täyttävää koiraa ostjakillekin harvoin sattuu, on hänen pakko pitää niitä useampia, 5—10, jopa enemmänkin. Tuollaisen koirajoukon syöttäminen ei ole niinkään helppoa. Naisten eli, kuten ostjakki sanoo, akkojen päätyönä kesän aikana onkin kalanpyytäminen perheen ja koirien tarpeeksi sekä talven varaksi.

Kun maamiehellä vaivojensa tulos alkaa olla käsissä, silloin vasta ostjakki lähtee etsimään sitä, minkä „jumalan kirjuri käskykirjeillään on metsänhaltian käskennyt hänelle antaa“. Metsästysaika alkaa oikeastaan vasta Simonpäivästä, 1:stä (meidän lukumme mukaan 13:sta) päivästä syyskuuta, vaikka jo muutama viikko, parikin sitä ennen, voidaan kuljeksia kylän lähistöllä hirviä katselemassa ja niille jousia virittämässä. Metsälle lähtijät muodostavat pieniä joukkueita, artteleja, kussakin 2—3 miestä; jokaisella arttelilla on oma jokilatvansa, jonka ympäristöltä saalista etsitään. Siellä on heillä matalat metsäpirttinsä, joista käsin eräretket, muutamia päiviä kestävät, tehdään, ja joissa miesten metsällä ollessa naiset leipovat, kaadettujen eläinten lihoja suolaavat ja toimittavat muita kotiaskareita; ennen aikaan oli naisten velvollisuutena vedättää koirilla tai vetää itse saalis majapaikkaan, mutta nykyään kuuluvat „akat“ niin laiskistuneen, etteivät juuri pirtistä kauas liiku. Tuo metsäpirtissä eläminen, kaukana asumuksilta kestää koko pyyntiajan, toukokuun alkuun, ainoastaan joulukuun 6:ksi (18:ksi) päiväksi saapuvat ostjakit suksillansa myömään jonkun osan saaliistansa ja veroansa suorittamaan sekä mahdollisesti hankkiakseen itselleen jonkun iloisen päivän kapakassa, jonka muisto saa hauskuttaa keväisiä vaikeita pyyntipäiviä. Tällainen oli metsästystapa ennen ja vieläkin sitä jotkut käyttävät. Monet pitävät kuitenkin mukavampana tehdä kodista käsin viikon, parin metsästysmatkoja, varsinkin syksyllä, jolloin on vaikea kuljettaa paljon ruokavaroja muuten kuin jokitietä. Kylienkin ympärillä voi kyllä hyvällä menestyksellä metsästystä harjoittaa, sillä metsästysmaat ovat aivan kylän kynnyksellä; ostjakit kuitenkin valittavat, että riista vuosi vuodelta kaikkoo yhä kauemmas asumattomille jokien latvoille.

Entisistä pyyntiaseista on Demjankalla jousi saanut väistyä käytännöstä tuliaseiden tieltä, korkeintaan joku salokylän asukas haulien loputtua tappaa tylppäpäisellä vasamalla muutamia oravia. Pii- ja nallilukkoisia pyssyjä vielä käytetään, mutta tavallisesti vain haulikkoja; ken vain suinkin voi, hankkii hirvien ajoa varten itselleen „berdankan“, takaaladattavan luotipyssyn, tai ostaa tussarin, jota voi tilaisuuksia myöten käyttää joko luodikkona tai haulikkona. Kaikenlaisten loukkujen tekemisessä, piikkihahaisten hautojen laittamisessa, rautojen ja jousien viritämisessä hirvien ja sopulien poluille ovat vanhukset täysin oppineita mestareja, mutta valitettavasti näyttää siltä, että nämä pyyntitavat alkavat joutua pois käytännöstä, sillä nuoret miehet turvautuvat yhä enemmän ja enemmän hyviin jalkoihinsa, tarkkaan silmäänsä ja vakavaan käteensä. Tunnustaa siltä, että ostjakin metsästäminen alkaa saada yhä enemmän ajanvietteen luonnetta; on jo sellaisiakin nuoria miehiä, jotka metsästävät vain sentähden, että he voisivat kehua metsästäystaidostaan, -onnestaan ja saaliinsa runsaudesta. Mainitsin edellä, että ostjakki ei kykene maanviljelijäksi; toinen syy siihen, ettei hän ole omistanut venäläisten elinkeinoja, on etsittävä ylpeydessä. Ostjakin mielestä maata tonkiva ja lehmiä jäljessä juokseva venäläinen, joka korkeintaan uskaltaa ampua kotikankaalta teeren tai peltopyyn, on raukka, jota vastoin hän on jonkunmoinen sankari, joka uskaltaa heittäytyä kaikkien metsänvaarojen alaiseksi. Paha vain, että tämä matoinen maailma on niin kiperä ja kapera, että se useimmiten antaa sankarin hoippua tyhjin vatsoin, silloin kuin pelkuri pakahtumaisillaan uunilla kellottaa. Mutta yksi sankarin hyveitähän on sekin, että hän osaa nähdä nälkää.

Vielä nykyään voi kuitenkin sanoa, että ostjakki harjoittaa metsästystä jotenkin innolla, ja että hänellä tästä on jommoinkin tulo, jos nimittäin metsä on ollut suotuista. Itse ostjakit vakuuttavat metsästysaikana voivansa ansaita 200:n ruplaan, mutta luulen, että tuon summan saaminen useimmalle on vain hurskas toive, ja että hän saa tyytyä 100—150 ruplan ansioon, monenkin saalisrahoille taitavat vielä kymmenluvut riittää. Saaliin arvo on kyllä suurempi, ja ostjakit voisivat saada kauniitkin rahat, elleivät he olisi pakoitettuja myömään tavaroitaan täkäläisille kauppiaille, jotka tavallisesti maksavat vain puolet siitä, minkä he samasta tavarasta Tobolskissa, Tjumenissa tai Irbitin markkinoilla saavat. Matkojen pituus sekä yksityisten saaliin suhteellinen pienuus estävät

kuitenkin ostjakkeja noita markkinoita hyväkseen käyttämästä, ja lisäksi tulee vielä n. k. lainaussysteemi, josta alempana vähän mainitsen.

Metsästyksen rinnalla on demjankalaisen ostjakin elinkeinona mainittava kalastus, mutta sitä harjoitetaan melkein ainoastaan omaksi tarpeeksi. Osjakkien köyhyys, vähäväkisyys sekä mahdollisesti huolimattomuuskin estää heitä hyväkseen käyttämästä kalaisia järviään ja jokiaan. Kun kuulee puhuttavan järvistä, joissa keväisin kalaa „kiehuu kuin puuroa“, niin että sitä vaikka lapiolla voi ammentaa, johtuu välttämättä kummastelemaan, kun sellaisen rannalla oleva kylä monestikin nälkää näkee. En todella osannut ihmettelystä sanaakaan sanoa, kun erään pienen joen varrella olevassa kylässä valitettiin, ettei ollut pataa pantaavaa, ja kuitenkin samana päivänä tuota jokea kulkiessamme pienellä uistimella sain neljättäkymmentä tavallista haukea! Todentotta nälän näkeminen tuollaisissa paikoissa, joissa metsän ja veden annit melkein itsestään pataa lentävät, on anteeksiantamattominta huolettomuutta, vaikka ostjakit olisivat vieläkin vähäväkisempiä kuin ovatkaan. Sen sijaan, että he edes koettaisivat käyttää hyväkseen vesiensä rikkauksia, vuokraavat he niiden käytäntöoikeuden venäläiselle kauppiaalle muutamista kymmenistä ruplista, joka sekin olisi hyvä apu pienelle kyläkunnalle, jolleivät nuo huokeasti saadut rahat vielä huokeammin menisi, ja menisi aivan turhaan.

Eivätkä Demjankalla asuvan ostjakin tulolähteet rajoittuisi metsästyseen ja kalastukseen, jos he vain tahtoisivat vähänkään ponnistella. Metsässä kasvaa yllin kyllin seetrejä, Siperian mäntyjä, joiden kävyistä saadut pähkinät ovat hyvässä hinnassa, moni kopeekka joutuisi ostjakin taskuun, jos hän poimisi viljalta kasvavia puolukoita, eikä vaivat halkojenkaan hakkuussa turhaan menisi, voisipa monta muutakin tulolähdettä löytyä. Mutta ostjakissa ei ole miestä niitä hankkimaan. Alituisen puuhaan ja ahkeroimiseen hän on haluton; hänen täytyy niin sanoakseni silmänräpäyksessä rikastua ja sitten toimeettomana nauttia hyvyyksistään. Mutta ostjakin onnettomuudeksi hänen suonsa, korpensa ja kankaansa eivät ole Klondyken kultakenttiä. Hänen talvisin löytämänsä rikkaudet ovat kulutetut suureksi osaksi ennen talven loppua; kesänaika, nautintoaika tuo mukanaan monellekin, ehkä useimmalle mustia päiviä, kärsimyksiä, puutetta ja nälkää. Mutta sittenkin hän tahtoo nauttia, nauttia jos ei muusta niin toimeettomuudesta ja kauniista ilmasta!

Patkanov on laskenut että keskinertaisesti toimeentulevan ostjakki-

perheen vuositulot Irtyshillä ovat keskimäärin n. 168 rpl. (n. 450 mk.) vuodessa. Yhtä paljon, kuten edellä jo sanoin, voi arvata keskinkertaisen demjankalaisen metsästäjän hyvänä vuotena voivan ansaita. Summa ei ole suuren suuri, mutta ehkä sillä voisi toimeentulla, ellei huonoina vuosina elää tarvitsisi. Mutta kun olemme niin vaillinaisesti rakennetut, että „suu syö, vatsa vetää“ yhtähyvin hyvinä kuin pahoinakin päivinä, ei ostjakin auta muu kuin velkautuminen. Hänen saamamiehiiän ovat valtio ja venäläiset kauppiaat tai varakkaat talolliset. Auttaakseen ostjakkeja on valtio perustanut tšakäläisiä ostjakkeja varten Demjanskiin jauhovaraston sekä Tsingalan kylään ruuti-, lyijy- ja haulikellarin, joista ostjakeille määrättyihin hintoihin myödään noita tarvetavaroita, annetaanpa vielä, vaikka rajoitetussa määrässä, velaksikin. Valtio on kuitenkin tarkka isäntä, joka vaatii määräaikaista velan suoritusta, ja jos suoritusta ei ala kuulua, voidaan velallinen antaa jollenkin tarvitsevalle työmieheksi ja palkka otetaan velan maksuksi. Mutta kun ostjakkikin tarvitsee vielä paljon muutakin ja kun valtionvarastosta annettu jauhomäärä ei riitä, on käännyttävä kauppiaaseen. Mutta vaikka kauppias maksun suhteen ei olekkaan niin tarkka kuin valtio, on kauppaväleistä hänen kanssaan ostjakille paljonkin vahinkoa. Velallinen on aina lainanantajasta riippuvainen muuallakin maailmassa ja vielä enemmän Siperiassa. Kun ostjakki saaliinensa saapuu tiliä tekemään, osaa kauppias pitää huolen siitä, ettei hänen rahansa ole korkoa kasvamatta lainassa ollut. Mikäli tšakäläistä kauppiasta tunnen, täytyy sanoa, että hän, vaikkakin kirjanpito on yksi-puolinen, menettelee velallisiaan kohtaan täysin rehellisesti, mutta ei täällä tarvitsekkaan vääryyttä tehdä rikkaaksi päästäkseen. Jos ostjakki saa saaliistaan 100 ruplaa tavarassa, on varma, että kauppias siitä saa markkinapaikoissa 200 ruplaa, siis 100 % voiton! Mitä merkitsee kauppiaille, jos hän jääkin saamatta joltakin ostjakilta muutamia kymmeniä ruplia, kun hän saman ostjakin avulla on vuosien kuluessa satoja ansainnut. Ja tuollaiseen epäedulliseen kauppaan on ostjakin tyytyminen. Talven saalis useinkin menee entisen velan maksuksi, monesti ei riitäkään; taas täytyy ruveta uutta ottamaan. Tuollaista menoa jatkuu vuosivuodelta, ostjakki muuttuu vähitellen jonkunlaiseksi kauppiaan palkkalaiseksi, tulee kokonaan hänestä riippuvaksi. Ja hyvä on, jos kauppias on kunnon mies, eikä riistä suojattiaan putipuhtaaksi. Näkee joskus sanottavan tällaista auttamista hyväntekeväisyydeksi, ja sitä se tavallaan

onkin, sillä ilman tätä lainausjärjestelmää saisi monikin ostjakki panna hampaansa naulaan, mutta se on viisaan miehen hyväntekeväisyyttä, miehen, joka ymmärtää, että „parempi on lehmä lypsää kuin tappaa“, vaikka lopuksi saisi vain luuta lihojen asemesta.

Mutta vaikka saalis ei olekaan suuri, vaikka epäedulliset kauppasuhteet estävätkin saamasta siitä tyydyttävää toimeentuloa, eläisivät ostjakit sittenkin paremmin, ellei olisi tuota heidän rakastamaansa „mustaa vettä“, viinaa niin viljalta saatavana. Se se on heidän kirouksensa, se on heidän kurjuutensa suurimpia syitä, se on koko täkäläisen väestön sekä henkisen että aineellisen hyvinvoinnin pahin loukkauskivi. Ostjakit etenkin ovat viinan juontiin kaikesta sydäimestään antauneet, sitä eivät nauti vain miehet, vaan yhtäsuurella halulla naisetkin, nauttivat suuret ja pienet. Milloin ostjakilla vain on kopeekkakin taskussa, on se heti kannettava kapakkaan. Jos ostjakkia onni on suosinut ja antanut hänelle liemman ruplan, ei hän lähde kotiinsa kapakasta ennenkuin viimeinenkin lantti on kapakoitsijan laatikkoon kadonnut; jos hän saalisrahoillaan on aamulla jaksanut lunastaa ehyen puvun, saat varmaan illalla nähdä hänen hoipertelevan kyläkujalla vanhoissa ryysyissään. Perheen isä voi kapakkakylässä kesänajalla viettää viikkoja ja kuukausia juoden kaikki tilapäiset ansionsa välittämättä vähääkään, vaikka perhe kotona nälkään kuolisi; jos hän jollakin tavoin on jaksanut kotiväelle tuomisia lunastaa, saat olla varma siitä, että tuomisissa on useampi viinapullo kuin jauhopuuta. Ja että viinalla kastellussa maaperässä siveellisyys ei kovin rehoita, on itseltään selvää.

Mutta surkeinta kaikesta on, ettei juuri tässä seikassa, joka mielestäni on vaarallisin Siperian oloja rasittava pahe, kukaan sellainen, johon asia koskee, ole pannut tikkua ristiin parempia oloja aikaansaadakseen, eikä, ellen erehdy, aivan heti ole panevakaan. Paikalliset viranomaiset useinkaan eivät katso velvollisuudekseen eivätkä voivansa ehdoittaa sellaisia parannuksia, jotka samalla olisivat tavallaan lainvastaisia venäläisen virkamiehen käsityksen mukaan; varsinkin näyttää kapakkakysymys olevan arkaluontoista laatua. Eräällä edellisellä matkallani kuulin kerrottavan, miten eräs asianomainen alempi virkamies suuttui, puhui yllytyksistä, kapinasta esivallan armollisia määräyksiä vastaan ja uhkaili rangaistuksilla, kun erään kylän vaikuttavat miehet, jotka naapurimaassa olivat vähän tutustuneet raittiusasiaan, olivat saaneet kyläläisensä pyytä-



mään, ettei kylään määrättyä kapakkaa avattaisikaan; ylempien viranomaisten, muistaakseni, sanottiin kuitenkin ottaneen kyläläisten pyynnön huomioon, kuten luonnollista olikin. Samanlaisesta lain käsittämisestä ja virkamiehen käsityksestä velvollisuudestaan olen täälläkin esimerkkejä tavannut. Eräskin, jonka kanssa kapakasta puhuin, myönsi erittäin suotavaksi, että se pyhinä ja juhlina pidettäisiin suljettuna, mutta kun laki määrää sen kiinnipidettäväksi vain kirkonmenojen aikana, niin minkäs asialle voit. Täytyy vain katsoa, miten lepopäivät muuttuvat pahimmiksi juopottelupäiviksi, kunnes esivallan säätämä uusi laki mahdollisesti toisin määrää. On täysi tunnustus annettava niille ponnistuksille, joita hallitus on tehnyt ostjakkein ja muiden alkuasukkaiden auttamiseksi; ne ovat epäilemättä tehneet heidän aineellisen toimeentulonsa helpommaksi, vapauttamalla heidät osaksi kauppiasten mielivallasta. Vielä suuremman helpoituksen tuottaisi prof. Jacobin ehdotuksen mukaan järjestetty apu, että nimittäin valtio ottaisi toimekseen hankkia Siperian pohjoisosissa, noilla raukoilla rajoilla asuville alkuasukkaille kaikki heidän tarpeensa. Mutta paha kyllä tuota ehdoitusta ei voida käytännössä toteuttaa, eikä siitä apua olisikaan toivottua, ellei valtio samalla ottaisi myös saaliin myyntiä kohtuullisesta palkkiosta välittääkseen. Ja nuo avut ja apuehdotukset ovat tyhjiin heitettyjä, puuhut ja ponnistukset ilman luultuja seurauksia, niin kauan kuin vuosituhansia sitten lausuttua totuutta „ei ihminen elä ainoastaan leivästä“ auttamisen suunnittelijat ja apukeinojen keksijät eivät ole tarpeeksi huomioonsa ottaneet. Niin kauan kuin kansan henkistä tilaa ei paranneta, niin kauan kuin ylitsevuotavan viinalekkerin suuta ei tukita, niin kauan ei parannusta aineellisiin oloihin tarvitse odottaakkaan, siihen asti ei ostjakin elämä edisty, vaikka jauho- ja tavaramakasiineja laitettaisiin joka talon pihalle, vaikka joka ainoa ostjakki syötettäisiin lihavaksi kuin herneen palko. Aineellinen hyvinvointi on kansan henkisen, siveellisen terveyden pääehtoja, mutta sen hankkimiseen on pantava painoa vain siksi, että sen avulla henkistä hyvinvointia voitaisiin valmistaa. Mutta Siperian kansan ja erittäinkin sen alkuusukkaan sekä henkinen että aineellinen menestys vaatii ehdottomasti: „viinat pois!“ Se huuto kaikuu idästä, se kaikuu lännestä, se kuuluu kaikilta ilmansuunnilta, ja ainoastaan kuurot sekä välinpitämättömät voivat tuolta huudolta korvansa ummistaa. Tunnustettava on, että valtion viinamonomi, joka täälläkin kohta toimeenpannaan, on omiansa jossakin määrin



viinankäyttöä vähentämään, siten kun yksityiseltä henkilöltä tai kyläkunnalta otetaan mahdollisuus käyttää tätä kauppaa omaksi hyödykseen, ja toivottavasti tämä on vain ensimmäinen askel raittiuden hyväksi, mutta olevia oloja se ei voi suurestikaan parantaa. Siperian kansoja ei voida auttaa pitkäaikaisella lääkitsemisellä, täällä on leikkaus tehtävä, ja tehtävä mitä pikemmin. Täkäläiselle demjankalaiselle ostjakkiväestölle on näin ihmisellisesti katsoen kaikki apu liian myöhäistä, sillä se makaa kuolinvuoteellaan, mutta onhan muuallakin ostjakkiseutuja, joissa olot näkyvät samaan suuntaan kehittyvän, onhan täällä muitakin alkuasukkaita, joita ostjakkiparkojen kohtalo uhannee: henkisesti ja ruumiillisesti lannistuminen, riutuminen ja kuoleminen.

Kaunis ja valoisa ei ole se kuva, jonka demjankalaisen ostjakin tilasta olen voinut antaa ja jokainen ymmärtää, että se silminnäkijästä vieläkin synkemmältä näyttää. En ole voinut enkä tarkoittanutkaan täydellisen, kaikinpuolisen ja yhtenäisen kuvauksen antamista, mutta toivon, että nekin hajanaiset piirteet, joita olen kertonut, voivat jossakussa suomensukuisten kansain kohtalosta tietoja haluavassa lukijassa edes vähäistä mielenkiintoa herättää. Ostjakkikansan oloihin tutustumisen en arvele olevan aivan turhan suomalaisellekaan. Heidän kohtalonsa voi osaltaan opettaa meitä yhä kiitollisemmiksi siitä onnesta, joka heidän veljeskansalleen, Suomen kansalle, on suotu, kun se on saanut rauhassa, häiritsemättä kehittyä ja kehittää henkisiä voimiaan; heidän kohtalonsa voi myöskin osaltaan näyttää, millaiselle perustalle pienten, vähäväkisten kansojen elämän juuret ovat juurrutettavat, ettei ensimmäinen kovempi vihuri kanna kansaa juurineen maaperälle, jossa sitä kuivettuminen, kuivuttuminen ja kuoleminen uhkaavat.

## II. Ostjakkein uhritulilla.

### 1.

„Epäjumalanpalveluksensa ovat he säilyttäneet sellaisena kuin he sen omistivat jättiläiseltä Nevrodilta; — — heillä on tempeleitä ja tempeleissä leikattuja hopeisia, vaskisia, puisia ja kaikenlaisia nukkeja. Ja he rukoilevat seisoen, pyörivät ja tanssivat. Ja sanovat he: me rukoilemme Sheitania ja kulkee hän kyliä myöten.“ Tällainen on kuvaus ostjakkein uskonnosta ja uskonnollisista menoista v:lta 1675. Monet ovat tätä kuvausta täydentäneet myöhemmin, joten noista seikoista nykyään jo jotain tiedämme. Mutta sittenkään eivät tietomme ole kovin runsaat. Syynä siihen on, että ostjakit harjoittavat uskonnollisia menojaan salassa; he ovat suurimmaksi osaksi kastettuja ja sentähden pakoitettut ulkonaisesti kristittyinä esiintymään. Ostjakkimaille leviävä venäläinen asutus vaikuttaa myöskin vanhaa uskontoa tukahuttavasti. Kuitenkin on usko vanhoihin jumaliin vielä kaikkialla voimassa, toisin paikoin vahvempana, toisin heikompana. Vielä rukoilee eteläisimpänäkin asuva, venäläistynein ostjakki metsän ja veden haltiaa riista-arkkuansa aukaisemaan, vielä pyytää hän omilta jumaliltansa terveyttä, onnea ja menestystä sekä lepyttää näitä uhreillansa, mutta niin salassa, että uhritoimitukseen harvoin pääsee samassa kylässä asuva venäläinen asukas osalliseksi. —

Vaikka useimmat lukijoista lienevätkin Krohnin „Suomensuvun pakanallinen jumalanpalvelus“-nimisen teoksen johdolla tutustuneet suomensukuisten kansojen uskonnolliseen käsitykseen, tahdon tässä kuitenkin esittää otteita Castrénin ostjakkeja koskevasta esityksestä. Castrénin tiedot ovat saadut pohjoisimpana, alisen Obin varsilla asuvilta ostjakeilta.

„Kun ostjakkien koko uskonnon olemus perustuu taikuuteen, ovat heidän pappinsakin etupäässä noitia, shamaneja. Näiltä kysytään neuvoa kaikissa epäiltävissä tapauksissa, mutta shamani ei itse vastaa yhteenkään kysymykseen välittömästi, vaan jättää asian aluksi jumalien ratkaistavaksi ja selittää sitten näiden vastaukset kysyvälle.

Tällaisia kysymyksiä ei kuitenkaan voida esittää korkeimmalle, taivaalliselle jumalalle, jota ostjakit kutsuvat nimellä *Türm* (*Türum*). sillä hän puhuu ihmisille vain ukkosen ja myrskyn vihaudessa äänessä, *Türumin* uskotaan kyllä seuraavan ihmistä kaikkialle, häneltä ei jää huomaamatta hyvä eikä paha maailmassa, ja hän katsoo, että jokaiselle

tapahtuu oikeus, mutta siitä huolimatta on hän kuolevaisille saavuttamaton ja hyvin pelättävä olento. Mitkään rukoukset eivät häntä saavuta, ja hän hallitsee maailmaa oikeuden järkkymättömien lakien mukaan. Uhreilla ei ansaita hänen suosiotansa, sillä hän katsoo ainoastaan ihmisen omaan sisälliseen ansioon ja jakaa sen mukaan antejansa vaatimatta uhreja ja rukouksia. Kun ostjakki sattuneessa tapauksessa tarvitsee korkeamman apua, täytyy hänen kääntyä alempiin jumaluusolentoihin. Näistä on tavallisesti tehty jonkunlaisia kuvia, ja ne ovat osaksi sukujen yhteisomaisuutta, osaksi kuuluvat yksityisille perheille tai henkilöille. Useinkin on vaikeata erottaa näitä erilaatuisia jumalankuvia toisistaan, suurimmaksi osaksi ovat ne veistetyt puusta ihmisen muotoon ja esittävät joko mies- tai naispuolisia olentoja. Sukujen omistamat jumalankuvat ovat kuitenkin aikojen kuluessa saaneet komeamman asun kuin muut. Niitä saa nähdä puettuina punaisiin vaatteisiin, kaulakäätyihin ja muihin koristuksiin. Kasvot ovat usein peitetyt pellillä ja miespuolisella kuvalla on usein miekka ja sotisopa. — — Ostjakkein yksityiset ja perhejumalat ovat joko omituisesti muodostuneita kiviä tai muita eriskummallisia esineitä, tai etenkin pieniä puukuvia, joilla on ihmiskasvot ja suippo pää. Jokaisella perheellä, yksityisellä henkilölläkin on yksi tai useampia jumalankuvia, jotka toimivat ostjakkein suojelusjumalina. — — Usein on jokaisella sellaisella jumalalla omat tehtävänsä: toiset suojelevat porokarjaa, toiset antavat saalisonnea, huolehtivat isäntänsä terveydestä, avioinnesta j. n. e. — — — Tuon tuostakin muistetaan heitä uhreilla, jotka tavallisesti toimitetaan siten, että jumalien huulia sivellään kalanrasvalla tai verellä ja asetetaan lautasellinen lihaa tai kalaa heidän nautittavakseen. Tuollaisia yksityisuhreja voi ken hyvänsä toimittaa, mutta yleisissä uhraustilaisuuksissa on pappi, shamani, välttämätön henkilö, sillä vain hän voi avata jumalien sydämet ja puhella heidän kanssaan. Shamanilla on noitarumpu aivan välttämätön kapine. Tavallinen ääni ei kuulu jumalien korviin, vaan täytyy heitä puhutella laulaen ja rumpua lyöden. —

Kun shamaani on tappanut uhrieläimet (porot), ripustetaan nahka ja sarvet jumalien kunniaksi pyhiin puihin, paikalle kokoontunut rahvas syö lihan sittenkun se vähän aikaa on ollut asetettuna jumalien kasvojen eteen. — — Jumalien kunnioitus ei perustu mihinkään uskonnolliseen tarpeeseen, vaan ainoastaan omanvoiton pyyntöön. Ostjakkia ei pakoita hartauteen ja nöyryyteen tietoisuus jumalien korkeudesta ja vallasta; jumalille ei uhrata eikä heitä kunnioiteta heidän itsensä tähden, vaan tarkoituksena on sen kautta saada toivonsa ja tarpeensa täytetyiksi ja tyydytetyiksi. Kaikesta mitä jumalille annetaan, vaaditaan vastalahjaa. Uhri on joko käsiraha, jolla ostjakki sitoo jumalat palvelukseensa, tai makso tehdyistä palveluksista. — — On selvää, että ostjakit jumaliaan eivät kunnioita minään itsenäisinä voimina, vaan omina tottelevina palvelijoinaan. Ainoastaan *Türm*, taivaallinen jumala, nauttii suurempaa kunnioitusta, vaikka hän ei ole minkäänlaisten palvelusmenojen esineenä.“

Tällainen on pääsisällykseltään Castrénin matkakertomuksessaan antama kuvaus. Enemmän huomiota siinä herättää ylijumalan esitys. Tässä suhteessa Demjankalla asuvien käsitys täydellisesti eroo siitä mitä pohjois-ostjakeille on omistettu.

Kun kysyt Demjankan ostjakilta heidän ylijumalansa nimeä, saat epäilemättä vastaukseksi *Tūr̄m*. Mutta asiaa lähemmin tiedustellessasi, ei hänestä lähemmin selvää osata tehdä; hän on vain „bog“ (jumala). Sana *Tūr̄m* merkitsee, paitsi jumalaa, tšekäläisessä murteessa vielä jumalankuvaa (obrasaa), puhutaan paperi-, vaski- ja puutūr̄mistä, — taivasta sekä ilmaa, säätä. Mikäli olen saanut tietoja, ei *Tūr̄m* ole minkään ostjakkijumalan yksityisnimenä, vaan on joko yleisnimi<sup>1</sup> tai käytetään osoittamaan kristittyjen jumalaa, josta ostjakeilla kyllä on hämärä aavistus, mutta jonka puoleen he eivät koskaan rukouksilla eivätkä uhreilla käänny. — Onko se jollakin alueella ylijumalan nimenä, en tietysti vielä voi sanoa. Patkanov, venäläinen tutkija, joka etupäässä keräämänsä kansanrunouden perustalla on koettanut eteläisen ostjakkiryhmän uskonnollisesta käsityskannasta selkoa tehdä, lausuu: „Ostjakkien ylin jumaluusolento oli ja on vieläkin maailman hallitsija *Tūr̄m*. Hän pitää käsissään jumalien, ihmisten ja eläinten kohtalot. — — Mutta jumaläkäsitteen äärettömyyden tähden oli käsitys hänestä ostjakeilla niin epäselvä, että he tietääksemme eivät missään koettaneet hänestä kuvaa tehdä. *Tūr̄m* (myös *Nūm Tūrum*) on kaiken hyvän alkulähteen olennoitu käsite, ja on hänellä, kuten useiden kansojen ylijumalalla, asuntonsa tähtitaivaan kannella. Sentähden ostjakit tuskin eroittavat käsitteitä jumala ja taivas.“ Patkanov siis arvelee, että sanan alkumerkitys olisi ollut jumala ja hänen asuntopaikkaansa nimitetty asujan nimellä; päinvastainen merkityskehitys lienee kuitenkin luultavampi, eikä ole aivan mahdotonta sekään, että jumalamerkitys olisi verrattain myöhäinen, niiltä ajoilta jolloin korkeamat uskonnot, ensiksi mahomettilainen, sitten kreikkalaiskatolilainen alkoivat ostjakein käsityksiin vaikuttaa. Patkanov pitää kyllä ostjakein kansanrunoutta vanhana, johon ei tatarilainen eikä venäläinen vaikutus olisi koskenut, mutta se tuskin on luultavaa. — *Tūr̄m* käsitteen epäselvyys, sen rajattomuus, hänen asemansa ihmisten isänä, se että hän ihmislapsilta ei vaatinut uhreja eikä rukouksiakaan, että ostjakit vain suurimmassa hädässä, yliluonnollista apua tarvitessaan häneen kääntyivät<sup>2</sup>, näyttää osoittavan että tässä olemme tekemisissä jonkun vieraan,

<sup>1</sup> Ahlqvistin mukaan *tūr̄m* pohjoisostjakeillakin merkitsee jumalaa yleensä (Gott in Allgemeinen).

<sup>2</sup> Kaikki tämä Patkanovin mukaan.

vieraasta vaikutuksesta syntyneen jumaluusolennon kanssa. Samaa lie-  
nee sanottava Castrénin kaukaisesta, leppymättömästä, uhrien ja rukouk-  
sien taivuttamattomasta maailman hallitsijasta, hyvää ja pahaa maksa-  
vasta ainoastaan sydämen ansioihin katsovasta *Türmista*.

Demjankan ostjakkien käsityksen mukaan on „taivaallisia“ jumalia  
useampia. Ylin niistä on ja ylimmässä taivaassa asustaa *šàngē*<sup>1</sup> ihmi-  
sille suosiollinen jumaluusolento, jolle voidaan uhreja kantaa ja jolle  
ostjakki rukouksessa esittää pyyntöjensä. Eikä uhreja toimiteta vaan  
hätätilassa, vaan milloin arvellaan jumalaa tarvittavan lepyttää ja milloin  
on vaaraa. Simonpäivä  $\frac{1-13}{IX}$  on juhlapäivä, jolloin taivaallisia jumalia  
on jollakin tavoin kestitettävä, että nämä suopeina mainitusta päivästä  
alkavana metsästysaikana soisivat vaivojen palkaksi metsästäjälle suuren  
saaliin. Etupäässä tulee ylijumala kysymykseen, häneltä alemmat ja  
alempana asuvat ylhäiset jumalat saavat kuitenkin osansa nekin. —  
Ylijumala näyttää olevan kaiken johtaja; hän myöskin määrää ihmis-  
lapsen kohtalon tässä elämässä. Kun lapsi syntyy, sanelee hän apulai-  
sellensa kirjaan kirjoitettavaksi, montako vuotta tulokkaan on sallittu  
maallista elämää viettää, vieläpä senkin, onko hänen elämänsä oleva  
onnellinen vai onneton. Voiko ihminen uhreilla ja rukouksilla hankkia  
muutosta noihin määräyksiin, siitä eivät ostjakit itsekään voi sanoa  
mitään. Ehkä elämänlaatu onkin suunniteltu vain suurin piirtein, niin  
että sekä onnelliseksi että onnettomaksi määrätty matkan varrella saa  
hiittää sekä myötä- että vastamaata, että onnetonkin aika-ajoin saa onnea  
maistaa. Jos elämä ajateltaisiin yksityiskohtia myöten määräytyksi, mitä  
varten silloin jumalalle rukouksia esitettäisiin, uhreja kannettaisiin? Tämä  
edeltämääräys-menettely lähentäisi *šàngen* Castrénin esittämään *Türmiin*.  
Sitäpaitsi näemme myöhemmin, että ylijumalalta rukoillaan *pitkää elin-  
aikaa*. On hyvin mahdollista, että edeltämääräys-„oppi“ onkin myöhäistä  
syntyä. Täytyy otaksua, että eteläostjakkien käsitykseen vieraat uskon-  
not ovat vaikuttaneet paljonkin, mutta mikä on vierasta, mikä omaa tai-  
vaallisessa jumalassa tai yleensä tšekäläisten uskonnollisessa käsityksessä,  
siitä voi jotain sanoa vasta sitten, kun aineksia on kaikkialta alueelta käy-  
tettävänä ja niitä voi verrata muilta suomalaiskansoilta saatuihin tietoihin.

<sup>1</sup> Sana merkitsee valoa, valkeutta, valoisaa, kirkasta. Muita  
nimiä hänellä on vielä esim. *Nim-šàngē* (ylhäinen valkeus), *tür̄m-š.* (taivaalli-  
nen valkeus).



Pienintäkään tietoa siitä, että ylintä ja muita taivaallisia jumalia olisi esitetty joko luonnon tai ihmiskäden muodostamisissa kuvissa, ei ole olemassa. Lienee syytä otaksua, ettei sellaisia kuvia ole ollut.

Taivaallisten jumalain jälkeen seuraavat tärkeydessä *tòŋx'*it, hyvät haltijat<sup>1</sup>. Näiden tehtävänä on antaa ja niiltä pyydetään saalista, onnea, menestystä, terveyttä y. m. hyvää. Niitä on lukematon joukko, sekä mies- että naispuolisia, sekä maalla että vedessä eläviä. Paremmiin heihin tutustuaksemme, jaamme ne eri luokkiin, eräitä voisimme nimittää yleisiksi, toisia alueellisiksi, kolmansia kotoisiksi.

Yleisiin haltioihin luettavia onkin oikeastaan vain kaksi miespuolistä, ostjakkein elinkeinojen mukaan, *unt-tòŋx*, metsänhaltia, ja *ĩŋk-tòŋx*, vedenhaltia. Näille ei uhrata missään määrättyssä kylässä; jokainen onnea heiltä pyytävä voi metsänhaltiaa lepytellä oman kotikylänsä uhri-metsikössä tai metsästysalueellaan olevien pyhien puiden luona, ja vedenhaltia näkee uhrin, minkä joen tai järven jäällä se toimitettaneekin. Metsänhaltia ei ostjakkein selityksen mukaan ole yksi olento (eikä ehkä vedenhaltiaakaan, josta täkäläiset vähän tietävät), vaan on *unt-tòŋx* nimelinen haltia jokaisessa metsästysalueessa. Ehkä tuohon monilukuisuuteen aihetta ovat uhrtavat antaneet. Maalla asuvaa haltiaa oli vaikea käsittää, kuten taivaan korkeudesta katselevia jumalia, kaikkinäkeväksi, ja sentähden asetti kansan mielikuvitus sellaisen joka paikkaan, missä uhria toimitettiin ja missä haltia oli apuineen tarpeen. Nimen yhteisyys sekä se, että hänelle uhria voidaan kantaa kotimetsikössäkin, viittaisi mielestäni kuitenkin siihen, että *unt-tòŋx* alkuaan oli yksi jumaluusolento joka ei ollut paikkaan sidottu<sup>2</sup>. Tätä tukee osaltaan myös se seikka, ettei metsänhaltiasta (eikä vedenhaltiastakaan) ole tietääksemme milloinkaan kuvaa tehty; hänelle uhrataan, kuten edellä sanoin, pyhässä paikassa tai metsästysalueella olevien pyhien puiden luona — on mahdollista, että niitä katsottiin haltian (vakinaisiksi tai tilapäisiksi) asunnoiksi<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> Esityksessäni en kajoa pahoihin haltioihin, jollaisia kyllä löytyy. Niitäkin, vaikka ne ovat ihmisille vihamielisiä, voi taitava apunansa käyttäen varsinkin pahaa tekemään.

<sup>2</sup> vrt. Suomalaisten Tapiota!

<sup>3</sup> Että puut, useinkin omituisesti muodostuneet, eivät olleet itse haltioita, osoittaa se, että joka metsästysalueessa oli yksi *unt-tòŋx*, mutta uhripuita oli useammassa eri paikassa.



Paljoa lukuisampi, voipa sanoa lukematon, on alueellisten haltioiden joukko. Näillä on asuntonsa määrätysssä paikassa ostjakkialueella, ja ainoastaan siellä voidaan niille uhria kantaa. Niitä on sekä mies- että naispuolisia, ja useita, ehkä kaikkiakin, pidetään entisinä sankareina ja heidän tyttärinään, jotka nyt auttavat jälkeentulleitansa näiden vaivalloisissa ponnistuksissa elatuksen hankkimiseksi. „Hyvin monta tuhatta vuotta sitten kokoontuivat *tòŋvit* erään pienen Demjankan sivujoen varrelle neuvottelemaan minne kunkin oli lähdettävä. Neuvottelua kesti puoli kuuta. Kummulla, jolla kokousta pidettiin, „ei tänäkään päivänä ruohoa kasva“; tuo pieni joki tuli niin „pyhäksi, että jos koira ui sen yli, menetti se karvansa. Alue jaettiin: mikä läksi vieraaseen maahan, ken jäi kotoisille seuduille, jolla siivet oli lensi taivaaseen.“ Näin kerrotaan. Siten on joka kylässä *tòŋv*, joka järvessä, suolla, kankaalla haltia, toisin paikoin useampiakin. Nämät alueelliset *tòŋvit* ovat olleet ja ovat kuvatut jossakin muodossa, ainakin useimmat niistä. Niitä on joko luonnon muodostamia omituisia esineitä (kiviä) tai ihmiskäsin muovailtuja metallikappaleita ja puisia nukkeja.

Alueellisia haltioita on monenarvoisia, on sellaisia, joille yksityinen perheenisä lahjoja kantaa ja jotka siis kodin haltiasta eroavat vain siinä, ettei niiden asunto ole taloissa, vaan kylässä tai metsiin rakennetuissa aitoissa; toisia kunnioittavat kokonaiset kyläkunnat, toisia vieläkin laveamat alat. Alkuaan eivät ne liene olleet muuta kuin yksityisjumalia, perheen omistamia haltioita; eikä ole mahdotonta, että moni yleisemmän merkityksen saavuttanut jumala alussa oli ainoastaan yksityisen kodin haltia. Perheen suvuksi laajetessa taajeni jumalan kunnioittajain joukko: sukujumalia syntyi. Samassa kylässä asuvilla eri suvuilla oli nähtävästi oma *tòŋv*insa kullakin. Niin esim. Tsingalan kylässä Irtyschin varrella nykyään on vain yksi uhriaitta, mutta ennen niitä siellä on yhtäikaa ollut toimessa kaksi tahi kolme, ja niiden nimenomaan ilmoitettiin eri suvuille kuuluneen. Kun sukuerotus kylän asukkaiden välillä alkoi kadota, oli sukujumalienkin aika siinä kylässä mennyt. Muutamat *tòŋvit*, nuo mahtavat sankarit, olivat toisia väkevämpiä, niiden maine saattoi toiset syrjempään, levisipä vielä laajalle aluepiirinsä ulkopuolelle. Ahtaammalta tai suppeammalta alalta saivat ne kunnioittajia, sen mukaan miten voimakkaaksi itse jumalaa kuviteltiin, miten tärkeä ja laajoja alueita koskeva vaikutuspiiri hänelle omistettiin, miten tärkeä jumalan

asumapaikan asema oli ostjakkirahvaalle. Näin on nähtävästi käsitettävä arvonsa saavuttaneen sellaisten mahtavien alueellisten jumalain kuin vanhojen lähteiden mainitseman „Obin ukon“ sekä enemmän tai vähemmän tarunsekaisten „Vaskihanhen“ ja „Kultaisen ämmän“. On huomattava että nämä kaikki alkuaan olivat Obin varrella, tuon mahtavan joen, jota syystä voi sanoa ostjakkein elättäjäksi, jota jossakin paikoin ostjakkein mainitaan vielä jumalaksikin sanovan. Ei ole mikään ihme, että Samarovan seuduilla asustava Obin ukko sai kunnioittajia koko ostjakki-seudusta, kun hänen tehtäväkseen omistettiin kalojen vetäminen merestä jokiin, joten hänen suosiostaan melkein koko ostjakkikansan aineellinen toimeentulo osaksi riippui. — Alueella, jossa tähän asti olen liiksunut, ei yli maiden ja mantereiden kuuluisia jumalia ole. Esimerkkiä yksityisen palveleman *tòŋxin* merkityksen levenemisestä on kuitenkin saatavana. Sellainen on *šěmdà xoŋ* („silmätön mies“), entinen sankari, joka on ottanut asuntonsa muutamaa kauniiseen Demjankan saareen. Lähikylän ostjakki sai jollakin tavoin tiedon hänen siellä olostaan, rakensi hänelle sinne aitan kuvineen ja alkoi uhria kantaa. Jumala näkyykin suostuneen ja hänen maineensa ja arvonsa levinneen. Jo kauan sitten on isäntä kuollut, tulipalo aitan ja jumalan kuvan hävittänyt, mutta vielä nytkin, jolloin ostjakki ei enää niin entisellä uskolla luota jumaliinsa, sivukulkija ei laiminlyö keittää vastapäisellä hiekkarannalla kalatai lihakeitosta, ja tällä sekä leivällä ja piirailla kestitä jumalaa, jos vain aikaa ja aineita muassa on. Tällä kestityksellä toivoo hän kalaonnea saavansa.

Pääasiallisen toimensa mukaan voisi alueellisetkin haltiat jakaa metsän- ja vedenriistan antajiin, mutta heidän toimintansa ei kuitenkaan ole näihin tehtäviin rajoitettu. Paitsi elinkeinojen harjoittamisessa auttavat nämät kunnioittajiaan sattuneissa onnettomuuksissa, antavat onnea, terveyttä ja kaikkea hyvää.

Kolmanneksi ryhmäksi eroitin kodinhaltiat, joita on sekä mies- että naispuolisia. Ne ovat aina kuvatut, ja ovat ne joko koko perheen tai yksityisen perheenjäsenen omaisuutta. Niidenkään toiminta ei kuitenkaan supistu yksinomaan oman isäntänsä auttamiseen, vaan voi vieraan talon, eri sukua oleva, isäntä kääntyä lupauksilla ja uhreilla toisen isännän *tòŋxin* puoleen, jos hänen oma haltiansa ei voi auttaa. Kodinhaltioiden tehtävänä on auttaa, tietysti etupäässä isäntänsä, kaikessa mikä voi



Š'ėmdā xoi'n »silmättömän miehen» kestitys (s. 36).



tehdä tämän maallisen elämän kepeämmäksi ja onnelliseksi, ja ostjakin käsityksen mukaan he voivatkin sen tehdä. Ovathan hekin, kuten sanotaan ja nimistä päättäen käsitetäänkin, entisiä voimakkaita, maalla eläneitä miehiä ja naisia, sankareja, jotka useinkin samalla olivat taitavia noitia. — Ne kotijumalat, jotka olen nähnyt, olivat jonkunlaisesta metallisekoituksesta valettuja laattoja, joissa oli reikiä tai koloja silmiä edustamassa.<sup>1</sup> Kaksi heistä, mies ja nainen, olivat aviollisilla siteillä toisiinsa liittyneet. Molemmat olivat puetut huivinkappaleista tehtyyn monenkertaiseen pukuun. Sitä valmistettaessa ei ollut neulaa ja rihmaa tarvittu: kolmikulmaiseksi käännetty huivi oli kiedottu jumalan (olemattoman) ruumiin ympärille kartiomaiseksi hameeksi, jonka ahtaaseen yläsuuhun silmiä esittäville kuopilla varustettu metallipala oli sovitettu. Hametta aukeamasta esti vaatteeksi käytetyn huivin laidasta reväisty liuska, joka myöskin, oli „rinnan“ kohdalle kiedottu. Juhlallisena istui pariskunta rinnakkain tuohivakkansa suussa, ukkojumalalla päässä n. 5 cm. läpimitaten oleva reuhka, tehty tuuheasta sopulin hännästä. Samanlainen päähine oli eukkojumalallakin, mutta kun sitä ei päässä pysymään näytettäessä saatu, selitettiin rouvan tahtovan olla avopäin. Nämä eivät kuitenkaan olleet ainoat talonhaltiat, lisäksi oli vielä kaksi valettua metallilaattaa, jotka olivat pukemattomia; ehkä tarvittavien vaatteiden puutteessa. Toisella näistä oli vielä „hevonenkin“, samallaisesta metallista kuin jumalakin valettu joutsen, jonka selkään istuutuen jumala teki tarpeelliset matkansa. Toinen metallipala kuului olevan aivan samanlainen kuin levy, jota eräs mahtava sankari, sittemmin *тотъ*, kantoi rinnallansa jonkunlaisena talismaanina „kuten venäläiset ristiä“. Nimestä päättäen sekin käsitettiin joksikin ennen eläneeksi mieheksi.<sup>2</sup> — Aivan tasa-arvoiseksi ei näitä jumalia käsitetty, „hevosmies“ usein suoritti vakassa istuvan miehen käskyjä; tämä voi lähettää hänet minne milloinkin tarvittiin.

Kodinhaltioiden asema on kuitenkin jossakin määrässä isännästä

<sup>1</sup> Puisia sanotaan myöskin olevan.

<sup>2</sup> Huvin vuoksi mainittakoon, että nuo pukemattomat jumalat tarjottiin minulle ostettavaksi. Hinnan, 15 rpl., (= 40 mrkk.!) kuultuani sanoin kuitenkin parasta olevan, että ne jäivät entistä isäntäänsä auttamaan, kun jumalista työssäni ei ehkä olisi vastaavaa hyötyä, tottumattomia kun ovat sillä alalla liikkumaan. — En voi sanoa paljonko nuo jumalat maksaisivat Tobolskissa, jossa lienee varsinainen jumalavalimo, mutta arvelen, että 50 penniä kappaleesta olisi liian korkea hinta.

riippuvainen. Jos kodinhaltia ei onnea anna, niin „en ehkä vuoteen häntä kestitä, istukoon nälkäisenä“, sanoi eräs ostjakki. Voipa isäntä omaansa ruumiillisesti kurittaakin, jos haltia ei uhrin saatuaan suopeamaksi tullut.<sup>1</sup> Kotijumala silloin kyllä rientää valittamaan ylemmälle (yli-)jumalalle pahoinpitelystä, mutta saa raukka tältä päällepänteeksi aika nuhteet laiskuudestaan. Toinen asia on, jos kotijumala on suuttunut siitä, ettei ole uhria saanut; jos isäntä silloin kurittaa, voivat seuraukset olla pahat hänelle itselleen. Kerran metsästi kaksi veljestä, mutta saalista eivät saaneet. Tietäjinä he saivat selville, että kotijumala oli suuttunut, kun ei ollut uhria saanut. Tuosta toinen veljes sydäntyi, kotia mentyään kolhasi hirvenkoivella jumalaparkaa suoraan sydämeen. Muutamien päivien perästä sairastui lyöjä niin, ettei voinut kättä eikä jalkaa liikuttaa. Tiedusteluihinsa hän sai jumalilta sellaisen vastauksen, että kotijumalalle nyt oli uhrattava seitsemän varsaa. Kalliisti oli siis lyönti maksettava. Uhrin suoritettuaan parani mies ennalleen. Kuten edellisestä näkyy, näyttävät ostjakit käsittävän, että kodinhaltia itse ei voi rangaista, vaan hänen valituksestaan ylemmät jumalat. Tämä seikka on huomioon otettava, kun katselemme ostjakkein jumalamaailman järjestystä.

Edellisessä olen esittänyt piirteitä Demjankan ostjakkein käsityksestä eri jumaluusolennoista. Seuraa itsestään kysymys, missä suhteessa nuo jumalat ovat toisiinsa ja ihmiseen.

Ylimpänä ohjaajana esiintyv suopea *šänge*, mutta tavallisesti näkyy hänkin puuttuvan ihmisten ajallisia tarpeita auttamaan erityisestä pyynnöstä. Sentähden pitää häntä uhreilla suositella jokaisen yksityisen ihmisen. Muut taivaissa asuvat jumalat ovat hänen käskyjensä ilmoittajia ja toimeenpanijoita. Jonkunlaiseksi väliasteeksi taivaallisten jumalien ja käsin kuvattujen haltioiden välillä lienee yleisiksi nimittämiäni haltioita katsottava. Näistä *jonk-lonx* sai valtansa suoraan ylijumalalta. Hän oli alkuaan jonkunlainen ihmisen muotoinen elävä olento maan päällä, ennen kuin *šänge* oli ihmisiä maata asumaan lähettänyt. Erityisistä syistä kutsui ylijumala hänet eteensä ja määräsi: „annan sinulle

<sup>1</sup> Mahdollisesti alueellisen haltian asema on jotenkin samanlainen; siitä ei minulla ole esimerkkiä vielä. Vrt. Krohnin „Pak. jumalanpalv.“ siv. 60 ja seurr.



seitsemän lukkoa, seitsemän avainta —; joka sinulle uhraa, anna sille kalaa, joka ei uhraa, anna tälle vain siksi, että hän hengissä pysyy.“

Miten *Unt-tòŋx* on valtansa saanut, siitä ei ole minulla kertomusta. Aina syksyn alussa saa joka alueessa asuva *Unt-tòŋx* eräältä „metsän riistaa jakava mies“ nimiseltä ylemmältä jumalalta<sup>1</sup> kirjeellisen ilmoituksen siitä, paljonko saalista hänen piirissään metsästäville on suotu. Mutta koska *Unt-tòŋx* viakin vielä pitää uhreilla lepytellä, pitänee katsoa, että hän määrätystä summasta voi antaa enemmän tai vähemmän, sitä mukaa kuin metsästäjä uhreilla on jaksanut hänen suosiotansa saavuttaa. — Vaikka siis korkein määräysvalta on ylijumalalla, osoittaa uhraus alemmille taivaallisille jumalille ja yleisille haltioille, että nämät voivat toimia jotenkin ominpäin; heidän asemansa tulee siten ylijumalasta ainoastaan puoliriippuvaksi. Sekä taivaallisten jumalain että yleisten haltiain suosiosta on ihminen kokonaan riippuva, hän voi ainoastaan rukouksilla ja uhreilla näiden suosion saavuttaa, näiden antimista nauttia.

Tulemme sitten kuvattuihin haltioihin, joita yhteisellä nimellä tahomme kutsua paikallisiksi. Ostjakin käsityksen mukaan ovat ne lähteneet ihmisten joukosta, ovat ennen maan päällä ollessaan olleet kuuluja sankareja,<sup>2</sup> jotka voimiinsa ja loitsutaitoonsa sekä jumalien apuun turvaten kävivät sotaa alueensa vihollisia vastaan tai puolustivat omia kotinurkkiaan. Tällaisina ovat he ihmisiä lähimpinä, ja heidän apuunsa otsjakki sattuneissa tapauksissa ensimmäisenä turvautuu — tärkeätä vain on, että ylemmät jumalat ja haltiat ovat yleensä suosiollisia, vaikka niitkin kohdanneissa onnettomuuksissa voidaan apuun kutsua. Paikallisten haltioiden merkitys ja heidän toimensa näytään käsittävän jumalista osaksi riippumattomiksi. Mutta he ovat toiselta puolen myöskin ihmisistä jossakin määrin riippuvia. Tuskin erehdymme, jos sanomme, että paikalliset haltiat ovat vain ihmisten palvelijoita<sup>3</sup> jotka — ehkä jumalilta (ylijumalalta?) saadulla voimallansa voivat auttaa ihmistä vaikeina aikoina

<sup>1</sup> Tämä on luultavasti myöskin alempiin taivaallisiin jumaloihin kuuluva, koska hänelle Simonpäivänä varustetaan sija samaan pöytään kuin taivaallisiksi sanotuille jumalille.

<sup>2</sup> Niin esim. Obin ukko oli sankari ja asui kaupungissaan Obin varrella. Hänellä oli perhe, ja hänen tyttäriään, joita oli kaksi, kunnioitetaan myös haltioina.

<sup>3</sup> Vrt. edeltä Castrénin ajatusta samasta asiasta.

ja puuhissa elatuksen hankkimiseksi. Antavatko he suoranaisesti terveyttä ja onnea vai hankkivatko he sitä ylempää joka kerta, kun ihminen sitä pyytää, on vaikea sanoa. Jos otamme huomioon, mitä edellä sanoin kodinhaltiaista, ei jälkimäinen käsitys näytä sekään aivan mahdottomalta. Rikkoa toisen onnea voi toisen ostjakin *tõqx*, ja tämän hänen nähtävästi arvellaan saavan aikaan omalla voimallansa. Lienee käsitettävä asia niin, että esim. terveyttä, avionnea y. m. s. hyvää antaa *tõqx* osaksi omasta voimastaan, osaksi hankkii sitä rukoilijalleen. Elinkeinojen harjoittamisessa lienee ostjakille haltiaista apua vain sikäli, mikäli tämä ylempien jumalain ja yleisten haltiaain suomaa saalista tuo „miehen etsivän etehen“, hänen pyydykseensä. — Ostjakki on velvollinen haltialle uhria kantaamaan, mutta uhrin saatuaan on haltiakin velvollinen antamaan uhraajalle kaikenlaista apua. Haltia uhrinkin saatuaan voi vielä juonitella ja laiskoitella, mutta siinä tapauksessa saakin isäntä, ylempien jumalien rankaisematta, kurituksella y. m. sopivilla keinoilla opettaa haltialleen, mitä tämän rauhaan kuuluu.

Tämänsuuntaiseksi käsittäisin niiden tietojen nojalla, joita olen saanut, Demjankan ostjakkien „jumalamailman“. Miten paljon tuossa virastomaisessa järjestelmässä on omaa, miten paljon vierasta vaikutusta, siitä en, kuten edellä jo huomautin, ainakaan vielä voi mitään sanoa. Vierasta käsitystä, myöhemmin saatua, siinä epäilemättä on, eikä luultavasti ostjakkein ajatuskantaa ole muuttanut ainoastaan uusiin uskontoihin tutustuminen ja niiden vaikutuspiiriin joutuminen, vaan vielä lisäksi maallinen yhteiskuntajärjestyksen, joka heillä vallitsee.

Castrénin esityksessä puhutaan myöskin ostjakkein shamanista, noidasta, ja hänen asemastaan, välittäjänä jumalain sekä tavallisten kuolevaisten ihmisten välillä. Tällaisia ei Demjankan seutuisilla ole; vielä he tietävät noitarummun ostjakkilaisen nimen, mutta itse rumpua ja sen avulla jumalia puhuttelevaa shamaania ei ainakaan nykyään elävä sukupolvi ole nähnyt, tuskin sen edellinenkään manalle mennyt väestö.

Kuitenkin on vielä tälläkin alueella „noitansa“, mutta ne eivät enää kohoa tietomiehen arvoa korkeammalle, eikä edes oikeata tietomiestäkään, yleisesti tunnustettua ja tunnustusta ansaitsevaa, ole yhtään, niitä voivat enää vaan syrjäiset seudut, Salymin varret ja Kondan maat kas-

vattaa. Seuraavat tiedot, jotka olen saanut, koskevat osaksi nykyistä vanhempaa aikaa, osaksi Salymin latvoilla<sup>1</sup> tavattavia tietäjiä.

„Tietäville“ antavat ostjakit nimen *fərdəŋxoi*, ennustaja, tietomies. Ja ennustaminen, asioiden selville saaminen onkin hänen päätehtäväänsä. Aurinkoon, uunissa palavaan tuleen, kynttilän liekkiin katsomalla saa hän tietoonsa pitkämatkaisia asioita, miten mikin ostjakki saalista on saanut j. n. e. Kiehuva teekattila ilmoittaa hänelle, miten alkava metsästys on onnistuva. Jos ostjakkia onnettomuus on kohdannut, ja hän tahtoo tietää sen syyt, on *fərdəŋxoi* paikalle kutsuttava, ellei isännässä itsessään ole tietäjän vikaa. Kun tietomies tällaiselle asialle taloon tulee, savustaa hän heti pirtin pihkaisia kuusen kuoria polttamalla ja löyhyttelee pirtissä ylijumalalle uhriksi ripustetulla vaatteella (kts. etempänä), luultavasti pahoja henkiä ulos ajaakseen. Illalla hän kylpee ja saunasta tultuaan paneutuu levolle syötyään 3 tai 7, joskus useampiakin kärpäsisienien lakkoja.<sup>1</sup> Jonkun puolentunnin tai tunnin kuluttua alkaa sienien vaikutus tuntua. Tietomies tulee humalankaltaiseen raivotilaan: hyppää ylös, kävelee edestakaisin pirtissä, huitoo käsillään, kirkuu, ja samassa huutaen ilmoittaa tarkasti kuunteleville läsnäolijoille, mitä jumala (ylempi tai alempi) läsnäolevien „lähettiensä“ kautta hänelle ilmoittaa, mistä onnettomuus on johtunut, kuka onnen on rikkonut ja miten se takaisin saadaan, mille jumalalle ja mitä on uhrattava j. n. e. Kaiken sanottavansa sanottuaan lähtevät jumalan lähetit pois, ja noita vaipuu uneen. — Jos kulkutauti perheen jäseniä vaivaa, arvellaan paholaisen ottaneen majansa pirttiin. Tätä poisajamaan on *fərdəŋxoi* kutsuttava, sillä muut eivät häntä näe.

Demjankan seutuisten uhrin ovat kaikki yksityistä laatua, ei edes kylän, vielä vähemmän jonkun suuremman alueen, yhteisesti toimeenpanemia uhreja enää tavata, eikä sellaisista tiedetä kertoa. Kun ostjakki tahtoo uhrin toimittaa, suorittaa hän menot itse, jos vain osaa „lukea“, s. o. tietää millä sanoilla jumalaa on puhuteltava. Jos isäntä rukousta

<sup>1</sup> Obiin laskevan Salymin latva ja Demjankan vesialue ovat hyvin lähekkäin, äärimmäisten kylien väliä on vain n. 50 virstaa.

<sup>1</sup> Sinä päivänä ei tietomies ole ruokaa eikä juomaa nauttinut. — Kärpässienet syö hän kesällä joko tuoreina taikka auringonpaisteessa tai uunissa kuivattuina. Talven varaksi ostjakki aina kotiinsa niitä varustaa; silloin ne ovat kuivattuja.

ei tiedä, pyytää hän jonkun toisen avukseen; hätätilassa voinee kuka hyvänsä, suuritta rukouksitta elukan tappaa ja jumalaa kestitä. *Tʻərdəŋxoi* ei ole mikään uhripappi, ei toimi uhrimenojen järjestäjänä eikä uhrien tappajana; tietysti hän sellaisena voi olla, kun jokainen tietomies uhriluvut osaa, ja kun uhri on sitä otollisempi, kuin kauniimmin jumalaa puhutella osataan. Tietomiehelle omistetaan, en kuitenkaan voi sanoa miten yleisesti, eräs „uskonnollinen“ tehtävä: hän vaatii erityisillä menoilla kotijumalat. Seitsemän vuotta, niin sanotaan, saa kotijumalia pitää vanhassa puvussaan, mutta sen ajan kuluttua on se uusiin huiveihin käärittävä, ja tämän tietomies suorittaa. Ostjakki, joka tästä mainitsi, sanoi kuitenkin itse voivansa pukea jumalansa, vaikka hän oman kehumisensa mukaan ei ollut kuin „pikkuinen *tʻərdəŋxoi*“. Ehkä tietomies auttaa vain niitä, jotka eivät menoja ollenkaan tiedä.<sup>1</sup>

Parantajana, lääkärinä, *tʻərdəŋxoi* luultavasti harvoin toimii. Sairaus on jumalien lähettämä, ja jumalilta on suoraan parannustakin etsittävä, tietomies sanoo vain keltä jumalalta. Että hän joskus parantaa sairaan, siitä on minulla vain yksi tieto, mutta silloinkin tapahtui parantuminen ainoastaan rukouksia lukemalla ja ylijumalalle uhriksi ripustettua vaatetta huiskuttamalla sairaan ympärillä.

Ennustaja- ja tietäjätaitoinsa saa *tʻərdəŋxoi* jumalilta. Oikea, täydellinen tietomies tulee vain siitä, jolle ylijumala lahjat antaa. Metsänhaltia esim. voi myös jonkun tietomieheksi tehdä, mutta hän tietääkin sitten vain metsästysasioita. Lahjat saa lapsi jo syntyessään, mutta tietomieheksi kehittyä hän vasta 20 vuotensa seudussa. Minkäänlaista oppia ei tietäjän arvella tarvitsevan käydä; todellisuudessa pitäneen hänen kuitenkin opetella uhriluvut ja muut temput sekä totutteita syömään karpäissieniä, joka taito ei aivan huokeata taida ollakaan. Jos hän nämä osaa, ja jos jumala on hänelle suonut järjenvilkkautta, rohkeutta ja

<sup>1</sup> Irtyshin varrella olevassa Tsingalan kylässä sanotaan vielä yhteisiä uhreja vuosittain vietettävän. Eräs sikäläinen ostjakki mainitsi niissä yhden olevan „isäntänä“. Hän tappaa eläimet. Uhratessaan pitää hän päässään karvalakkia, joka uhritoimituksen loputtua ripustetaan uhriaitaan. Sellainen lakki riippuikin uhriaitassa, seinärakoon pistetyssä puunaulassa, siellä käydessäni. Samassa kylässä olevissa rapistuneissa aitoissa löysimme kenkirajoja, ja venäläinen isäntämme vakuutti niitä uhraajan ennen käyttäneen; uhrauksen toimitettua nekin aitaan asetettiin. — Tarkempia tietoja mainitun kylän uhraajista en tällä kertaa voi antaa.

hyvän puhelahjan, „suuren suun“, silloin voi hän ostjakkien keskuudessa esiintyä tietomiehenä „jumalan armosta“, miehenä jonka silmä näkee, mitä tavalliset kuolevaiset eivät näe, korva kuulee, mitä he eivät kuule.

---

## 2.

Edellä olen jo monesti huomauttanut, että sekä ylempien että alempien jumalien suosio on ainoastaan uhreilla saavutettavissa. Jumalien puoli-itsenäinen toimintavapaus tekee sen, ettei riitä vain ylijumalan suosiolliseksi saattaminen, lahjottava on alhaisintakin haltiaa, jokaista, jonka vähänkin arvellaan voivan vaikuttaa yritysten ja asioiden menestymiseen. Mutta nuo suosionhankkimistilaisuudet, uhraukset, ovat vähitellen tulleet enemmän ja enemmän tilapäisiksi, satunnaisiksi. Uhreja suoritetaan, varsinkin suurempia, milloin varaa on, ne eivät enää ole mitään pakollisia, määräaikaaisia, vaikka ilmoitetaankin muutamina vuoden juhlapäivinä jumalia pitävän kestittää. Ostjakit suureksi osaksi ovat tulleet jumalistaan väliäpitämättömiksi, jumalat ovat paljon entisestä arvostaan menettäneet. Tuohon ajatuskannan muutokseen on syynä vieras, venäläinen vaikutus, ostjakkimaille asettuneiden venäläisten uutisasukkaiden ajatustapa. Pilkkamielin katselevat nämä ostjakkein jumalia, noita kömpelöitä puunukkeja, kiviä ja metallihelyjä. Pilkkaa tekevät he ostjakkein kalleista veriuhreista jumalien ja haltioiden suosion saavuttamiseksi ja uhraustoimituksissa noudatetuista menoista. Pilkka se on, joka ostjakeilta riistää vanhan uskon, sitä eivät tee mitkään uskonnon-opetukset ja näistä saavutettu vakuutus kristinuskon korkeammudesta ja sen totuuksista. Ja mihin sellainen uskonnollinen kylvö vie, on selvää. Raa'an, aistillisen pakanuuden siaan astuu kristillinen pakanaus, väliäpitämättömyys korkeammista jumalista, noista kaukaisista, joiden apua vain välillisesti voidaan saada, luottamus ja usko alempiin voimiin, aistillisessa maailmassa eläviin haltioihin, joiden lukua kirkon pyhimykset lisäävät.

---

Simonpäivä,  $\frac{1}{13}$  syyskuuta, entinen vuoden alkupäivä, syksyn ensimmäinen päivä on vieläkin ostjakeilla jonkunlaisena juhlanä. Silloin on uhreja toimitettava, jumalia suostutettava, jotta nämä alkavana pyynti-

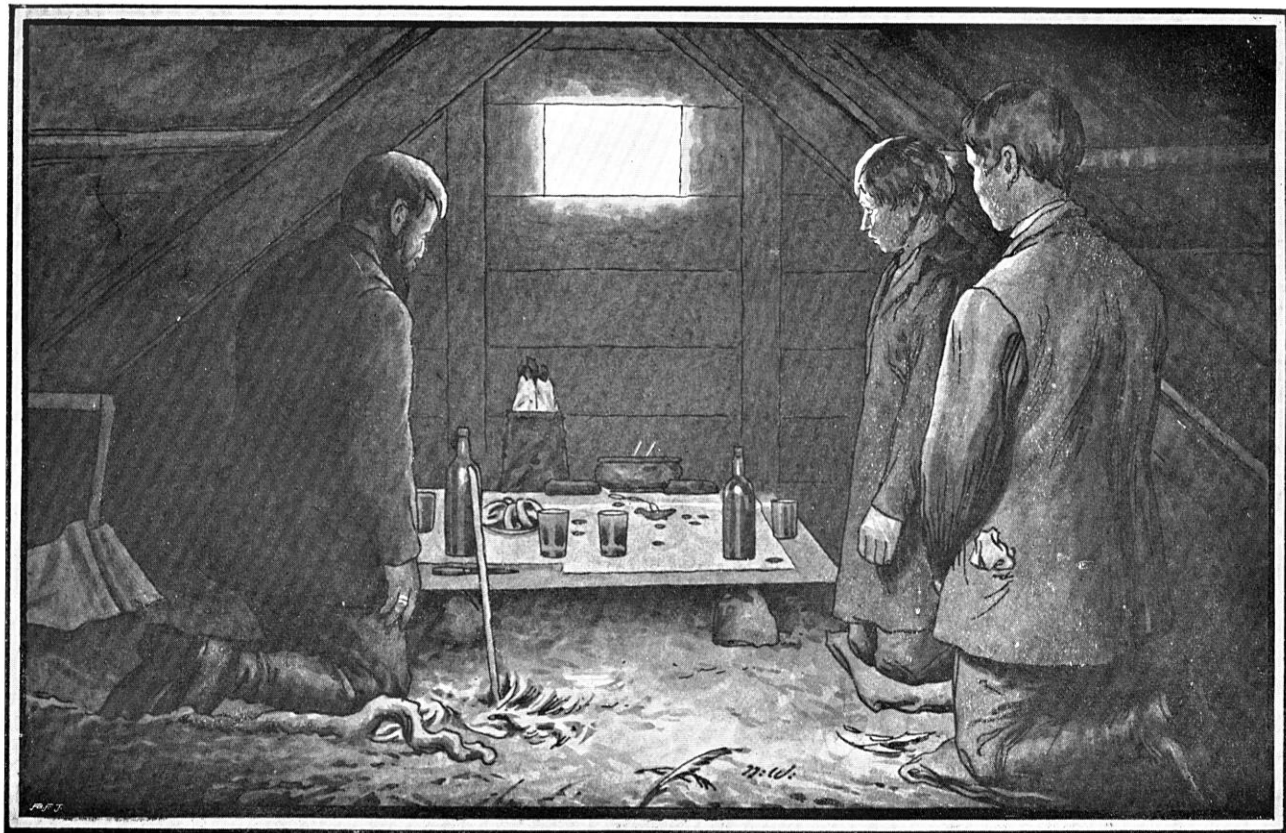


kautena antaisivat kaikenlaista metsänriistaa erämiehen saaliiksi, soisivat voimia ja terveyttä saloja samoilevalle pyytäjälle. Siksi päiväksi tahdoin joutua ostjakkein pariin, nähdäkseni mahdollisesti uhrausta. Kun tiesin millaisissa oloissa ostjakit elävät, varustin mukaani „uhritarpeita“, minkä voin; valkoista vaatetta, huiveja, eläviä kukkoja — nämä kyllä „virallisesti“ kulkiput ruokatavarain nimellä — muutamia pulloja viinaa ja pullon „marjaviiniä“; ostjakki näet arvelee, että alempia jumalia kestitäessä pitää uhripöydällä olla viinaakin, ylijumalalle voidaan tarjota vain „punaista viinaa“, viiniä.

Perille jouduin hyvään aikaan, Simonpäivään oli vielä kolme vuorokautta. Tällä odotusajalla pääsin näkemään uhrausta kodinhaltioille.

Kodinhaltioden asunto oli pirtinlakalla. Siellä edellämainitsemani kaksi pukematonta jumalaa makasi vanhassa läkipellistä tehdyssä ruuti-laatikossa — jotenkin huono asunto niin ylhäisille — toisen „hevonen“ riippui seinään lyödyssä naulassa. Jumalalaatikko oli asetettu lautaisen periseinän viereen seinähirrelle. Näytti siltä, ettei jumalaparoista kovin suurta huolta pidetty. Mutta nämä eivät olleetkaan talon pääjumalia; vanhan leskiemännän, isännän äidin, hällussa olivat oikeat kodinhaltiat. Mutta niitä ei ollutkaan niin huokea saada näkyviin, emäntä säilytti niitä jossakin talousaitan sopessa. Kiiltävä kolikko ja komeahelaisen tupakka-arkkuni lupaus jumalien asunnoksi ei kuitenkaan vaikuttamatta jäänyt. Pian sain ihailla edellämainitsemaani pariskuntaa. — Uhritoimitusta varten asetti isäntä vinnillä kaikki kuntoon. Puolipäivää kohden olevan periseinän viereen maahan pantiin kaksi halkoa pitkälleen ja näiden päälle tehtiin kahdesta laudasta pöytä. Pöydälle levitettiin pari paperiarkkia, niiden päälle pukemattomat jumalat ja „hevonen“ pitkälleen. Tuomistani huiveista saivat vakassa olevat jumalat uuden vaatekerroksen entisten päälle, ja vakassa istuvina nekin pöydälle asetettiin, seinää vasten. Pukemisen isäntä toimitti. Pöydälle asetettiin jumalille kaikenlaista lahjaa, siinä oli kupari- ja hopearahjoja, kupillinen jauhopuuroa, johon voista oli silmä tehty, kuppiin oli asetettu kolme puulusikkaa, varret ulospäin; siinä oli kaksi marjapiirasta, lautasellinen veririnkeliä sekä kaksi viinapulloa ja neljä täytettyä lasia.

Ennen uhritoimitusta osanottajat — joina oli koko kylän väki — puhdistautuivat, s. o. pesivät kätensä ja panivat jotain puhdasta päälleen ja kokoontuivat lakalle. Veriuhriksi jumalalle otettiin ruskea kukko, sen



Uhraus kodinhaltijoille. Piirustettu hämärän valokuvan mukaan (s. 44).



kaulaan sidottiin kirjavia vaatetilkkuja ja näistä tilkuista kiinnitettiin se vähäksi aikaa pöydän eteen maahan pistettyyn keppiin. Varsinaiselle pirtin lakalle menivät vain miehet, naiset seisoivat eteisen laipiolla, emäntä kuitenkin uhrauksen aikana laskeutui polvilleen. Miehet olivat avopäin; he olivat polvillaan koko ajan, mutta siihen oli osaksi syynä lakan mataluus.

Uhritoimitus alkoi puolenpäivän aikaan eikä kauaa kestänyt. Isäntä otti hopeakuusen kuoria ja pihkapäreitä, syytytti ne ja savusti ensin pöydän, sitten kukon. Savustettuaan hän irroitti kukon kepeistä, leikkasi veitsellä kaulan puoleksi poikki antaen veren juosta seinälle ja seiniviereen. Veren kuiviin juostua irrotettiin kukon pää ruumiista kokonaan ja asetettiin seiniviereen, kaulassa olleet nauhat ripustettiin periseinään lyötyyn puunaulaan. Näin uhrin toimitettuaan isäntä pöytään päin kääntyneenä rukoili<sup>1</sup>: „Lakkavanhukset! Lusikan pohjassa pisaran verta annoin, asetetun kupin asetin, asetetun tuohisen asetin,<sup>2</sup> kestitän (teitä) viinalla. Metsäänmeno-päivänäni antakaa minulle musta sopuli, antakaa ruskea sopuli; pyydän mustaa hirveä, pyydän ruskeaa hirveä seitsemän maan, kuuden maan sopukasta, seitsemän joen, kuuden joen latvoilta. Monien pahasydämisten miesten joukossa, monien pahasydämisten naisten joukossa olevien pahaa ajattelevien ihmisten pahat ajatukset kohdistukoot heihin itseensä!“ — Uhraus oli toimitettu, ja osanottajat pääsivät maistelemaan jumalille esitetyistä uhriruista. Nyt voivat naisetkin tulla pirtin lakalle. Jokainen läsnäolevista sai ryypyn, yksin pienimmälle tytöllekin annettiin tuota herkkua maistaa. Puuro ja veririnkilät syötiin vinnillä loppuun, muut jätettiin koskematta, kunnes kukko oli keitetty ja sen lihalla kestitetty jumalia. Tämä kestitys tapahtui illalla, isäntä vei lihavadin pöydälle, kumarteli ja oli jotain „lukevinaan“. Mitä hän sopotti, siitä en saanut tarkempaa tietoa, tuskin siinä muuta oli kuin „asetetun vadin asetin, asetetun tuohisen asetin“, jotka sanat kuulin; kestitäessä ei enää varsinaisesti rukoilla, pääasia on kumarteleminen. Kestityksen jälkeen tuotiin lihavati ja pöydällä olleet piiraat pirtiin ja syöminen alkoi. — Kuten näkyy, eivät jumalapararit uhrista ja kestityksistä, ihmisen ajatuksen mukaan, kylläisiksi tulleet. Tavallista kuuluu kuitenkin olevan, että

<sup>1</sup> Rukoukset luetaan hiljaa, sopottamalla. Kaikki olen ne jälkeenpäin samalta uhritoimittajalta muistiin kirjoittanut.

<sup>2</sup> Veretöntä uhria sanotaan kupin ja tuohisen asettamiseksi.

jumalan otsaa, nenänpäätä ja huulia uhrintoimittaja pyyhkäisee uhrin vereen kastetun oikean käden etusormella ja heittää jumalan päälle pisan viinaa, mutta tämä taisi näkemässäni tapauksessa unohtua.

Jos jumalat saivat vähän aineellisesta ravinnoista osakseen, pitivät uhriin osaaottavat sitä parempaa huolta itsestensä. Heti uhritoimituksen loputtua keitettiin teetä ja kaikki sitä joivat käyttäen kalapiirakoita tee-leipänä. Vatsan vaatimusten täytyttyä alkoi iloinen elämä, ruvettiin, kuten sanottiin, „jumalaa huvittamaan“. Soitontaitoinen mies viritti „kurjen“ (ostjakkilaisen soittokoneen, harpuntaipaisen) alkaen helkytellä yksitoikkoisia säveliä, joista muutaman „kappaleen“ sanottiin olevan jonkun jumalan ylistyksen; sanoja siihen ei kuitenkaan ollut. Tuontuostakin soitettiin jotain tanssikappaletta, ja silloin saivat halukkaat näyttää jalkojensa notkeutta ja naiset liikkeidensä sulavuutta. Kuvailipa isäntä karhutanssiakin; isolla huivilla peitti päänsä pitäen nurkista käsillensä, ja teki soiton mukaan milloin rumempia milloin kauniimpia ruumiinliikkeitä, laukkasi nelinryömin lattialla, murahdellen, ärähdellen ja jonkun kimppuun hyökäten. Pirtissä tuli pian kuitenkin liian kuuma, ja iloa siirryttiin pihalle jatkamaan. Siellä isäntä, puettuna peurannahkaiseen säkkiturkkiin, jonka avulla hän koetti muodostautua linnun näköiseksi, tanssi ostjakilaista „häätanssia“. Pari nuorta naista pukeutui miehen-vaatteisiin; he peittivät silmänsä ja niskansa huiveilla, vetivät kengät jalkaansa, käärivät kätensä huiveihin, panivat lakin päähänsä ja vyöttäytyivät käsiliinoilla. Näin varustettuna he „kurjen“ säästyksellä tanssien osoittivat miten vassuganilaiset noidat uhrin toimitettuaan „jumalan hauskuudeksi“ tanssivat. Tanssi oli venäläisen „plässimisen“ tapaista; kädet pidettiin useimmiten puuskassa, kämmenet ulospäin. Tuontuostakin he tekivät hyökkäyksen tapaisia liikkeitä, ojennellen käsiään milloin eteen milloin taapäin. Liikkeiden merkitystä ei osattu selittää; tanssi näytti kuvaavan jonkunlaista taistelua. Ehkä taistelijat olivat olevinaan muinaisia sankareja, jotka rautapaitoihin, silmikkokypäreihin ja rautakintaisiin puettuina taistelivat vastustajiensa kanssa.

Vaikka sanottiinkin kaikkien noiden huvitusten tarkoittavan jumalien hauskuuttamista, lienee suuri osa niistä kuitenkin ollut „kaukaisen virkamiehen“ huviksi aiottua. Tuskin olivat kotijumalat pitkiin aikoihin, mahdollisesti eivät koskaan, saaneet niin paljon huvia ja hauskuutta kuin syyskuun 11 p:nä vuonna 1898.







Unt-tõnx'in, metsänhaltijan, kestitys. Petäjä oikealla on entinen yhteinen pyhä puu (s. 49, 47).

Syyskuun 13 p:nä oli ylijumalan uhrien määrä olla. Suuria varustuksia niitä varten ei tehty, leivottiinpahan vain muutamia marja- ja kalapiirakoita. Pahaksi onneksi en ollut voinut mukanani jauhoja vetää, joten kuuluisa ostjakkilainen uhriolut jäi maistamatta ja sen valmistus näkemättä; kylästä olivat jauhovarat aivan kuivuneet.

Tämäkin uhri oli yksityinen, yhden isännän *šàng*elle toimeenpanema. Kuitenkin kylän kahdesta muusta talosta molemmista tuotiin marjapiiras uhripöydälle.

Uhri oli toimitettava pyhässä metsikössä. Ennen oli kylän pohjoislaidalla ollut kylän yhteinen uhripaikka, ja pyhänä puuna siinä vielä nytkin pystyssä oleva paksu petäjä. Sitäpaitsi sanottiin jokaisella talolla olevan oma uhripaikkansa, joista muutamat näkyvät olevan vain osia yhteisestä pyhästä paikasta. Yhteistä uhrialuetta rajoittivat jalkapolut, niiden kautta se muusta metsästä oli eroitettuna. Näkemääni uhria toimittavan isännän uhripaikka oli aivan lähellä yhteistä pyhää mäntyä. Sinä oli pieni nurmiaukea, jonka ympärillä, paitsi etelä-(kylänpuoleisella) sivulla, kasvoi keskinkertaista kuusikkoa; aukeaman länsilaidalla oli pyhä puu, tuuhea, pienenlainen kuusi.

Uhripaikan itäisivulle, matalan, tuuhean kuusen eteen oli uhripöytä valmistettu. Sen muodosti neljän paalun päähän asetettu lauta. Laudalle levitettiin 3 arssinan pituinen valkea vaatepala, sekä valkea, täplikäs mustaviirureunainen huivi. Valkean vaateen päälle asetettiin uhriruoat: kolme marjapiirasta, kalakukko, vadillinen kotonakeitettyä teerenlihaa. Huiville pantiin marjaviinipullo, jollaista *šàng*elle pyhässä paikassa voi tarjota sekä muutamia hopea- ja vaskirahoja. Naiset, jotka uhriruoat kotoa toivat, eivät itse niitä pöydälle vieneet, vaan joku miespuolinen; ennen uhritoimitusta eivät naiset näkyneet saavan astua sille aukealle, missä eläin tapettiin ja miehet rukoilivat; uhrin toimitettua he sillä vapaasti liikkuiivat. — Kotoa tuoduista haloista tehtiin aukeaman länsilaidalle, lähelle pyhää kuusta, sen länsipuolelle, tuli, ja paikka oli saanut uhriasun.

Uhriasuun pukeutuivat osanottajatkin, vaikka useampi ei muuta tehnytään kuin pesi kätensä ja pani puhtaamman paidan päällensä. Naiset panivat päällensä parasta, eräskin pukeutui ostjakkilaiseen kirjailtuun paitaan ja heliseviin helminiekkoihin rintakaulureihin.

Vaikka ylijumalalle, samoin kuin muillekin jumalille, urospuolinen

eläin on otollisempi, uhrattiin tässä lehmä, eikä sekään ollut aivan valkoinen, vaikka „valkean jumalan“ sanotaan valkeata eläintä vaativan. Uhripaikkaan tuodessa sidottiin lehmälle kaulaan iso vaskikello. Paikalle saatua se sarvista köytettiin pyhään puuhun, selkään pantiin poikittain valkoinen 3 arssinan pituinen valkea kangaskappale. Uhritoimitus alkoi.

Pyhästä metsiköstä katkoi isäntä, joka samalla oli uhrintoimittajana, kuusen lehviä, piti niitä tulella ja savusti niiden savulla ensin elukan pitäen palavia lehviä lehmän vatsan alla ja löyhyttäen lehmän ympäri selän päällitse, itse hän ei lehmän ympäri kulkenut; samoin hän savusti pöydällä olevat uhriruoat, pannen savuavia lehviä pöydän alle. Savustettua asettuivat miehet avopäin seisomaan aukeaman länsilaidalle, kääntyen auringonnousua kohden; naiset seisoivat taampana samalle päin kääntyneinä. Rukous alkoi, jonka kuluessa tuontuostakin kaikki kumarsivat. Ylöskatsoen isäntä rukoili: „Seitsemän valon valo *šàngs* sinä olet, kuuden valon valo *šàngs* sinä olet! Vaahtoisen sarvellisen hyvän uhrin kannoin, suullisen (s. o. vaahtosuisen) sarvellisen hyvän uhrin kannoin, pyhän hyvän puun juurelle sidoin. Pyydän elinaikaa, pyydän elinpäiviä; pienelle tyttärelleni pitkää elinaikaa pyydän, pienelle pojalleni pitkää elinaikaa pyydän; nuoleni kärjelle seitsemää onnea pyydän, jouseni päälle seitsemää onnea pyydän.“ Kun rukous oli loppunut, kääntyi rukoilija ja muut miehet (joku naisistakin) paikallansa kolmesti ympäri myötäpäivään kumarrellen eri ilmansuuntiin. Kumarrusten luku ei näkynyt olevan määrätty.

Nyt oli uhri lopetettava. Valkea vaate otettiin selästä ja ripustettiin erään aukeaman pohjoislaidalla kasvavan kuusen oksaan. Lehmä seisotettiin päin pohjoiseen, uhrintoimittaja piteli nuorista, eräs mies löi kirveen hamaralla otsaan ja polvilleen sortunut elukka nopeasti painettiin vasemmalle kyljelle, siten että kaula tuli auringonnousuun päin. Isäntä tempaisi veitsen ja avasi kurkun; paksu verivirta syöksähti korkealle auringonnousua kohden,<sup>1</sup> ja tappajat huusivat korkealla äänellä, luultavasti siten kutsuen jumalaa uhrin verestä nauttimaan. Kaikki veri juoksetettiin maahan pyhän puun lähelle, siitä ei edes pisarakaan kohdannut pyhää puuta, sillä tämä oli makaavan elukan niskan takana. Miehet

<sup>1</sup> Kuta korkeammalle veri lentää, sitä parempi. — Veren paljous ennusti läsnäoleville pitkää ikää.



Rukous ennen uhrieläimen tappamista (s. 48).









Rukous uhrieläimen tapettua (s. 49).

lankesivat polvillensa, auringonnousua kohden kääntyen ja isäntä sanoi: „Vaatimasi uhrin täytin, elä enää vihastu, lusikan pohjassa veripisaran kannoin, kapustan pohjassa veripisaran kannoin; anna elinaikaa, anna elinpäiviä!“ Rukouksen loputtua käännettiin taas kolmesti ympäri kumarrellen. Sen jälkeen olisi ollut valettava uhriolutta yhteiseen pyhään mäntyyyn, mutta olutta ei ollut; läsnäolijat, ensiksi miehet, maistelivat marjaviiniä.

• *S'àngelle* uhrattaessa on aina *Unt-tòŋx* ikin muistettava. Kun häntä kestitetään viinalla, on hänelle pöytä varustettu vähän syrjään uhrieläimen tappopaikasta. Tässä tapauksessa pöytä oli tehty n. 10 syltä länteenpäin kahden kannon päähän asetetusta laudasta. Paljaalle laudalle asetettiin kaksi viinapulloa ja lasi. Läsnäolijat seisoutuivat pöydän eteläpuolelle päin pohjoiseen, miehet pöytää likemmä, ja isäntä rukoili, ja rukousta säestivät hänen ja muiden kumarrukset. Rukous oli tällainen: „Karvasilmäinen, (tarkka-)näköinen *Unt-tòŋx*, karvajalkainen, (nopea-) jalkainen *Unt-tòŋx* sinä olet. Me olemme sinulle asettaneet asetetun kupin, me olemme sinulle asettaneet asetetun tuohisen, me kestitämme sinua viinalla. Seitsemän maan, kuuden maan kolkasta, seitsemän joen, kuuden joen latvoilta pyydän sinulta mustaa hirveä, seitsemää onnea, ruskeata hirveä, kuutta onnea; pyydän mustaa riistaa, pyydän ruskeaa riistaa, tuo eteeni ruskeaa riistaa, tuo mustaa riistaa, tuo vastaani ruskea hirvi, tuo musta hirvi!“ Rukoiltua kääntyivät miehet taas kolmesti ympäriinsä kumarrellen. Viinaa olisi pitänyt vähän pirskauttaa maahan, mutta läsnäolijat ryyppivät vähän viinan kaiken suuhunsa, naisetkin saivat lasillisen, ja *Unt-tòŋx* jäi herkusta osattomaksi.

Näin oli *Unt-tòŋxin* suosio hankittu, ylijumalan uhri vielä kesken-eräinen. Isäntä päästi verisen kellon lehmän kaulasta ja ripusti sen pyhään puuhun. Uhria käännettiin paikallansa kolmesti ympäri, siten että pää teki kaaren päivää myöten, ja kääntäessä miehet kovasti hoilasivat. Uhrin taas entiseen asemaan asetettua, kastoivat miehet oikean käden etusormen kurkussa olevaan vereen ja sormellansa pyyhkäisivät ensin omaansa, sitten naisten ja lasten otsaan veritäplän: täten hankittiin jokaiselle onnea.

Nylkeminen suoritettiin erityisittä menoitta, sen aikana maisteltiin pöydällä olevaa lihaa. Naiset näkyivät nyt saavan vapaammin uhripaikalla liikkua. Koiriakaan ei häädetty kovin kauas, ne saivat nuolla

verta, heitettiinpä joutavia lihapalojakin niiden syötäväksi. — Eläimen lihaaminen toimitettiin kuten ainakin.

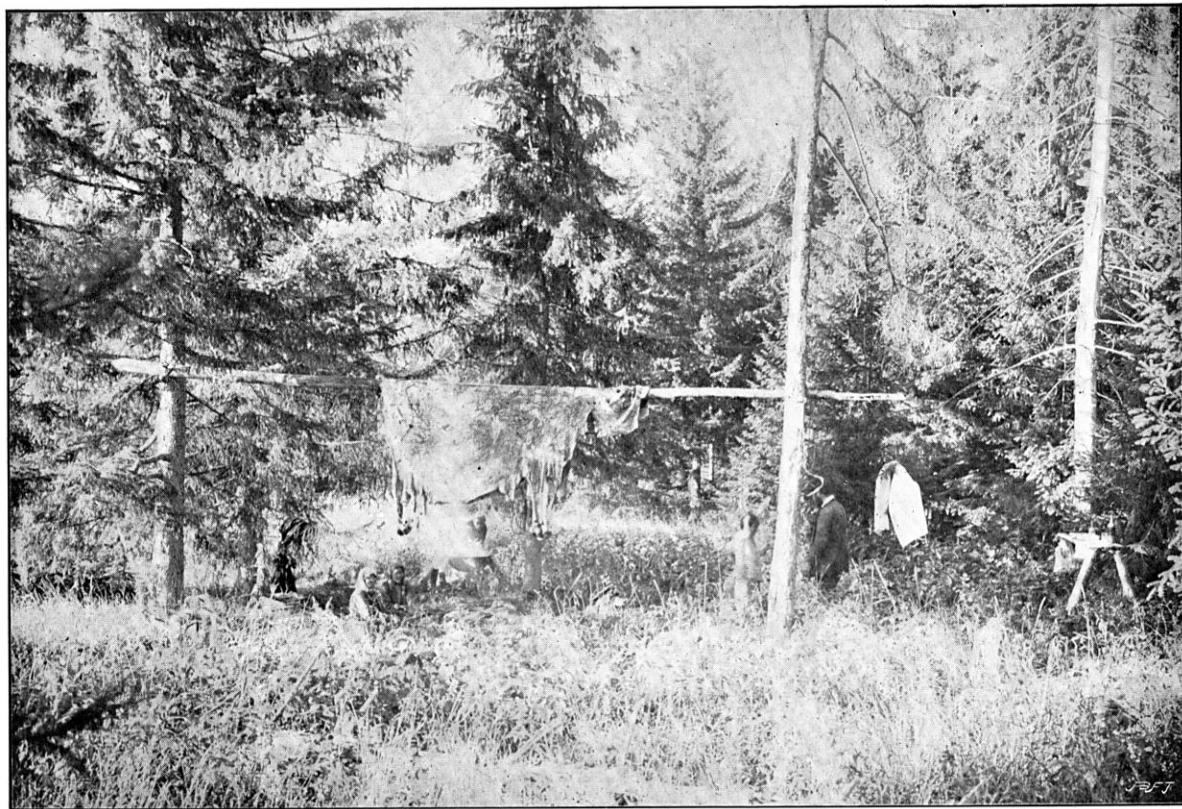
Osa lihoja oli kuitenkin uhripaikalla keitettävä. Sitä varten tuotiin sinne laaka kattila, joka asetettiin kolmen, noin metrin pituisen patsaan nojaan, entisen tulisijan vierelle, ja alle tehtiin tuli. Pataan pani eräs mies kiehumaan pään, neljäksi palaksi leikattuna, kielineen, aivoineen, munuaiset, osan maksaa ja höysteeksi rasvoja.

Lihoista ripustettiin keuhkot pyhän puun oksaan valumaan. Nahka, johon sorkat jätettiin kiinni, levitettiin kahden aukeaman länsisivulla olevan puun nojaan sidotulle vaakasuoralle seipäälle, siten että lihapuoli oli ulospäin ja pää itää kohden. Suolien puhdistettua ja lihain paloitettua mentiin uhraajan taloon, jonne myös uhripöydällä olevat ruoan tähteet korjattiin. Täällä kestittiin kaikkia teellä.

Illalla, päivän hämärtäessä, oli keitos kystä ja jäljellä oli jumalan kestitseminen. Lihat kattilasta ammennettiin kolmeen kuppiin, kupit tasettiin entiselle uhripöydälle ja lisäksi kupillinen sulattua rasvaa lihan kastikkeeksi sekä kotoa tuotu kalakukko. Padan alla palavan tulen eteen, eteläpuolelle, pantiin puhtaalle laudan kappaleelle osa poskea. Pöydällä olevat ruoat isäntä taas savusti kuusenlehväsavulla; ja kääntyneinä pöytää sekä auringonnousua kohden kaikki kumartelivat. Naiset tällöinkin seisoivat vähän taampana. Rukouksen, jos sellaista oli, loputtua kääntyivät miehet paikallansa ympäri, kumarrellen eri ilmansuuntiin. Isäntä otti pöydältä palan rasvaista lihaa, heitti sen tuleen,<sup>1</sup> samoin heitti hän sinne kolme palasta tulen edessä olleesta poskikappaleesta pistäen luun pyhän puun oksaan. Tuleen padan alle valoi emäntä kaksi kauhallista lientä, sitä astioihin ammentaessaan. Pöydällä olevat uhriruokat otettiin kotiin vietäviksi, valkea vaatepala ripustettiin pöydän takana olevan kuusen oksaan, samoin huivi, jonka nurkkaan solmittiin rahat; rahat olivat seuraavaan päivään asti jätettävät uhripaikalle. Vaatepalasen, samoin kuin kuin nahankin ilmoitettiin saavan uhripaikalla riippua seitsemän päivää, jonka ajan kuluttua ne korjataan pois. Nahka voidaan sitten vaikka heti myöä, vaatepalat ovat ripustettavat joko uhriaitaan, jos sellainen on, tai pirtin vinnille, siksi kunnes ne huonoksi menevät.

<sup>1</sup> Tämä on käsitettävä uhriksi tulelle; sitä varten nähtävästi lihapalaa asetettiin laudalle tulen eteen. Tulelle ostjakit muutenkin uhria kantavat.





Uhrieläimen nahan ripustaminen ja lihojen keittäminen (s. 50).



Päättäen kuitenkin siitä, ettei edellisen uhrin toimittajalla pirttinsä lakalla ollut entisiä uhrivaatteita ripustettuina, käytettäneen ne jotenkin heti ihmisten tarpeisiin. Ostjakit Demjankalla ovat siksi puutteenalaista väkeä, ettei heidän varansa myönnä jumalien kovin iloita näille „uhratuista“ antimista. Heidän jumaliensakin täytyy pitää „suu säkkiä myöten“.



Ostjakkien kotijumalia (s. 37).

*(Jätkiliite.)* Eräässä toisessa kylässä sain myös ottaa osaa samalle jumalalle toimeenpantuun uhrijuhlaan. Menot olivat jotenkin samat. Tahdon tässä mainita pieniä eroavaisuuksia.

Uhripaikka oli tiheässä metsikössä kylän vieressä. Pyhän paikan rajoina mainittiin täälläkin jalkapolut. Pyhänä puuna oli hopeakuusi avoimen paikan pohjoissivulla. Uhripöydälle, joka oli itäisivulla, asetettiin jauhopuurokuppi ja siihen kolme lusikkaa, varret ulospäin, viipaleihin leikattu marjapiiras sekä rahaa; minkäänlaista pöytäliinaa ei ollut. Uhripaikan pohjoissivulle, länteen pyhästä puusta, sytytettiin tuli, johon puiksi otettiin lahoneita pölkkyjä pyhästä metsiköstä. Eläimen ja pöydän uhraaja savusti palavilla hopeakuusen lehvilla, sanottiin näiden olevan „jumalien

pyhää savua". Uhrattava eläin oli härkä, melkein kokonaan musta, sen selkään asetettiin poikittain valkea vaatepala. Rukouksen luettua ennen uhrin tappamista ampui isäntä auringonnousua kohden kerran, jota vastoin verta laskiessa ei huudettu. Härän selästä otetun valkean vaateen isäntä ripusti pyhään puuhun, mutta eläimen tapettua otti sen ja kastoi nurkan uhrin vereen uudelleen saman puun oksaan sitoen. Uhrintoimitaja, joka oli toinen kuin isäntä, heitti *Unt-tòŋxia* kestittyään kolme lusikallista puuroa tuleen ja sitten sitä maistelivat läsnäolijat. Syömiseksi kelpaamaton liha heitettiin joko pyhän puun oksille tai sen juurelle. Liha keitettiin kotona, ja illalla vietiin kupissa pyhään paikkaan, uhripöydälle. Uhriksi annetut rahat sidottiin uhrin selässä olleen, pyhään puuhun ripustetun vaateen nurkkaan. Kestittäessä ensin ammuttiin, sitten kumarrehtiin ja kumarrellua ammuttiin toinen laukaus. Kestitykseksi tuotua lihaa maistoivat läsnäolijat jo pyhässä paikassa.

---

### III. Kondan ostjakkein luona.

#### 1.

„Demjankan ostjakit eivät mitään maksa, toista on Kondalla“, tätä virttä tuttavani venäläiset aina lauloivat, kun tuli puhe eri seutujen ostjakeista. Olin sentähden hyvin tyytyväinen, kun vihdoinkin sain suoriutua noille maille, joissa muka joka askelella puute ja kurjuus ei kohtaa, joissa kuolema ja häviö ei irvistele tyhjistä tupasista. Olin kyllä varma, ettei sielläkään rieskaa ja hunajaa vuoda, mutta valoisemmaksi kuitenkin uskoin elämää siellä kuin Demjankan rantakylässä.

Konda on sekin Irtyshin sivujoki; se purkaa vetensä Irtyshiin n. 200 virstaa Demjankan suusta pohjoiseen. Kondan lähteet ovat kaukana lännessä, vogulimaassa, soisissa seuduissa. Loppujuoksussaan on joki n. 300 virstan matkan Irtyshin suuntainen, josta sen erottaa vain 50—60 virstan levyinen, soinen ja rämeinen niemeke. Kondan ylä- ja keski-juoksulla isännöivät vogulit. Suupuolen rannat ovat ostjakkien hallussa; he muodostavat siellä itsenäisen kunnan, Vähä-Kondan volostin.

Kulkuyhteys Kondalla ei ole hyvin kehuttava. Kesällä pääsee sinne yksinomaan Irtyshiä ja Kondaa myöten, jos joku ei halua lähteä jalkapatikassa suoraan Demjanskoesta soita kaahlomaan. Tämä viime-mainittu „tie“ ei ole juuri houkutteleva. Kaikkialla suota ja rämettä, „suo siellä, vetelä täällä“, tuhkatieheään järviä ja lampia, joiden yli päästäkseen kulkijan on kuljetettava mukanaan „sielunhukuttajaa“. Mukavampi on kulkea jokia myöten, mutta matka ei ole juuri naapuriin: Demjanskoesta Kondan kirkonkylään lasketaan olevan 500—600 virstaa, kun täkäläisillä joilla on paha tapa lyödä tuhansia mutkia ja polvekkeita. Sivumennen sanoen oli puolikymmentä vuotta sitten puuhissa kanavakin Irtyshiä ja Kondaa eroittavan kannaksen poikki, jopa suuntaakin katseltiin, mutta tämä, samoin kuin muistaakseni venäläisen Sibirjakovin herättämä ja harrastama kanavahanke Jenisein, Obin ja Petshoran yhdistämiseksi, lienee niitä tulevaisuuden suunnitelmia, joiden toteuttamisesta ei voi meikäläisen silmillä katsoen olla puhettakaan pitkiin aikoihin, jos katsotaan, että hyöty vastaisi kustannuksia. — Talvikelillä on Kondakin muuta maailmaa likempänä, silloin ei ole estettä soista, ei järvistä. Suoraan vie



„mierontie“ joelta toiselle. Mutta ei silloinkaan juuri mielihyvällä taipaleelle työnnö. Tie on kyllä jonkunlainen valtatie, jolla on virkamiesten ja postin tarpeeksi majatalot ja vakinaiset, palkatut kyytimiehet, mutta tavalisista kylänvälisistä teistä erottaa sen vain huonommuus, seuraus vilkkaammasta liikkeestä. Lukuunottamatta viitoitusta saa taivas tien kunnessapidosta huolehtia.

Ajokalut Siperiassa ovat, kuten luonnollista, tehdyt tien vaatimuksia silmällä pitäen. Siroutta ja kauneutta ei ole katsottu, päähuomio on pantu kestävyyyteen. Reet ovat lyhyitä, jalasväli kapea, jalakset paksut, raudoittamattomat, kaplaat vankat, laidat korkeat ja niiden partaatu tukevat. Reen sivuilla on aisanpaksuisista saloista tehty jonkunlaiset siivet, joiden tehtävänä on estää rekeä kaatumasta — hyvin tarpeellinen varokeino, voin kokemuksesta vakuuttaa. Eivätkä valjaatkaan mahdollittoman paksuine länkineen ja leveine, kirjavine luokkineen kovin silmää hivele; useinkin niissä on käytetty liian paljon nuoraa nahkahihnojen asemesta.

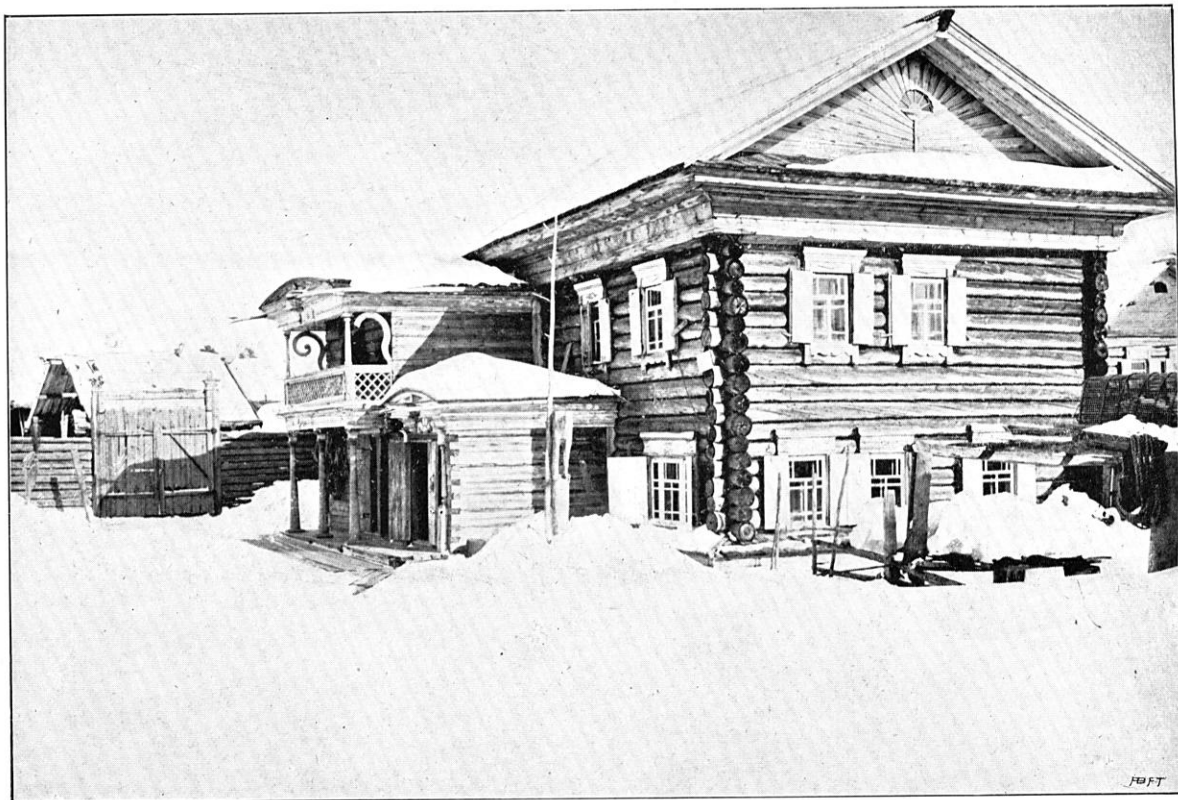
Hevosia mierontiellä annetaan virka-arvon mukaan, katsomatta siihen maksaako matkustaja kyytirahan vai ei — jotenkin epämukainen määräys tutkijalle, jonka täytyy kuljettaa matkassansa koko „taloutensa“. Jos joskus tahtoisit ajaa yhdellä, ei kyytimies ole velvollinen sitä antamaan, jos matkakirjassa määrätään esim. 2 hevosta annettavaksi. Venäjällä on hauskaa katsoa pari- tai kolmivaljakkoa, pystypäistä aisahevosta ja väärällä päätään pitäviä sivullisia. Toista on Siperiassa. Tiet ovat kapeita, ja hevoset valjastetaan sentähden peräkkäin, „hanheen“ kuten täkäläiset sanovat, joka järjestys ei ainakaan kaunistu ole, miten lieene edullista aisahevoselle. Kolmivaljakkoa ohjaamaan tarvitaan kaksi miestä; toinen heistä istuu etumaisen hevosen selässä. Kaksivaljakkoa hoitaa yksi kyyditsijä, ja suoralla, sileällä tiellä se käykin hyvin päihinsä. Mutta myötämässä, jossa tie tavallisesti tekee polvekkeen jumala ties minkätähden, sillä on vaara tarjona. Nuoriin valjastettua etuhevosta on vaikea ohjata: jos se hyökkää syrjään, saa matkustaja useinkin hankkeen tutustua, joka tuttavuus ei aina ole kovinkaan mieleinen.

Oli kaunis talviaamu. Ulkona oli pikkuinen pakkanen, lopulleen parikymmentä astetta, ilma tyyni. Rappujen edessä seisoi parivaljakko — „virkani“ oli matkakirjoissa arvosteltu kahden hevosen „väärtiksi“ — valjastettuna avonaisen reen eteen, sillä en tahtonut katsella seutuja umpinaisesta kuomusta, varsinkin kun tämä viimeainittu syrjätiellä kulkiessa ei ole kovinkaan mukava. Kyytimies kökötti korkealla sepilaudalla puettuna peurannahkaiseen säkkiturkkiin pidelleen piiskaa, jonka sekä vartta että siimaa sai sylellä mitata. Hevoset talutti poikanen tielle, kyytimies nykäisi ohjaksia, viuhautti piiskaa, vihelsi pitkään, ja niin sitä lähdettiin „kaikella kunnialla“. Hevoset panivat parastaan, kyytimies ahdisti niitä alitukseen, piiskaa viuhuttaen, viheltäen; milloin ärjyi hän mokomille „roistoille“, milloin hyvittelien kehoitteli „ystäviään“. Vippasevin korvin kuuntelivat hevoset isännän puheita, ja niiden mukaan muuttelivat nopeutta. Tie oli puheiden mukaan jotenkin hyvä, meikäläisen mielestä jotenkin keho. Suopaikoilla oli alitukseen vieruja, — seuraus raudoittamattomista reistä — joita jokaista reki koetteli, kahuten milloin milläkin jalaksella, harvoin kohdallaan kulkien. Kankailla oli tie syöpynt syväksi kuurnaksi, jossa siivet toimivat jarrujen tavoin, tuontuostakin kolhaisten jotain liian lähellä seisovaa mäntyä, jota ei kukaan ollut viitsinyt hakata, vaikka joku siinä lienee saanut rekensä pirstaleitakin katsella. Mitäs vieruista ja kolhauksista! Pääasia on, että eteenpäin päästään. Katsokoon „herra“, että reessä pysyy! Kyytimies hyppii kuin kärppä istuimellaan estääkseen rekeä kaatumasta. Hevoset laskeutuvat jokaiselta mäennypylältä kuin riivatut, aivan kuin niille olisi tehty sama temppu kuin „kraatari Aapelin“ hevoselle „Herrojen Eevaa“ morsiamenaan kyyditessä. Siinä eivät auta ohjaket eivätkä suulliset kiellot. — Onni näytti kuitenkin minua suosivan. Eräällä välillä sain „ainoastaan kaksi kertaa lumessa uida“, kuten perille päästyämme kyytimies tyytyväisenä sikäläisille kertoi, nauraen lisäten muutamia päiviä ennen saattaneensa samalla välillä erään virkamiehen samaan, hyvin vähän kunnioitusta herättävään asemaan puolikymmentä kertaa. „Vaivaista lystiä“, ajattelee lukija. Olen aivan samaa mieltä. Kyllä se on vaivaista huvia varsinkin sille, joka tahtoo luunsa eheinä perille eikä ole edes tapaturmavakuutuksessaan. — Selkää ja käsi- varsia pakoitti kyllä perille päästessä, mutta paikoillaan kuulustivat jäsenet olevan, ja sehän se pääasia onkin.

## 2.

Krasnojarskin kylä alisen Kondan varrella tuli joksikin aikaa asunokseni. Sen ulkoasu ei ole erityisesti puoleensa vetävä. Asema on ahdas, kylän toisella puolella on joki, toisella pohjaton suo. Rakennukset ovat sikin sokin, kyläkujat mutkaiset, kapeat ja kesällä nähtävästi hyvin likaiset. Katujen puhtaudesta, terveydelle vahingollisten jätteiden hävittämisestä saavat pitää huolta koirat, kuten Konstantinopelissa, ja nälän pakoittamina näkyvätkin ne täyttävän tehtävänsä ilolla ja innolla, ehkä huolellisemmin kuin monen pikkukaupunkimme terveyslautakunnat. Kylä on suuri, taloja parikymmentä ja asukkaita alun toista sataa.

Kylän parhaiten rakennetussa talossa oli maja virkamiehille varattu. Leveä portti vei kyläkujalta pihaan, jota ympäröivät osittain rakennukset, osittain hirsiaita. Asuinrakennus oli pihan koilliskulmassa, kaksikerroksinen, lauvistamattomista hirsistä tehty ja ilman kivijalkaa, kuten täläiset rakennukset yleensä. Alikerroksessa oli pirtti ja aitta, ylikerroksessa toinen pirtti sekä vierastupa. Pihanpuoleisella pitkällä sivulla oli vierekkinä kaksi veistetyistä hirsistä tasanurkin salvettua sisäänkäytävää, korkeammassa, ulkonevalla parvekkeella varustetussa olivat portaat ylikertaan, matalampi vei alitupaan. Talon ulkoasu oli sellainen, etten moista ollut odottanut ostjakkimailla näkeväniikään. Pihakin oli puhtaanlainen, portaat ja eteinen siistit. Vierashuone oli kookas, mutta matala, ainakin meikäläiselle koipeliinille; oven kamana pyrki aina muistuttamaan, että näillä mailla on „alemma kumartaminen, alemma sitäkin vielä“. Huoneen sisustus osotti ostjakkien omistaneen venäläisen koreusaistinkin. Maalatussa lattiassa komeili keskellä suuri maalattu pyörykkä, ja samantlaisia oli mestari piirrellyt lakeenkin pari, kolme pienempää. Niiden sisäkkäin olevat renkaat olivat, kuten Babylonin ympärismuurit, jokainen erivärinen. Jokaisen pyörykän ulkosyrjää koristi „kukkaparvi“, jotka kai mestari olisi ruusuiksi selittänyt, mutta jotka mielikuvituksetta katsottaessa olivat yksinkertaisia maalitäpliä, yhdellä pensselin iskulla tehtyjä. Seiniä peittivät tummat paperiverhot, joita ei oltu edes koetettukaan pyöreäksi veistetyihin, savettuihin nurkkiin sovitella. Eikä oltu myöskään huomattu leikata verhopaperin toista syrjää, joten seinälle



Ostjakkilainen talo Kondalla (s. 56).



muodostui harmaita juovia. Huoneen kalustus oli „hyvä“. Seinävieriä koristi neljä loistavahelaista vaatekirstua; niitä peittivät ajanhampaan kalumat ryijyt. Ovisuunurkassa komeili hyvin korkeajalkainen vuode, paksuine patjoineen, pieluksineen, kirjavine peitteineen — ja ihmeen vähälukuisine asukkaineen, kuten sain kokea. Tällä puoleensa vetävällä kapiineella oli kuitenkin vikana, että parkaisi pahan sävelen vähänkin lii kahutettaessa. Kaluston täydensi kolme pöytää, samanverran tuoleja. Parassopessa, kuten sopi odottaakin, oli joukko jumalankuvia, toinen toistaan kauniimmissa kehyksissä, ja peräseinällä riippuva suuri peili — „maksoi kokonaista 2 ruplaa“ — tarjosi haluavalle tilaisuuden ihailla omaa „minuansa“, vaikkakin vähän väärennetyssä muodossa, ellen erehdy. — Varsinaisesta huoneesta lautaseinällä eroitetussa karsinassa oli uuni, vuode sekä tangoilla tukuttain mustempia tai valkeampia naisten vaatteita ikäänsuon näyttöillä, huolimatta siitä, että sellaisten tavarain vierashuoneessa pito on majatalojen ohjesäännössä „ankarasti kielletty“. — Sekä ulkoasu että sisustus osoittivat, että talo oli, tai ainakin oli ollut voimissaan.

Tuloni herätti jonkinlaisen „pelvon ja vapistuksen“ talonväessä, „kuka tietää millaisia ikävyyksiä vielä laittaa“. Uunin takaa jouti vanhempi emäntä vain pilkistämään „ostjakkia“, joksi kyytimieheni oli minut esitellyt. Vaikeata näytti nuorelle emännällekin, isännän sisarelle olevan saada laseja ja vateja kädessään pysymään ensi kertoja teetä hommatessaan ja ruokaa tarjotessaan. Jo edeltä tiesin sikäläisten naisten olevan arkoja, joten en vastaanotosta hämmästynyt. Tulihan sitten isäntänikin tervehtimään, saapuessani ei ollut kotosalla. Hänen käytöksensä oli kaikista hauskin ja — surkein. Kasvot olivat kuin milläkin „vaivaisella syntisellä“: kädet ristissä, polvet väärässä seiso i hän jonkun sylen päässä, puhuen pitkäveteisellä, laupiaalla äänellä, päätään kallellaan pitäten. Istumaan käskettyäni asettui hän aivan tuolin nurkalle ja vastamaan hyppäsi aina seisoalleen. Viidennellä kymmenellä oleva varakas talonisäntä käyttäytyi kuin pahanteosta tavattu koulupoika, joka käytöksellään tahtoo saada rangaistustaan lievennetyksi. Täytyi nimenomaan huomauttaa, että moista koiran matelemista „en suvainnut“, ja että sellaiseen en ollut tottunut. Näkyi, että tämä korven asukas oli toista koulua käynyt kuin isä Pietari „Ameriikassa Savossa“.



Tuloni ei nostanut levottomuutta vain talonväessäni, vaan enemmän tai vähemmän kaikella kylällä. Jonkun viisas pää oli keksinyt, että tahdoin viedä muutamia ostjakkeja „jumala ties minne: vielä tyrmään panevat“. Toiset pelkäsivät, että tarkastelin ostjakkien sopivaisuutta sotapalvelukseen, josta he nyt ovat vapautetut. Pitkän miettimisen perästä suostui kielimestarikseni vanhanpuoleinen, ilosilmäinen ostjakki, ajatellen, kuten hän sittemmin nauraen kertoi: „jos panevatkin tyrmään, niin eiväthän sielläkään nälkään tapa“. „Hienompi sukupuoli“ — tätä tavallista, ostjakkeihin kokonaan sopimatonta nimitystä käyttäkseni — minun kuten tavallisesti kieroimpaan katsoi, sen mielestä olin jonkinlainen surmanenkeli, tullut tuhoa, hävitystä ja kuolemaa ostjakeille tuottamaan. Tutustuminen kävi kuitenkin verrattain pikaan. Kaikenlaiset kuvat, kertotomukset maailman ihmeistä, — joita läheskään kaikkia ei uskottu —, sekä vapaa tupakka, oikein herraspaperossit, houkuttelivat asuntooni joukottain kylän asukkaita iltaa istumaan; monesti oli huoneen suupuoli aivan täynnä. Useimmat istuivat, jotkut aivan kursailematta venyivät vatsallaankin lattialla. Tuolilla tai arkulla istuminen näkyi ostjakeille olevan hyvin vaikeaa; mieluisin oli räätälin asento lattialla, varsinkin jos oli mihin selkää tai kyynäspäätä nojata. Ja kyllä siinä tarinaa tehtiin. Jotkut olivat hyvinkin kieleviä, toiset taas istuivat, katsoivat ja menivät sanaakaan sanomatta, ja näihin jälkimäisiin kuului naisväki harvalla poikkeuksella. Hauskaa noissa illatsuissa näkyi kaikilla olevan, eikä suinkaan vähimmän minulla, kun myöhemmin puhe tavallisesti pyöri ostjakkein olossa ja elossa. Eivätkä ne kalliiksi tulleet: kielenpieksämistä vain ja muutamia satoja paperossia.

Kalliiksi sitävästoin näytti elämä tuossa syrjäkylässä muodostuvan. Raha-asioissa oli isäntäni oikea juutalainen, joka olisi vienyt rahat ja kukkaron, jos olisi saanut. Hänessä oli venäläisen talonpojan kauppiasluontoa jotenkin paljon. Isäntäni tahtoi tietää, mitä kortteeristani ja ruoastani maksaisin, mutta ei uskaltanut ottaa asiaa puheeksi. Sattui eräänä päivänä pääsemään humalaan, saaden rohkeutta. Jo oli myöhä, kun kömpi luokseni, risti hartaasti silmänsä ja kierrellen kaarrellen esitti asiansa. Kysyin, mitä hän vaati. Tämä luonnollinen kysymys teki häneen kumman vaikutuksen. Ikäänkuin suuttuneena hän silmiään ristien juhlallisesti vannoi ja vakuutti, etteivät „isät ja esi-isät olleet nähneet

kopekkaakaan vierasta hyvyttä“. Oikein ällistyin tuota purkausta, mutta pian huomasin, että hän, halutessaan nylkeä, samalla tahtoi vakuuttaa olevansa mies, joka ei „ristiveljeensä“ tahtonut pahoittaa edes raha-asioissaan. — Tahdoin maksaa runsaammin, ja päästäkseni rauhaan sanoin maksavani 20 ruplaa kuusta.

„Etkö maksaisi, teidän korkeasti jalosyntyisyytenne, 30 ruplaa“.

Tahtoipa vähän suututtaa. Maksaa 80 markkaa kuusta! Ja kortteerista hän sai jo kunnalta 35 rpl. vuodessa. Ruoka oli jotenkin sellaista, josta Helsingin rantatorilla maksetaan kymmenkunta penniä ateriasta. Täkäläisten olojen mukaan tällaisesta „täysihoidosta“ 15 ruplaa jo on liikaa. — Esi-isäin hyveet, mikäli niitä lienee ollut, eivät olleet ainakaan häneen periytyneet.

Jyrkästi kieltäessäni aleni vaatimus 25 ruplaan, ja viimein oli tekemäni tarjous hyväksyttävä, mikäs auttoi. Luulin jo asian olevan selvillä, mutta silloin isäntä huomasi, että oli valvottava „passarini“, nuoren emännän etua.

— Mutta jotain kai Orinalle annat, paljonko?

Ilmoitin sen olevan asian, johon hänen ei tarvinnut sekautua, ja taaskin oli isännän tyydyttävä. Kiitostulva alkoi, terveyden rukoileminen ja tarpeettomien palvelusten lupaileminen. Ei auttanut lopultakaan muu, kuin käskeä isäntä pellolle. Ristittyään silmänsä hän läksikin vielä mennessään mutisten:

— Kiitän nöyrimmästi! Orinalle anna, anna ainakin kolmonen, jos et viitosta. Itse tiedät!

Ja ilman ei Orina lopputilissä jäänyt, mutta hänkin pyysi enempää kuin sai, ymmärtämättä, ettei lahjalampaan suuhun pidä katsoa.

### 3.

Asuntokyläni on ostjakkiasutuksen pääpaikkoja Kondalla, niitä harvoja suurempia kyliä, joihin venäläisiä ei ole asettunut edes tilapäisesti asumaan. Aukkaat ovat kaikki samaa sukua, Pachtyshevia. He ilmoittavat polveutuvansa ukosta, joka ennen kristinuskon maahan tuloa<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Kondalla saarnattiin kristinuskoa ensi kerran v. 1715.

asettui kylän seuduille. Ukolla oli seitsemän poikaa ja „niistä rotu läksi“. Kaikesta päättäen ensimmäiset „ukot“ olivat puuhanmiehiä, ja vielä nykyisten vanhusten isät harjoittivat, paitsi kalastusta, kaupankäyntiäkin, tehden retkiä kauas Obin varsille. Rikkauksia karttui, nykyisten eläjien puheiden mukaan melkoisia. Nyt ovat nuo rikkaudet hävinneet. Jälkeentulevat eivät osanneet säilyttää isien aarteita, vielä vähemmän uusia hankkia. Kauppamatkoista ei enää ole puhettakaan. Yksi ostjakki vain kotonaan pitää pientä kauppaa, tavallisimpia tarvisaineita myyden, muutamit muut jaksavat saahustaa siksi, että voivat kaikki tarpeensa suoraan Tobolskista ostaa tarvitsematta turvautua välikauppiaihin tai ruunun jauhostoon, useimmat vain velan turvin pääsevät päivästä päivään. — „Rahsakilliset“ hajosivat kuin tuhka tuuleen. Kerrotaan muutamien ukkojen kaivaneen rahansa maahan, tahtoen, että jälkeentulevatkin nousisivat omin jaloin. Tuskin lienevät kuitenkaan rikkaudet joutuneet maahan maan hyväksi, vaan saanee niiden häviämisestä kiittää jälkeenenelävien hatarampia sormia. Pojilla oli enemmän tarpeita, vähemmän tarmoa ja yritteliäisyyttä. Näille näytti elämä nautintopuolensa, eivätkä ostjakit olleet hitaita sen houkutuksiin tarttumaan, varsinkin kun eivät nähneet iloisemman elämän vaaroja. Mitä varten vaivautua liiemmaksi; kerranhan vain eletään ja silloin pitää elämästä nauttia eikä vain uurastaa. Kunhan minä vain toimeentulen, se on pääasia, pojat pitäkööt taas huolta itsestään. Ostjakitkin omistivat tuon tšakäläisten venäläisten mielilauseen „meidän iäksemme riittää“, jonka aina saat vastaukseksi, jos ihmettelet, miksi talonpoika tyytyy niin vähiin puuhiin ja ponnistuksiin ja miksi hän ei koeta oloansa parantaa. — Eivätkä krasnojarskilaisten rikkaudet aivan mahdolltomiin tainneet noustakaan. Jos „ukot“ saivat jotain kootuksi, niin hyvyys jaettuna useampiin käsiin muodosti pieniä pääomia, joille heikoissa jälkeläisissä ei ollut miestä korkoa etsimään. On huomattava, että Kondalla kalastus on päätulolähteenä, elinkeino, jonka harjoittamiseen voimaa tarvitaan, jos siitä tahdotaan rikkauksia saavuttaa. Kaikesta päättäen „ukkojen“ aikana ostjakkiperheet olivat voimakkaamat, jäsenluvultaan suuremmat. Lapset kasvatettiin „kurituksessa ja nuhteessa“. Eräskin vanhus muisteli, miten hän neljännelläkymmenellä ollessaan ei uskaltanut vanhuksen nähden tupakkaa polttaa, ja että juopuminen ei saanut tulla kysymyksenkään, vaikka saikin viinaa maistaa.





Karhuntappoon läksijät Kondalla (s. 61).

Isävanhuksen sanaa oli ehdottomasti kuunneltava. Tällainen ankara järjestys ja kuri piti perheen koossa. Nyt on elämä muuttunut. On tavallista, että poika naimisiin mentyään alkaa pyrkiä elämään vapaana, elämään vaan itseään varten. Ei katsota siihen, voiko hän kunnialla kestää „elämän taistelua“, onko hänessä miestä yksin seisomaan jaloillaan. Perheet tulevat vähäväkiseksi, puhumattakaan yleisestä tarmokkaisuuden puutteesta. Rikkaatkin luonnonantimet jäävät hyväksikäyttämättä. Perheet köyhtyvät, kansan hyvinvointi muuttuu kituuttaen elämiseksi. — Totta kyllä, ettei yleinen kurjuus ja puute Kondalla ole lähimainkaan yhtä huutava kuin Demjankalla, kondalaiset pysyvät vielä suureksi osaksi omin voimin ja varoin pystyssä, mutta epäilemättä sielläkin ostjakkien aineellinen tila on huononemassa. Kondalla voisi ehkä vielä nostaa ostjakit hyvinvointiin ja varallisuuteen, mutta toimeen siinä sietäisi tarttua ja tarttua jotenkin pian. Mutta tässä toteutunee sananlasku: siihen kurki kuolee, kuin suo sulaksi tulee.

Lukuisat järvet, pienet joet, vuolas Konda, mäntykankaat ja kedrimetsät, niistä kondalainen toimeentulonsa hankkii. Metsästystä harjoitetaan hyvin vähän, varsinkin Kondan alimmalla juoksulla, jossa ei ole erämetsiä eikä siis myöskään kalliimpia metsäneläviä, sopulia ja hirviä, jotka demjankalaiselle elatuksen etupäässä antavat. Joskus kuitenkin onnistuu kondalaisenkin kaataa joitakuita peuroja, sattuuapa kettu viekas-kin tyhmyydessään pistämään koipensa rautoihin. Harvoin kunnioitettu metsänvanhus, mesikämmen, suvaitsee jättää turkkinsa ostjakkein käsiin, se on merkkitapaus, jonka johdosta juhlitaan, ja jota vuosia muistellaan. Mestareja ovat kondalaiset oravia koiritta paljon lumen aikana etsimään, mutta vähäinen näky saalis siitakin olevan. Parin ruplan löytämiseen viikossa sai ainakin tänä vuonna oravamies tyytyä. Maanviljelystä ei ole nimeksikään. Kova maa on paljasta hietikkoa ja suonviljelyskannalle ei ole täkäläinen venäläinenkään, saati sitten ostjaksi kerinnyt. Työllä ja vaivalla saisi luultavasti leivän kasvamaan, mutta sellaiseen vaivaan ei ole halua eikä kykyä. Karjaa pidetään jommoinkin joukko. Onpa taloja, joissa on puolikymmentä, jopa useampiakin sarvipäitä. Hevosia on mielestäni liiaksikin, kun ottaa huomioon vähät hevostyöt: heinän- ja halonajon sekä kaupunkimatkat. Mutta karjanhoito on jotenkin alkuperäisellä kannalla. Venäläisellä talonpojalla on läävä vain lampaille, jotka eivät kuulu kyl-



mää kestävän; lehmät ja hevoset saavat talvella seista umpinaisessa, kylmässä tanhuassa, jossa ne ovat tuulen suojassa. Poikivia lehmiä pidetään kuitenkin lammasläävässä, samoin vasikkaa ensi viikoillaan. Koskaan ei elukoille anneta lämmintä juomaa, vaan ajetaan ne juomaan avannosta, keväällä taas kujille muodostuneista vesilätäköistä. Kondalaisen karjanhoito on vieläkin yksinkertaisempaa. Talvellakin saavat lehmät ja hevoset seista aitauksessa alttiina kaikille säille; oikein kovalla pakkasella ja tuiskulla ajetaan kuitenkin elukat umpinaiseen huoneeseen aitauksen sivussa, jossa myöskin nuoria vasikoita säilytetään pienilläkin pakkasilla. Vastasyntynyt vasikka saa ensi majansa pirtissä. Tällaista hoitoa katsoessa muistuu ehdottomasti mieleen lappalaisten poronhoito, ja tekisipä mieli pitää kondalaisen karjanhoitotapaa jonkinlaisena siirtymismuotona poronhoidosta varsinaiseen karjanhoitoon. — Karjanhoito on kuitenkin sivutoimi, joka antaa ainoastaan syötäviä, ei myötäviä. Pääelinkeinona on kalastus. Kun vedet vapaana lainehtivat, silloin tulee kiire kalaa saamaan. Monessa kylässä et silloin tapaa muita kuin kalanpyyntiin kykenemättömiä vanhuksia ja lapsia sekä välttämättömien kotiaskareiden toimittamiseen tarvittavia naisia. Muut siirtyvät johonkin kotirantaa kalaisempaan paikkaan; monella kylällä on tilapäisiä kesäjurtia kaukana asuinkylästä. Ensi saalis suolataan, mutta kun tulvavesi laskeutuu ja niittyraannalla olevat lammikot joutuvat erilleen muiden vesien yhteydestä, aletaan kaloja elävänä päästää näihin lammikoihin. Petron päivästä on ruvettava karjalle kontua saamaan. Kun puolukka mäntykankaalla kypsyy, saavat niityt jäädä, ja suuret ja pienet, miehet sekä naiset rientävät kippoineen kappoineen marikoita kaahlomaan. Marjaajan mentyä alkaa syyskalastus, laskukalalle silloin on pauloja joessa tuhkatieheään. Tulevat pakkaset, joet ja järvet saavat jäävaippansa. Silloin ovat kalalammikot tyhjennettävät ja kalat jäädytettävät, jotta ne voisivat pilautumatta odottaa talvikelillä kaupaksi viemistä. Talvikelin tultua onkin suurin osa vuodentuloa korjuussa. Kalaa antaa Konda kuitenkin vielä jäädyttyäänkin. Jokeen tehdään patoja, ja padon aukoissa harjoitetaan jonkunlaista „verkolla onkimista”: avantoon lasketaan pusimainen, salkoihin kiinnitetty verkko, ja verkon laitaan kiinnitetystä nuorasesta tuntee „onkija”, milloin alavesiin pyrkivä kalaurakka osuikin satimeen. Tämä kalastus ei ole kovinkaan hauskaa



Karjatarhoja Kondalla (s. 62).



ainakaan kokemattoman mielestä: istua kyköttää avannon päälle tehdyssä olkimajassa ja lämmitellä kohmettuja käsiä pienoissessa, vierellä palavassa nuotiossa. Nuotanvetoakin harjoitetaan talvella. Konda ja sen sivujoet talvella „kuolevat“, vesi tulee ruskeaksi ja äiteläksi, juomaksi kelpaamattomaksi — juomavettä sulatetaan jäädästä ja lumesta. Kalatkaan tuossa vedessä eivät voi elää, ne pakkautuvat jokien latvajärviin ja -lammikoihin, joissa niille on kylliksi „tuoresta“ vettä, hengittääkseen kyllin raitista ilmaa. Välistä sanotaan tuollaisen järven „puurona“ kaloja kiehuvan. Ja ostjakki ei ole hidas käyttämään tätä luonnon hänelle suomaa apua hyväkseen. Hyvinä kalavuosina surmaa hän tavallisimmin nuotalla kuormittain ahdinkoon joutuneita veden asukkaita. Talvisaaliin runsaus näyttää kuitenkin olevan paikoittainen, ja monesti talvinuotan veto antaa vain hiukan pataan pantavaa. Talvikalastus on jonkunlaista lomatyötä. Päätoina talvella on saaliin kaupunkiin vetäminen, heinänhankinta kotisalle, sadinten virittäminen ketuille, oravien etsiminen ja — silloin sattuvien lukuisain praasnikoiden vietto.

## 4.

Joulujuhlat olivat jo jäljelläpäin, uusivuosi vastaanotettu ja loppiais-pohmelo useimpain päästä haihtunut; jotkut vain potivat vielä juhlan vaivoja. Harvat onnelliset voivat saada humalan laskiaiseen mennessä, viinat kun olivat taivalten takana. Kondalla ei ole näet kapakkaa yhtään, eikä ole ollut moniin vuosiin. Kymmenkunta vuotta sitten ei kuntakylässä tarvinnut kuivin suin pistäytyä, mutta sille ilolle tuli äkillinen ja surkea loppu. Koska tapaus hiukan kuvaa oloja, saakoon ostjakkein kertomus „katastroofista“ tässä sijansa.

Tobolskin kihlakunnan ylimpänä hallinnollisena ja poliisivirkamiehenä ostjakkeihin nähden oli vanhanpuoleinen, tulinen herra. Kerran Kondan kuntakylään tullessaan tapasi hän ostjakit juovuksissa; nämä viettivät jotain juhlaa. Tulistuneena ryhtyi ispravnikka kapakan asioita ja ostjakkein suhdetta siihen perustelemaan ja saikin selville, että kapakoitsija vastoin lakia antoi viinaa pantiakin vastaan; puolen kylän vaatevarastokin oli lunastustaan odottamassa. Sai silloin kapakoitsija kuulla, mitä hänen rauhaansa sopi. Ostjakit kutsuttiin kapakkaan, jokainen sai panttaamansa tavarat maksutta takaisin, mutta vastaisen varaksi kirjoi-

tettiin ruoskilla jokaisen panttaajan selkään ankara kielto panttausta vastaan. Kun jako ja „opetus“ loppui, avattiin kapakan aarteet, ja kapakoitsija sai katsoa, miten viinansa viimeiseen tippaan valui ostjakkein kurkkuihin. Kapakoitsija piti parempana lähteä kylästä tiehensä.

Näin surkeasti loppui Boltsharovskoen kylän kapakan iloinen elämä. Ja mikä vielä oli parempi, tuli määräys, ettei „ostjakkilaisissa paikoissa“ saa kapakkaa olla<sup>1</sup>. Pian kai olisivat muutamat muutkin ostjakkikylät saaneet kaunistukseksi „kuusituvan“<sup>2</sup>, ilopaikaksi vanhoille, opinsau-naksi nuorille.

Ei kuitenkaan tarvitse edes ajatellakaan, että kondalainen iloliemettä elää. Talvella kuljetaan tuhkatiheään kaupungissa, eikä yksikään sieltä viinatta palaa. Ja praasnikoita varten palkataan vakituinen viinan ostaja, joka kuormittain sitä tuo Irtyshin venäläisistä rantakylistä. Jonkunlaisella tyytyväisyydellä krasnojarskilainen kertoo heidän kylässään yksien ainoiden juhlien — loppiaisen — aikana kulutettavan viinaa parikymmentäkin vedroa (400 pulloa, n. 400 Smk. arvosta). Ja vaikka julkista kapakkaa ei olekaan, on kuitenkin monessa kylässä hyväsydämisii ihmisiä, jotka „omista tarpeistaan“ antavat osan hätähiselle. Tätä en sano vain kuulopuheiden mukaan; muutamassa mökkipahassa ostin minäkin kyytimiehelleni ryydyn viinaa — maksu oli hävyttömän runsas, 20 penniä ryyppystä! Eikä tavaraa tarvinnut kysyä, isäntä itse uskalsi sitä tarjota, vaikka tiesikin minun olevan „virkamiehen“. Ja eräs tuttavani lääkäri oli myöskin ollut saman ukon viinojen kimpussa; hän arveli

<sup>1</sup> Tämä määräys on vieläkin voimassa, täytyy vain valittaa, että „ostjakkilainen paikka“ — „остяцкое место“ kuten määräyksessä on, ellen erehdy käsitetään hyvin suppeasti, vain ostjakkilaisena kylänä. Irtyshin varrella olevan ostjakkilaisen Narymin volostin piirissä, siis sen alueella, on venäläinen kylä Voshkina, joka hallinnollisesti kuuluu Filinskoen venäläiseen volostiin. Tässä kylässä saa kapakkaa pitää, ja sellainen siinä onkin. Sitä ei lueta ostjakkilaiseksi paikaksi. Ja Narymin kuntakylästä on kapakalle vain kymmenkunta virstaa, joka täällä merkitsee matkaa naapuriin. — Jos ostjakit Kondalla sallisivat venäläisen tai venäläisten asettua johonkin asumattomaan paikkaan jokensa varrelle, saisi siis, samaa tulkitsemistapaa käyttäen, tuossa kylässä olla kapakka.

<sup>2</sup> Näin nimittävät krasnojarskilaiset leikillisesti kapakkaa; ennen oli näet kapakan ovenpielessä kuusi viittana.

leikillään, että ukkoa olisi sakoitettava liian vesisekaisen viinan liian kalliista myymisestä. Kun virkamiehillekin uskalletaan viinaa kaupata, voi arvata, että tavaraa talonpojillekin tarjotaan „sekä summissa että vähittäin“. —

Laskiainen oli tulossa, juhla, jota oikeauskoinen viettää ylönsyömisessä ja juomisessa — on tullut jo melkein sananparreksi, että ellei laskiaista ja pääsiäistä olisi, puolet Venäjän lääkäreistä kuolisivat nälkään. Ja eiväthän ostjakit oikeauskoisia olisikaan, jos he laskiaisena eivät „valmistautuisi“ seitsenviikkoista paastoa vastaanottamaan. Paastosta eivät ostjakit kuitenkaan paljoa tiedä — he kuuntelevat enemmän vatsan vaatimuksia kuin kirkon määräyksiä — mutta kun „kalentari“ sanoo paaston olevan, niin se onkin, ja siihen pitää „valmistautua“. — Puhdasta tehtiin kaikella kiuruulla, pirttejä pestiin oikein uskolla, vaikka monessa talossa puhtaanteko näkyi olevan päällisinpuolista, sellaista, johon runomme leikillä nuorta naista neuvovat: „lavitsat pese, laidat heitä, lusikat huuhto, varret heitä!“ Leipomiset olivat hyvin vähäisiä, — päinvastoin kuin venäläisillä — kestituksen pääpaino pantiin juokseviin aineisiin, teehe ja viinaan. „Mustaa vettä“ toivat muutamat kaupungista tullessaan, toiset Irtyshiltä. Harva jättäytyi ilman. Sellainen oli kielimestarini, jonka tarkkuus oli tavannut, vaikka olikin ansiotyössä. Mutta kuultuaan viinan ostajalta hinnan alenneen 7 ruplaan vedrosta, oli hän vähällä repiä hiukset päästään, eikä löytänyt kyllin väkeviä sanoja moit tiakseen tyhmyyttään. „Lempoko lie pääni pökerryttänyt, nyt saan viettää kuivan praasnikan, ellen viinaa jostakin löydä.“

Useampi kuin yksi ostjakkeli lienee hiljaisuudessa kiroillut sattumaa, joka viskasi „virkamiehen“ kylään parhaaksi juhlan ajaksi, ja toivonut minua „hiiteen“. Kuta lähemmä juhlapäivät lähestyivät, sitä enemmän näytti asia heitä huolettavan. Alettiin selitellä juhlan viettoa ja huomautettiin, että silloin oli totuttu iloitsemaan. Ensimmäisenä juhlapäivänä, perjantaina, ilmestyi isäntä luokseni toivottamaan „hauskaa juhlaa“, ja päästäkseen varsinaiseen asiaansa kysyi, jos „korkeasti jalosyntisyys“ suvaitsi ottaa ryypyn puhdistettua. Saatuaan kieltävän vastauksen, kysyi hän, saisivatko he „iloitella“. Tuli toisiakin asiamiehiä, mikä kysyi, saisivatko he ajaa laskiaista kyläkaduilla, varsinkin saataisiinko kelloja luokkiin sitoa — kelloissa saavat ajaa vain virkamiehiä kyydit-



sevät — mikä pyysi lupaa mihinkin. Kaikkiin luvanpyyntöihin — ne olivat tietysti vain näön vuoksi, silmiäni lumoamiseksi tehtyjä — selitin, ettei minulla ollut oikeutta mitään myöntää eikä kieltää, ja etten häiritsisi heitä, seisovatpa he sitten jaloillaan tai päällään. Humalaisia kielsin vain luokseni päästämästä. — Ja tuossa puolenpäivän rinnassa elämä alkoi.

Kun on kyllin syödä, kyllin juoda, silloin ostjakin mielestä ilo vasta ilolle tuntuu. Ja molempia ilonaineiksia oli „jumalan kiitos“, kuten isäntäni tapasi sanoa, kortteeritalossani. Aamusta alkaen oli alapirtissä ollut vieraita, samovaara samovaaran perästä oli tyhjennetty, isäntä näkyi tuontuostakin pistäytyvän aitassaan ja takin helman alla kantavan lasisia pitkäkauloja täynnä „kirkasta ja makeaa“. Kestityksen vaikutus alkoi kuulua ja tuntua. Isäntäni aloitti konsertin; hän tuo „vaivainen syntinen“ veteli venäläisiä lauluja kuin aika poika, huolimatta iästään ja siitä että oli vähän hengellistä säätyä — kirkonisäntä. Toiset saivat nuotista kiinni ja yksinlaulu muuttui sekääniseksi rallatukseksi, jota kuullessa musiikkimies varmaan olisi hulluksi tullut. Kimakasti parkui hanuri, ja sen tahdissa jotkut takoivat venäläistä hyppyä, jotta rakennus jysähteli. Onneksi melua ei kaukaa kestänyt. Naapuri tuli hakemaan koko joukkokuntaa luokseen kestiin. Tapana näet on, että isäntä juhlina, tai milloin hänellä viinaa on, kerää hyvät tuttavansa luokseen iloitsemaan; yksinään ei ostjakki osaa huvitteleita. Tuollaista kulkua talosta taloon, kesteistä kesteihin, kestää koko juhlien ajan. Kestityksen vaikutus oli kyläkujillakin huomattavissa. Laulavia joukkokuntia ajeli siellä tuhka-tiheään, rääkäten hevosia parhaansa mukaan. Tiet olivat kurjia, ja kuitenkin röhötti reessä kymmeniäkin henkiä. Eikä tietysti käyden ajettu. Hevosetkin saivat tuntea paaston aattopäivien olevan käsissä. Ajajat olivat enimmäkseen nuorta väkeä, vanhemmat tallustelivat jalkaisin. Ja sitä kulkua sopi katsoa! Käsitysten, kaulatusten kulkivat akkajoukot horjuen, jollakulla rintalapsikin sylissään, ja veisasivat kohti kulkua. „Laulamatta“ ei kukaan osannut olla. Miehet nekin vain luovien eteenpäin pääsivät, mutta yleensä näkyivät naiset olevan ahkerampia kujilla näyttäytymään — samaa „heikkouttahan“ parempienkin paikkojen hienompi sukupuoli taitaa potea. — Humua, joka muistutti pikkukaupunkiemme markkinaelämää, jatkui myöhään iltaan. Yöksi toki liike hiljeni, vaikka emäntäni toivotus „rauhaisaa yötä!“ ei toteutunutkaan. Alapirtistä

kuuluva, jotenkin epämiellyttävästi korvia hivelevä „pukinnylkeminen“ ei antanut aamupuolelle asti rauhaa. Siellä „valmistauduttiin“ seuraavan päivän „iloihin“.

Illoin nuori väki kokoontui kisapirttiin tanhuamaan. Nähdäkseni heidänkin elämäänsä pistäydyin katsomaan, mutta erityistä näkemistä siellä ei ollut. Pikkuisen tupapahansa oli eräs ostjakki maksusta luovuttanut nuorison käytettäväksi. Ei siinä parkettilattia kiillellyt eivätkä häikäisevät tulet silmiä rasittaneet. Lattia naukui ja huojui astuttaessa jotenkin kovin. Pahanen, vanhaan, väärään messinkijalkaan pistetty talikynttilä ei jaksanut nurkkia ja ovensuuta valaista. Väkeä oli tupaten tupa täynnä, vain keskilattialla oli tilaa pyöriskellä. Harvoja oli vanhempia saapunut iloa katsomaan, pieniä tytön- ja pojanvekaroita pulahteli siellä täällä suuren väen jaloissa. Yleisö oli naimisiin menevää ja naimisiin vasta menhnyttä. Tytöt olivat panneet parasta päälleen. Ruumiinmukaiset pum-puli- ja karttuuniröijyt „istuivat“ monellakin kuin laudalla, johon syynä on ostjakittaren tavallisesti latuskainen vartalonmuoto. Aasinkorva- ja puhvimuoti ei näy vielä Siperian kyliin kerinneen. Hameet leveät, jollakulla oli vielä helmassa leveä, kurtattu reunus, jollaisia hameita ei meillä ainakaan päällimmäisinä käytettäne. Huolimatta kuumuudesta pitivät tytöt huivia päässään ja suuren saalin hartioilla. Vaikka melkein joka työllä on arkussansa joukottain loistokirjaisia paitoja, halatteja, helmin kirjailtuja kenkiä, rinta- ja palmikkohelyjä, ei niitä käytetä — „ne eivät ole enää muodissa“. Ainoastaan jonkun vanhan akan paidan rinnassa ja hihan suissa saa ostjakkilaista kirjailua nähdä; pikku tyttönen pistää joskus jalkaansa helmikirjaiset ruojuet ja sitoo palmikkotyynkkänsä jatkoksi helisevät rippeet. — Kisojen poikarahvas oli niinikään venäläisessä puvussa, pitkävartisissa saappaissa, leveissä housuissa ja kirjavakauluksissa paidassa. Eräs keikari oli pukeutunut samettisiin housuihin, samettiin nuttuun ja valkoiseen, jostakin palttinaa vähän paremmasta aineesta tehtyyn liiviin; että liivi näkyi, siitä pidettiin erityisesti huolta. Soitto ja tanssit olivat venäläisiä. Monella tanssijalla oli jalannousu parempi kuin jollakulla meidän tansseissamme masurkan hyppyä kompuroivalla. Vieraan kunniaksi tanssi eräs vanhus ostjakkilaistakin hyppyä, jonka venäläisestä eroittaa hitaampi tahti, hiljaisemmat ruumiinliikkeet, joita käsien ojenteleminen säestää, tavallisesti etukumara asento, koukistetut

polvet ja se että tanssija tavallisesti peittää päänsä ja kasvojensa yläosan saalilla. — Nuoren väen kunniaksi on mainittava, ettei kisoissa ollut yhtään juopunutta. Kaikki kävi hiljaa ja siististi, ei voinut juuri huomatakaan sitä vallatonta lähentelemistä tyttöjen ja poikien kesken, jota esim. karjalaisten — paitsi Vienanlänissä — ja tšekäläisten venäläisten kisoissa olin tottunut näkemään. Mahdollisesti vieraan läsnäolo voi käytöksen vapauteen ehkäisevästi vaikuttaa. Eräs ukko sanoi kumminkin, ettei kisoissa koskaan sopimattomuuksia suvaita. Tätä mielestäni todistaa sekin seikka, että noin suuressa kylässä sanottiin olevan vain yhden huonomaineisen naisen. Tämäkin oli naimisissa oleva ja poikennut synnin teille hengellisen isänsä, papin, houkutuksista! —

„Reilusti praasnikka vietettiin“, olivat kielimestarini ensi sanat maanantaiaamuna. Häinkin oli „ystäviltä ja hyviltä kylänmiehiltä“ löytänyt ilolientä liiaksikin; toisena juhlapäivänä ei näkynyt olevan varma, pitikö hänen naapuriin mennessään kulkea eteen- tai taapäin, vai poiketa oikealle tai vasemmalle. Ja selälleen jouduttuaan kyläkujalle sai kauan tuumia, mikä ruumiinosa oli kepein ensiksi maasta nousemaan. — Täytyi minunkin myöntää, että juhlat olivat „kaikella kunnialla“ menneet — ostjakin silmillä katsoen. Vähät siitä jos „kuparisepät“ kalloluuta takoivat, vähät siitä, jos terveenä juhlimaan ruvennut sai viikkokausia vuoteellaan venyä, vähät siitä, jos pieni lapsi, humalaisen äidin vilussa retuuttamana kylmettyi ja pääsi parempaan majaan, vähät rahan menosta, vähät työpäivien hukasta, olihan taaskin saatu juhlia — „kunpa olisi vuodessa montakin laskiaista!“

Hauskaa tuossa surkeudessa oli, ettei tietääkseni juhlien aikana ollut ainoatakaan tappelua kylässä, lukuunottamatta koirien alituisia kahakoita. Sovussa ja ystävyudessa lopetettiin viinat yhteisin voimin, humalaan tultua riemuittiin, syleiltiin, suudeltiin, mutta nyrkkiään ei kukaan näytellyt viinaveikolleen. Tässä suhteessa on krasnojarskilainen auttamattomasti jäljellä demjankalaisesta veljestänsä. Aloin jo arvella, että krasnojarskilainen „rakastaa kyläläistään kuin itseään“, mutta enem-

män oloihin perehdyttyäni sain nähdä, että tässä suhteessa ei ole täydellisyyttä missään auringon alla. Tuota „kaikkien sotaa kaikkia vastaan“ käydään yhtähyvin Krasnojarskin syrjäisessä kylässä kuin suuren maailman hyörinässäkin. Täällä käy kuitenkin kaikki hiljaisesti, ulkonaista ystävyyttä säilyttäen. Krasnojarskilainen yhtä ystävällisesti veljeänsä nylkee kuin häntä juottaakin, aina tilaisuuksia myöten.

Vahinko, ettei edes tuo ulkonainen sopu voi saada sijaa perheessä, piirissä jossa sopu ja keskinäinen rakkaus olisivat välttämättömimmät. Tuontuostakin kerrottiin kotikahakoista ja aina miehen ja vaimon välillä. Enkä minäkään saanut jäädä osattomaksi moisesta näytelmästä. Isäntäni tahtoi kerran humalassa ollessaan opettaa „elukkaa“, joksi hän vaimoaan usein nimitti, mutta kun minusta aika ja tapa olivat huonosti valitut, täytyi kurituksen jäädä yritykseen, huolimatta isännän rimpuilemisista ja alussa röyhkeistäkin huomautuksista „kuka tässä isäntä oli“. Mutta hyvin harvoin, tuskin koskaan tavallisissa oloissa ulkonainen pakko estänee miestä kurittamasta vaimoan; sellaisia tapauksia ostjakit pitävät aivan luonnollisina, avioliiton luontoon kuuluvina, niin sanoakseni.

Tällaiset seikat saattanevat lukijan säälien ja surkutellen ajattelemaan ostjakkinaisen vaikeata asemaa. Siinä seikassa olisi paljon tehtävää; jokainen ostjakkitutkija varmaan sydämestään toivoisi kansan käsityksen tässä suhteessa toiseksi muuttuvan. Mutta ostjakkinaisen „vapautuksen“ hetki ei heti lyö, lyöneekö koskaan. Täällä olisi työtä naisasian ystäville, jos he tahtoisivat saada kansan käsittämään edes sen, että nainen ei ole „elukka“. Työtä olisi paljon, työmiehiä — ei yhtään.

Naisen asema — siitäkin puhuaksemme — ei kuitenkaan ole yhtäläinen kehdosta hautaan asti. Tyttöä isänsä kodissa, vieläpä veljensäkin luona, on nainen vapaampi, häntä kohdellaan hyvin, hänen ei tarvitse „roskaisimpia“ naisen töitä toimitella. Isä ja äiti tyttöä, voi melkein sanoa, hemmoittelevat. Miehelään mennessä tytön asema muuttuu täydellisesti. Sulhanen maksaa morsiamen isälle „päärahan“, kalymin, saaden kuitenkin siitä korvausta myötäjäisten muodossa. Joskus tyttö karkaa kotoansa, mutta isän lepyttämiseksi silloinkin on sulhasen maksettava, jos ei muuta niin ainakin viinaa joku määrä. Vaikka siis päältä katsoen tyttö „myydään“ miehelään, niin todellisuudessa kauppaa tuskin koskaan päätettäneen nykyään tytön suostumuksetta; useinkin nuoret jo ovat asian

edeltäpäin sopineet keskenään.<sup>1</sup> Mutta sittenkin miehelään mennyt tyttö on „myyty neiti“, joutunut, kansan käsityksen mukaan, kokonaan miehensä valtaan. Niinpä esim. Kondalla oli nostanut suurta huomiota eräs oikeusjuttu, jossa vaimoansa rääkännyt tuomittiin: „laki ei enää anna vaimoakaan kurittaa“. — Naisen asema on jotenkin sama, mihin meitä häärunomme tutustuttavat. Tyttö se kotonaan kulkee kukkana kujilla, muttaappelassa

Toisin ukset ulvaisevat,  
Toisin vierevät veräjät,  
Sanovat saranaraudat. —  
Kohta saat kokea koito,  
Kokea kovaosainen,  
Apen luista leukaluuta,  
Anopin kivistä kieltä,  
Kydyn kylmiä sanoja,  
Nadon niskan nakkeloita.

Jokainen nuorikkoa käskee. Ainoana turvana on hänellä miehensä, jos tämä jostakin syystä on vaimoonsa kiintynyt — „rakkaus“ on avioliittoa solmitessa tavallisesti tuntematon vaikutin. Jos mies säälii vaimoansa, jos hän ei „raahdi raukkaistansa“ kovin käsin pidellä, silloin on vaimon elämä siedettävä, ehkä hyväkin, mutta jos mieskin sudeksi muuttuu, on vaimon asema raatajan rahanalaisen, usein pahempikin, hän kun rikkomattomilla siteillä on tilaansa kiinnitetty.

---

<sup>1</sup> Sietänee huomauttaa, että poikakaan ei vapaasti, aivan omalla mielellään saa elämäntoveriaan valita. Hän on perheensä keskuudessa enemmän tai vähemmän riippuva isästään, tai isän kuoltua veljistään, tavallisesti vanhimmasta, „perheen päästä“. Isät tavallisesti sanovat „naittaneensa poikansa“, „ottaneensa pojalleen vaimon sieltä tai sieltä“ jne. vaikka luullakseni tässä seikassa ei koskaan „väkisin hirteen vietäne“. Joskus näkyy vanhimmalla veljellä olevan suuri sananvalta isän eläessään. Eräs ostjakki kertoi nuoremman veljensä tahtoneen naida rikkaan vogulilaistytön. Isä oli suostuvainen, mutta sanojani, vanhin veljeksistä vastusti kovin, kun ei rakastanut vogueja eikä tahtonut sellaista perheeseen. Nuoremman veljen oli tuumastaan luovuttava. Huomautettava kuitenkin on, että tässä perheessä vanhimmalla pojalla muutenkin on paljon sanomista, isä kun on suuri juopporatti.



Vaikka jokaisella tytöllä joka päivä on silmiensä edessä kyllin eläviä todistuksia avioliiton „autuudesta“, on kuitenkin miehelään meno ennemmin tai myöhemmin jokaisen päämääränä. Koko iäksensä tytöksi jääminen on varsinkin varattomalle häpeäksi, „sellainen nainen, että ei mihinkään kelpaa“ sanotaan heti, jos kosioita ei kuulu. En tahdo, eikä voikaan sanoa, että tämä olisi ainoa syy, vaikka sitä näkyy täytyvän pitää yhtenä päävaikuttimena. Syyt ovat monet ja monenlaiset. — Ostjakkityttö lähtee useinkin mitään ajattelematta ensimmäisen sulhaiseksi tarjoutuvan rekeen — jos vaan hinnoilla sovitaan — ja monelle nuorikolle saisi sanoa, kuten Kalevassa

Etpä äijän, nuori neiti,  
Kahden puolesi katsellut,  
Yli pääsi ymmärrellyt,  
Jos teit kadutun kaupan,  
Iän kaiken itkemisen,  
Vuodet voikerhtämisen.

---

5.

Demjankalaisen henkiset tarpeet ovat helpolla tyydytetyt. Kerran vuodessa kulkee pappi kylissä keräämässä saataviaan, ja samalla tiellä toimittaa joitakuita kirkollisia tehtäviä. Ja tuosta käynnistä ovat iloisiaan ainakin niiden talojen emännät, joissa pappi suvaitsee majailia. Niinpä muudankin emäntä hienosti vihjaisi, mitä kunniaa hän minulle osoitti, kun sain syödä lusikalla, „joka papin varalle oli ostettu ja maksoi 20 kopeekkaa“. — Kondalla ollaan jo vaativaisempia. Muutamissa isoissa kylissä on oma rukoushuoneensa, jossa pappi kerran, pari vuodessa jumalanpalveluksen toimittaa. Pääsiäisen seudussa kulkee pappi ripittämässä rahvasta. Syynä tiheämpiin papin kulkuihin on, että pitäjä on kokonaan ostjakkilainen, ja että kirkonkylä on pieni ja suuria ostjakkikyliä, siis tuloisia paikkoja, on ostjakkiasutuksen molemmissa päissä, joten kulkeminen on hyvin etuisaa kukkarolle. Sillä kyllä täytyy sanoa, että halu valistaa, lohduttaa ja tukea sieluja riippuu kokonaan papin



kukkaron vaatimuksista. Ostjakeille on kyllin, jos osaavat ristinmerkin tehdä ja huoata „Herra armahda!“ Olisihan kyllä rippiä tehdessä ja naimisiin mennessä osattava päärukouksetkin, mutta useinkin saanee rupla rukoilla ne. Eräs ostjakki huomautti tätä kysyessäni, että „pappi kyllä kolmosen (kolmen ruplan rahan) tuntee“. Että ostjakeissa olisi jotain hengellistä elämää ja hartautta, siitä ei voi olla puhettakaan. He elävät, niin sanoakseni vain maallista elämää varten; joka-ainoaan ristiin voisi piirtää tuon jonkun pilkkakirveen sepittämän hautakirjoituksen: „söi, joi, makas ja kuoli“.

Aivan vähäisiä henkisten harrastusten ituja on Kondalla huomattavissa ollut jo pitkän aikaa, vaikka nuo idut nykyään siellä, missä ne ensin näyttäytyivät, ovat hoidon puutteessa ja kuolemassa. Krasnojarskin asukkaat ostjakeista ensimmäisinä itse huomasivat, mikä etu heille olisi luku- ja kirjoitustaidosta sekä laskutaidon alkeista. Tuohon kokemukseen ehkä kauppamatkat heidät saattoivat. „Ukot“ löysivät jonkun vanhan sotamiehen, joka oli halukas vähäistä tietovarastoaan jakamaan ostjakkilapsille. Syntyi kylään jonkunlainen kiertokoulu, opettaja majaili viikon kerrassaan jokaisessa talossa, jossa oli opetettavia lapsia, ja oppilaat keräytyivät aina opettajan tilapäiseen asuntoon tiedonalkeita saamaan. Vähäinen oli opettajan palkka, ruplan tai puolitoista sai lapsesta vapaan hoidon lisäksi, mutta vanhan sotilaan kunniaksi on sanottava, että vielä nytkin hänen elossa olevat oppilaansa häntä kiitollisuudella muistelevat, ja että hän hartaudella näkyy ruvenneen tehtävänsä ja tehneen mitä voi. Nykyään kylässä on useita 35—55 vuoden välillä olevia miehiä, joista toiset välttävästi, toiset tavailemalla, lukevat venäläistä kirjaa ja kirjoitusta. Kuolema kuitenkin katkaisi soturin hyödyllisen toimen, ja uutta opettajaa joko ei saatu tai ei tullut hankituksi nouseville polville. Harrastus oli nähtävästi alkuaan, kuten jo huomautin, käytännöllisen tarpeen herättämä ja vaatima, tiedonhalu ei ollut herännyt siksi, että ostjakki olisi ymmärtänyt tiedon arvoa itsessään; ostjakilla ei ollut, eikä vielä-kään ole „tiedonnälkää“. Kun käytännöllinen tarve supistui hyvin vähään — kalenterin, harvalukuisten asiapaperien ja kunnallisten viranomaisten kirjallisten käskyjen selville saamiseen — laimeni harrastuskin. Kirjantaitoisilla isillä ei ollut halua tai aikaa, kuten he itse väittävät, opettaa aakkosia pojilleen — tytöistä ei ole puhettakaan. Niin kasvoivat

nykyään miesikään tulevat ikäpolvet. Toisella ja kolmannella kymmenellä olevista vain joku tuntee aakkosia, mutta yksikään ei tietääkseni voi lukea. Ja mikäli nuoria tunnen voisi heidät hyvin vähällä vaivalla saada opettelemaan. Muutamien isäntien mielessä näkyy taaskin kytevän aikomus etsiä nykyään lapsi-iässä oleville opettajaa — vanha sotilas tunnusti heidän mielestään olevan sopivin — mutta ei ole yhtään varmaa, että aikomus teoksi muuttuu.

Kansanvalistusministerio ei ole jättänyt näitäkään seutuja opinahjoista osattomiksi, sen toimesta on perustettu Boltsharovskoeen kansakoulu. Monesta syystä joutuu kuitenkin epäilemään, onko nykyisissä oloissa, jolloin koulujen ensi tehtävänä olisi opinhalun herättäminen eikä niinpaljon sen tyydyttäminen, pysyväinen koulumuoto Kondalla, ja yleensä ostjakkimailla, sopiva ja tarkoituksenmukainen. Asutusolot tekevät hyvin suuria vaikeuksia. Kondallakin, joka on tiheimmin kansoitettua ostjakkimaata, elävät ostjakit pienin jurttakunnin. Parissa, kolmessa kylässä voisi kouluikäisiä 10:een karttua, mutta on huomattava, ettei kouluopetusta kansa katso tytöille ollenkaan tarpeelliseksi<sup>1</sup>. Boltsharovskoen koulussa taitaa nykyään olla 7 oppilasta; varmaa tietoa tästä en voinut saada, kun en asianomaisia tavannut. Ostjakkikylät ovat kaukana toisistaan. Krasnojarskin kylästä esim. on koululle 62 virstaa talvella, kesällä kaksi sen vertaa. Tuollaisen matkan päähän eivät ostjakit anna lapsiaan vieraiden hoitoon, niin vakuuttivat krasnojarskilaiset. Lapset olisivat sitäpaitsi kouluun lähetettävät parhaana marja-aikana, jolloin niitä kotona tarvitaan. Marja-ajan kuluttua alkaa kelirikko olla käsissä, aika jolloin yhteys kylien välillä usein pariksikin kuukaudeksi katkeaa. Jos tahdottaisiin valmistaa Kondan lapsille edes jotenkin mukavaa tilaisuutta koulunkäyntiin, pitäisi kouluja perustaa vähintään kolme tai neljä, jollaista uhrausta on vaikea toivoakin, koko kunnan väkiluku kun on vain tuhatkunta henkeä. Mutta eihän pysyvä koulu ole ainoa kansanopetusmuoto. Täällä jos missään luulisin kiertävän kansakoulun olevan paikallaan, jos niitä taidolla ja kokemukseen perustuen järjestettäisiin ja jos opettajia huolellisesti valmistettaisiin tehtävänsä. Ei olisi

<sup>1</sup> Siitä on todistuksena suuri, venäläinen Demjanskoen kylä. Koulussa käyvistä 42 lapsesta on vain 4 tai 5 tyttöä.

mielestäni kovinkaan vaikeata vuokrata kylissä varsinaista kouluhuonetta tai vaikkapa rakentaa sellainen; — erään, luultavasti Suomesta synty-perää olevan nimismiehen, Tavaststjernan puuhan järjestää kiertokouluja muutamaan eteläiseen piiriin, sanotaan rauenneen siitä syystä, että talonpojat eivät tahtoneet päästää koulua huoneisiinsa. — Toinenkin tapa opettaa lapsia voisi tulla kysymykseen. Aunuksen läänissä moni kylä, tietääkseni omilla varoillaan, vuokraa kouluhuoneen ja palkkaa siihen opettajaksi jonkun hyvillä todistuksilla kirkonkylän kansakoulusta päästetyn pojan. Kävin tuollaista koulua katsomassa. Se ei ollut kovin komea. Luokkahuoneena oli pieni talonpoikaistupa, jonka ilmapitoisuutta tarkastaja ei ollut mitannut, siinä pari, kolme riviä penkkiä ja pöytiä, joita valmistettaessa pedagogien mieltä ei oltu kysytty. Jaloilla seisova helmitaulu sekä suurenpuoleinen musta taulu kaluston täydensivät. Opettaja oli rihainen poikanen, 14—15 vuotinen; palkkaa sai vapaan asuinon ja elannon lisäksi 14 ruplaa (n. 37 mkk.) opetusajalta syksystä keväeseen. Ei ollut koulu minkäänpuolesta mallikelpoinen, mutta siihen uhratut rahat eivät näkyneet olevan tyhjään viskattuja. Vuoden oli opettaja työskennellyt, ja eräs hänen oppilaistansa, 8 vuotias tytönleuhakko jo aika terhakasti otteli selkoa lukukirjansa kertomuksista, piirusteli nimensä kivitalulle, tiesipä „tapulastakin“ enemmän kuin on kaksi kertaa kaksi. — Tietysti tuollaisten kiertävien tai kyläkoulujen tarjooma hyöty ei opillisessa suhteessa ole verrattavakaan vakinaisen kansakoulun antamaan, mutta liikkuvan koulumuodon etu ostjakkimailla olisi mielestäni siinä, ettei suurin osa kansanlapsista jäisi alkeistietoja vaille, kuten nykyään. Opinalua uskoisin tällaistenkin koulujen voivan herättää, ja kunhan kansa saisi edes aavistustakaan opin arvosta, tarvitsisi tuskin etäämmälläkin olevan vakinaisen kansakoulun oppilaiden puutetta kitua. Silloin, epämääräisessä tulevaisuudessa tosin, henkisetkin harrastukset ehkä voisivat saada sijansa kansan elämässä, ehkäisisivät turmeltumista, tylsistymistä ja välinpitämättömyyttä, jotka kaikkialla uhkaavat ja surmaavat vain aineellisissa harrastuksissa puuhailevia kansoja.

---